

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

تهیه و تنظیم:

علی شهنوازی

عضو هیات علمی مرکز تحقیقات کشاورزی

و منابع طبیعی استان آذربایجان شرقی

این مجموعه به سفارش مرکز آموزش جهاد کشاورزی

استان آذربایجان شرقی تهیه شده است.

زمستان ۱۳۹۳

اللَّهُمَّ ارْحَمْ بَنِي

فهرست مطالب

صفحات	عناوین
4-22	فصل اول: تجارت خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۱ فصل دوم: پیش‌بینی فائو از وضعیت تولید، عرضه، تجارت، مصرف و ذخایر غلات جهان در سال ۲۰۱۴-۲۰۱۵
23-27	
28-35	فصل سوم: تولید و تجارت گندم در ایران و جهان
36-43	فصل چهارم: تولید و تجارت ذرت در جهان و ایران
44-57	فصل پنجم: روند تولید و تجارت تخم مرغ در جهان و ایران
58-69	فصل ششم: روند تولید و تجارت شیر در جهان و ایران
70-75	فصل هفتم: تحلیل برخی مسائل بازار گوشت قرمز در بازارهای جهانی و ایران فصل هشتم: پتانسیل تجارت محصولات کشاورزی در مورد ایران و کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی
76-85	
۸۶-۹۷	فصل نهم: تحقیقات کشاورزی و تجارت: مطالعه موردی بادام

چکیده

آمار مقدماتی مقایسه‌ای صادرات قطعی کالاهای غیر نفتی با احتساب میعانات گازی
(بدون احتساب نفت، گاز و تجارت چمدانی) و واردات قطعی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰

درصد تغییرات نسبت به سال قبل			دوازده ماهه سال ۱۳۹۰			دوازده ماهه سال ۱۳۹۱			فعالیت
ارزش		وزن	ارزش		وزن (هزار تن)	ارزش		وزن (هزار تن)	
دلار	یورو		میلیون دلار	میلیون یورو		میلیون دلار	میلیون یورو		
-۵.۷۵	۱.۰۸	۲.۲۶	۴۳,۹۷۵	۳۱,۸۳۶	۷۷,۸۰۷	۴۱,۴۴۸	۳۲,۱۸۰	۷۹,۵۶۶	صادرات
-۱۳.۵۲	-۷.۴۲	۲.۸۷	۶۱,۸۰۸	۴۴,۷۹۴	۳۸,۳۷۹	۵۲,۴۵۱	۴۱,۴۶۸	۳۹,۴۸۱	واردات

الف) واردات

اقدام عمده وارداتی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، شامل «دانه گندم سخت» به ارزش ۲,۵۷۸ میلیون دلار و سهم ارزشی ۴.۸۲ درصد، «شمش از آهن و فولاد غیرممزوج» به ارزش ۲,۰۱۵ میلیون دلار و سهم ارزشی ۳.۷۷ درصد، «دانه ذرت دامی» به ارزش ۱,۸۰۳ میلیون دلار و سهم ارزشی ۳.۳۷ درصد، «کنجاله (Oilcake) و سایر آخال‌های جامد، حتی خردشده یا به هم فشرده به شکل حبه یا گلوله که از استخراج روغن سویا به دست می‌آید» به ارزش ۱,۵۳۲ میلیون دلار و سهم ارزشی ۲.۸۷ درصد و «برنج» با ۱,۳۱۸ میلیون دلار و سهم ارزشی ۲.۴۷ درصد بوده است.

عمده واردات کشور طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ از کشورهای (۱) «امارات متحده عربی» با ۶,۵۲۷ هزارتن و ارزش ۸,۲۴۱ میلیون یورو (معادل ۱۰,۶۲۶ میلیون دلار) یا ۱۶.۵۳ درصد سهم وزنی و ۱۹.۸۸ درصد سهم ارزشی، (۲) «چین» با ۳,۵۴۸ هزارتن و ارزش ۶,۳۵۳ میلیون یورو (معادل ۸,۱۸۱ میلیون دلار) یا ۸.۹۹ درصد سهم وزنی و ۱۵.۳۱ درصد سهم ارزشی، (۳) «جمهوری کره» با ۲,۱۷۷ هزارتن و ارزش ۳,۷۴۰ میلیون یورو (معادل ۴,۸۲۷ میلیون دلار) یا ۵.۵۱ درصد سهم وزنی و ۹.۰۳ درصد سهم ارزشی، (۴) «ترکیه» با ۲,۷۴۶ هزارتن و ارزش ۳,۵۴۱ میلیون یورو (معادل ۴,۵۵۱ میلیون دلار) یا ۶.۹۶ درصد سهم وزنی و ۸.۵۱ درصد سهم ارزشی، (۵) «سوئیس» با ۵,۹۰۸ هزارتن و ارزش ۲,۶۶۲ میلیون یورو (معادل ۳,۴۳۲ میلیون دلار) یا ۱۴.۹۶ درصد سهم وزنی و ۶.۴۲ درصد سهم ارزشی، انجام گرفته است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

متوسط قیمت هر تن کالای وارداتی ۱,۰۵۰ یورو (معادل ۱,۳۵۴ دلار) بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش ۱۰.۰۳ درصدی در ارزش یورو (معادل کاهش ۱۵.۹ درصدی در ارزش دلاری) داشته است.

ب) صادرات

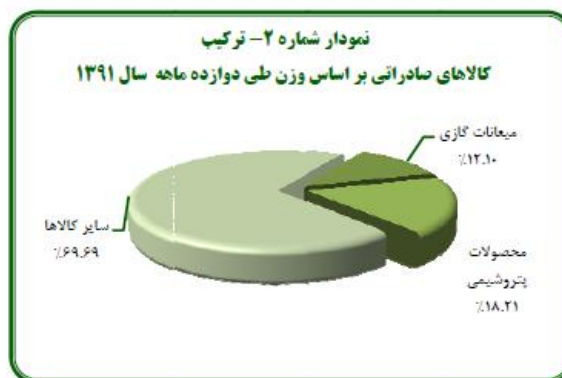
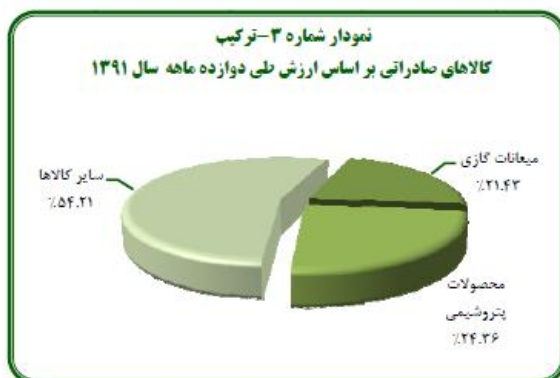
اقدام عمده صادرات در مدت مورد بررسی، شامل «متانول (ا لکل متیلیک)» به ارزش ۱,۱۸۵ میلیون دلار و سهم ارزشی ۳.۶۴ درصد، «پروپان مایع شده در ظروف یکپارچه‌سازی متری مکعب و بیشتر» به ارزش ۱,۱۳۴ میلیون دلار و سهم ارزشی ۳.۴۸ درصد، «اوره حتی به صورت محلول در آب» به ارزش ۱,۰۹۷ میلیون دلار و سهم ارزشی ۳.۳۷ درصد، بوده است. ترکیب کالاهای صادراتی به تفکیک میعانات گازی، محصولات پتروشیمی و سایر کالاها شامل کالاهای صنعتی، کشاورزی، معدنی، فرش و صنایع دستی به شرح زیر است.

آمار صادرات قطعی به تفکیک میعانات گازی، محصولات پتروشیمی (به جز نفت و گاز و تجارت چمدانی) و سایر کالاها طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

نوع کالای صادراتی	دوازده ماهه سال ۱۳۹۱		دوازده ماهه سال ۱۳۹۰		درصد تغییرات نسبت به سال قبل	
	ارزش		سهم از کل		ارزش	
	وزن (هزارتن)	میلیون یورو	وزن (هزارتن)	میلیون یورو	وزن	ارزش
میعانات گازی	۹,۶۳۰	۶,۹۱۰	۸,۸۸۱	۶,۹۱۰	۱۲.۱	۲۱.۴۳
محصولات پتروشیمی	۱۴,۴۹۲	۷,۸۲۵	۱۰,۰۹۷	۷,۸۲۵	۱۸.۲۱	۲۴.۲۶
سایر کالاها	۵۵,۴۴۴	۱۷,۴۳۵	۲۲,۴۷۱	۱۷,۴۳۵	۶۹.۶۸	۵۴.۲۱
جمع کل	۷۹,۵۶۶	۳۲,۱۸۰	۴۱,۴۴۸	۳۲,۱۸۰	۱۰۰	۱۰۰

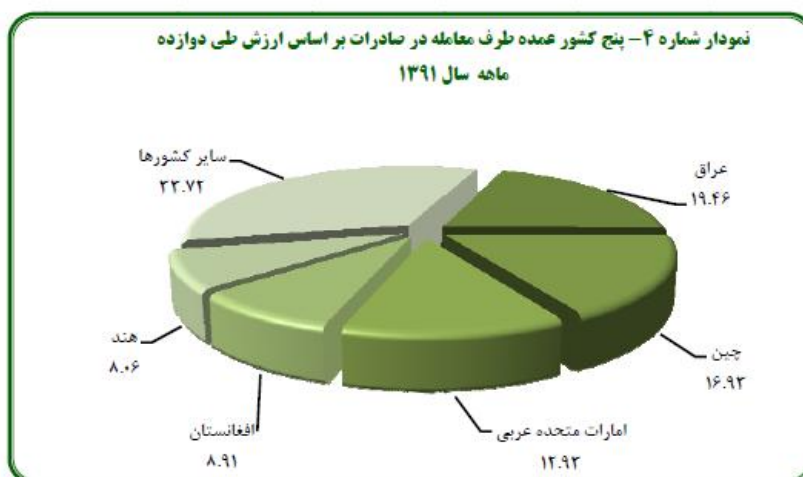
نمودار ترکیب کالاهای صادراتی به لحاظ وزن و ارزش به شرح زیر است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

همان‌گونه که در جدول مربوطه مشاهده می‌شود صادرات قطعی با احتساب میعانات گازی با افزایش ۲.۲۶ درصدی در وزن و افزایش ۱.۰۸ درصدی در ارزش یورو (معادل کاهش ۵.۷۵ درصدی در ارزش دلاری) مواجهه بوده است.

عمده صادرات کشور طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ به کشورهای (۱) «عراق» با ۱۴,۶۴۲ هزارتن و ارزش ۴,۹۱۳ میلیون یورو (معادل ۶,۳۳۷ میلیون دلار) یا ۲۰.۹۴ درصد سهم وزنی و ۱۹.۴۶ درصد سهم ارزشی، (۲) «چین» با ۲۷,۶۸۵ هزارتن و ارزش ۴,۲۶۸ میلیون یورو (معادل ۵,۵۱۳ میلیون دلار) یا ۳۹.۵۹ درصد سهم وزنی و ۱۶.۹۳ درصد سهم ارزشی، (۳) «امارات متحده عربی» با ۴,۳۰۸ هزارتن و ارزش ۳,۲۸۵ میلیون یورو (معادل ۴,۲۱۰ میلیون دلار) یا ۶.۱۶ درصد سهم وزنی و ۱۲.۹۳ درصد سهم ارزشی، (۴) «افغانستان» با ۳,۵۴۲ هزارتن و ارزش ۲,۲۵۲ میلیون یورو (معادل ۲,۹۰۲ میلیون دلار) یا ۵.۰۷ درصد سهم وزنی و ۸.۹۱ درصد سهم ارزشی، (۵) «هند» با ۴,۹۹۶ هزارتن و ارزش ۲,۰۴۰ میلیون یورو (معادل ۲,۶۲۴ میلیون دلار) یا ۷.۱۴ درصد سهم وزنی و ۸.۰۶ درصد سهم ارزشی، صورت گرفته است.

متوسط قیمت هر تن کالای صادراتی ۳۶۱ یورو (معادل ۴۶۶ دلار) بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش ۲.۴۳ درصدی در ارزش یورو (معادل کاهش ۸.۴۵ درصدی در ارزش دلاری) داشته است.

نگاهی بر آمار تجارت خارجی ایران

الف- تراز بازرگانی خارجی

بر اساس نتایج حاصل از آمار مقدماتی گمرک جمهوری اسلامی ایران، ارزش صادرات قطعی کالاهای غیرنفتی* بدون احتساب میعانات گازی، طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، رقم ۲۵،۲۷۰ میلیون یورو (معادل ۵۳،۴۵۱ میلیون دلار) و ارزش کل واردات نیز در این مدت، نزدیک به ۴۱،۴۶۸ میلیون یورو (معادل ۸۶،۱۹۸ میلیون دلار) بوده است که با مقایسه این ارقام، تراز بازرگانی خارجی جمهوری اسلامی ایران (بدون احتساب صادرات نفت خام و سایر موارد مندرج در توضیح کالاهای غیرنفتی) طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ با کسری ۱۶،۱۹۸ میلیون یورو (معادل کسری ۲۰،۸۸۴ میلیون دلار) مواجه بوده است. در مدت مذکور بنابر این ارقام، ارزش واردات ۶۲.۱۴ درصد از ارزش کل مبادلات خارجی کشور را به خود اختصاص داده است. این نسبت در مدت مشابه سال قبل ۶۴.۶۳ درصد بوده است. در این مدت، تراز بازرگانی خارجی کشور (بدون احتساب نفت، گاز و خدمات) با ۸۶ کشور دنیا، منفی و با ۸۸ کشور دیگر مثبت بوده است. پنج کشور طرف معامله با بیشترین تراز تجاری مثبت و منفی، در جداول ذیل ذکر شده‌اند.

جدول شماره (الف-۱) - کشورهای طرف معامله با بیشترین تراز تجاری مثبت طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

رتبه تراز طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه تراز طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰	کشور	ارزش صادرات (میلیون دلار)	ارزش واردات (میلیون دلار)	تراز بازرگانی (میلیون دلار)	تغییرات تراز نسبت به سال قبل (میلیون دلار)
۱	۱	عراق	۶،۲۳۷	۸۲	۶،۲۵۴	۱،۱۹۹
۲	۲	افغانستان	۲،۹۰۲	۲	۲،۸۹۹	۶۵۶
۳	۶	ترکمنستان	۷۴۹	۱۱۵	۶۳۴	۲۲۸
۴	۳	هند	۲،۶۲۴	۲،۰۴۸	۵۷۶	-۹۰۰
۵	۷	پاکستان	۷۴۲	۱۸۶	۵۵۶	۱۶۹

*صادرات قطعی بر اساس مفاد ماده ۲۰۷ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی، عبارت از کالاهایی است که به منظور فروش و یا مصرف به سایر کشورها ارسال می‌گردد و براساس صورت‌جلسه تعیین تکلیف ثبت آمار صادرات فرآورده‌های نفتی مورخ ۱۳۸۰/۱/۲۸، به جز اقلام نفت خام، گاز طبیعی، نفت کوره، نفت سفید و میعانات گازی که توسط شرکت ملی نفت ایران و شرکت ملی گاز ایران صادر می‌گردد، بقیه اقلام فرآورده های نفتی جزء آمار صادرات غیر نفتی ثبت می‌شود و در کلیه عبارات و جداول این گزارش نیز، منظور از «صادرات» یا «صادرات غیر نفتی»، صادرات کالاهای «غیرنفتی باضافه فرآورده‌های نفتی (به استثناء موارد ذکر شده)» و بدون احتساب خدمات می‌باشد.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول شماره (الف-۲) - کشورهای طرف معامله با بیشترین تراز تجاری منفی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

تغییرات تراز نسبت به مدت مشابه سال قبل (میلیون دلار)	تراز بازرگانی (میلیون دلار)	ارزش واردات (میلیون دلار)	ارزش صادرات (میلیون دلار)	کشور	رتبه تراز طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰	رتبه تراز طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱
۸,۷۹۸	-۶,۴۱۶	۱۰,۶۲۶	۴,۲۱۰	امارات متحده عربی	۱	۱
-۵۴۴	-۳,۹۱۲	۴,۸۲۷	۹۱۶	جمهوری کره	۲	۲
-۹۲۴	-۳,۴۱۲	۳,۴۳۲	۲۰	سوئیس	۴	۳
-۱,۱۹۱	-۳,۰۷۳	۴,۵۵۱	۱,۴۷۸	ترکیه	۶	۴
-۷۸۲	-۲,۶۶۸	۸,۱۸۱	۵,۵۱۳	چین	۵	۵

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، متوسط قیمت یک تن کالای صادراتی، مبلغ ۳۶۱ یورو (معادل ۴۶۶ دلار) و متوسط قیمت یک تن کالای وارداتی ۱,۰۵۰ یورو (معادل ۱,۳۵۴ دلار) بوده است که به این ترتیب، رابطه مبادله بازرگانی خارجی ایران، رقم ۰.۳۴ خواهد بود. شایان ذکر است که متوسط قیمت یک تن کالای صادراتی (دلار) نسبت به سال قبل، با ۸.۴۵ درصد کاهش و متوسط قیمت یک تن کالای وارداتی (دلار) با ۱۵.۹ درصد کاهش در ارزش دلاری، مواجهه بوده است.

ب- صادرات قطعی

میزان صادرات قطعی کالاهای غیر نفتی، بدون احتساب میعانات گازی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، به مقدار ۶۹،۹۳۶ هزار تن و به ارزش ۲۵،۲۷۰ میلیون یورو (معادل ۳۲،۵۶۷ میلیون دلار) بوده است که نسبت به سال قبل، از نظر وزن ۵.۲۸ درصد افزایش و از نظر ارزش ۲.۷ درصد کاهش داشته است. همچنین سهم محصولات پتروشیمی از کل ارزش صادرات غیر نفتی (بدون احتساب میعانات گازی)، معادل ۳۱.۰۱ درصد بوده است.

جدول شماره (ب-۱) - میزان صادرات انواع کالاها طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ - ۱۳۹۰ به تفکیک گروه کالایی

درصد تغییرات نسبت به سال قبل	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰					دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				شرح	
	وزن		ارزش (میلیون دلار)		سهم	وزن (هزار تن)		ارزش (میلیون دلار)			سهم
	دلار	سهم	وزن	سهم		وزن	سهم	ارزش	سهم		
-۱۲.۵۶	-۱۵.۳۶	۲۳.۱	۱۰،۱۵۶	۱۴.۶۲	۱۱،۳۷۸	۲۱.۴۲	۸،۸۸۱	۱۲.۱	۹،۶۳۰	میعانات گازی	
-۲۲.۸۸	-۳۱.۸۵	۳۴.۲۱	۱۵،۰۴۲	۲۷.۳۲	۲۱،۲۶۶	۲۴.۳۶	۱۰،۰۹۷	۱۸.۲۱	۱۴،۴۹۲	محصولات پتروشیمی	
۱۹.۶۸	۲۲.۷۶	۴۲.۷	۱۸،۷۷۶	۵۸.۰۵	۴۵،۱۶۲	۵۴.۲۱	۲۲،۴۷۱	۶۹.۶۸	۵۵،۴۴۴	سایر کالاها	
-۵.۷۵	۲.۲۶	۱۰۰	۴۳،۹۷۵	۱۰۰	۷۷،۸۰۷	۱۰۰	۴۱،۴۴۸	۱۰۰	۷۹،۵۶۶	جمع کل	

سهم ارزشی هر دسته از گروه کالاهای صادراتی به شرح ذیل می‌باشد.

همان‌طور که مشاهده می‌شود، صادرات قطعی با احتساب میعانات گازی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، شاهد افزایش ۲.۲۶ درصدی در وزن و کاهش ۵.۷۵ درصدی در ارزش دلاری بوده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

ب.۱- صادرات به تفکیک اقلام عمده^۱

بالغ بر ۶۹۰۰ قلم کالا در کتاب مقررات صادرات و واردات، بر اساس سیستم هماهنگ‌شده توصیف و کدگذاری کالا تعریف گردیده است که طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، برای ۳,۴۳۱ ردیف تعرفه، صادرات انجام شده است. اقلام عمده صادراتی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ به شرح ذیل می‌باشد.

جدول شماره (ب.۱-۱) - جدول مقایسه ده قلم عمده صادرات طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰

درصد تغییرات نسبت به سال قبل	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰					دوازده ماهه سال ۱۳۹۱					شرح تعرفه	تعرفه	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰	دوازده ماهه سال ۱۳۹۱
	سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	سهم هر کالا					
	ارزش	وزن			ارزش	وزن			ارزش	وزن				
-۱۳.۱۵	-۱۹.۹۳	۴.۰۳	۵.۹۲	۱.۳۶۴	۳.۹۳۱	۳.۶۴	۴.۵	۱.۱۸۵	۳.۱۴۸	متنول (اکل متلیک)	۲۹۰۵۱۱۰۰	۱	۳	
-۴۵.۱۳	-۴۳.۸۹	۶.۱۱	۳.۸۳	۲.۰۶۶	۲.۵۴۶	۳.۴۸	۲.۰۴	۱.۱۳۴	۱.۴۲۸	پرویان مایع شده درظروف یکپازر سانی متر مکعب و بیشتر	۲۷۱۱۱۳۹۰	۲	۱	
۵.۱۶	-۵.۵۳	۳.۰۸	۴.۱۲	۱.۰۴۳	۲.۷۳۶	۳.۳۷	۳.۷	۱.۰۹۷	۲.۵۸۵	اوره حتی به صورت محلول در آب	۳۱۰۲۱۰۰۰	۳	۶	
۴۵.۸۷	۴۱.۵۰	۲.۲۱	۲.۲۹	۷۴۷	۱.۵۲۲	۳.۳۴	۳.۰۸	۱.۰۸۹	۲.۱۵۳	قیرفت	۲۷۱۳۲۰۰۰	۴	۸	
-۲۱.۲۲	-۱۶.۷۷	۳.۸۸	۱.۴۲	۱.۳۱۱	۹۴۵	۳.۱۷	۱.۱۲	۱.۰۳۳	۷۸۷	پلی اتیلن گرید قیلم پانچالی کمتر از ۹۴ /به جز نوع یووری	۳۹۰۱۱۰۳۹	۵	۵	
۵۰.۹۵	۴۲.۵۳	۱.۷۵	۱۱.۴۸	۵۹۰	۷.۶۲۵	۲.۷۴	۱۵۵۴	۸۹۱	۱۰,۸۶۹	سایر سیمان پورتلند(بااستثنای سفید)	۲۵۳۳۲۰۰۰	۶	۱۱	
-۳۴.۶۷	-۳۴.۹۶	۳.۹۲	۲.۳۸	۱.۳۲۶	۱.۵۷۸	۲.۶۶	۱.۴۷	۸۶۶	۱۰,۲۶	بوتان مایع شده درظروف یکپازرسانی متر مکعب و بیشتر	۲۷۱۱۱۳۹۰	۷	۴	
۱۸.۷۰	۱۴.۲۲	۲.۱۲	۲۴۶۴	۷۱۸	۱۶,۳۶۶	۲.۶۲	۲۶.۷۳	۸۵۳	۱۸,۶۹۳	سنگ آهن بهم قشرده نشده و کنستنه های آن به غیر ازبیریت های آهن تفته شده	۲۶۰۱۱۱۰۰	۸	۹	
۴.۰۱	-۶.۴۸	۲.۳۶	۰.۱۶	۷۹۹	۱۰۸	۲.۵۵	۰.۱۴	۸۳۱	۱۰۱	انواع پسته خندان در داخل پوسته تازه یا خشک	۰۸۰۲۵۱۱۰	۹	۷	
۱۴۳۰.۹۰	۴۹۱.۰۳	۰.۱۲	۰.۰۰	۴۱	۰.۰۰۱	۱.۹۱	۰.۰۰	۶۲۳	۰.۰۱	قلزات گرانبها حتی آبکاری شده یا روکش شده یا پوشش شده یا قلزات گرانبها	۷۱۱۴۱۹۹۰	۱۰	۱۲۴	
-۷.۰۸	-۰.۱۱	۷۲.۹	۴۳.۹۲	۲۴,۶۵۳	۲۹,۱۷۹	۷۰.۳۴	۴۱.۶۷	۲۲,۹۰۸	۲۹,۱۴۵	سایر تعرفه‌ها				
-۳.۷۰	۵.۲۸	۱۰۰	۱۰۰	۳۳,۸۱۹	۶۶,۴۲۹	۱۰۰	۱۰۰	۳۲,۵۶۷	۶۹,۹۳۶	جمع کل				

^۱ تمامی داده‌های جداول مربوط به صادرات از بخش ب.۱ تا ب.۶، بدون احتساب میعانات گازی محاسبه شده‌اند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

همان‌طور که در جدول فوق ملاحظه می‌گردد، بیشترین تغییرات به لحاظ رتبه، متعلق به «پروپان مایع شده در ظروف یکپهزار سانتی متر مکعب و بیشتر»، «اوره حتی به صورت محلول در آب» و «قیرنفت» می‌باشد.

جدول شماره (ب.۱-۲) - میزان صادرات ده قلم عمده طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰

ردیف	تعارف	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰				
		سهم هر کالا		وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	
		وزن	ارزش			
۱	۲۷۱۱۱۲۹۰	پروپان مایع شده در ظروف یکپهزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۲,۵۴۶	۲,۰۶۶	۳۸۳	۶.۱۱
۲	۲۷۱۱۱۹۹۰	سایر گازهای نفتی و هیدروکربورهای گازی شکل مایع شده غیرمذکور در ظروف یکپهزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۲,۱۶۴	۱,۹۸۵	۳۲۶	۵.۸۷
۳	۲۹۰۵۱۱۰۰	متانول (الکل متیلیک)	۳,۹۲۱	۱,۳۶۴	۵۹۲	۴.۰۴
۴	۲۷۱۱۱۳۹۰	بوتان مایع شده در ظروف یکپهزار سانتی متر مکعب و بیشتر	۱,۵۷۸	۱,۳۲۶	۲۳۸	۲.۹۲
۵	۳۹۰۱۱۰۳۹	پلی اتیلن گرید قیلم باچگالی کمتر از ۹۴٪ به جز نوع پودری	۹۴۵	۱,۳۱۱	۱۴۲	۲.۸۸
۶	۳۱۰۲۱۰۰۰	کودا و ره حتی بصورت محلول در آب	۲,۷۳۶	۱,۰۴۳	۴۱۲	۲.۰۹
۷	۰۸۰۲۵۰۱۰	انواع پسته خندان	۱۰۸	۷۹۹	۰.۱۶	۲.۲۶
۸	۲۷۱۳۲۰۰۰	قیرنفت	۱,۵۲۲	۷۴۷	۲۲۹	۲.۲۱
۹	۲۶۰۱۱۱۰۰	سنگ آهن بهم فشرده نشده و کنسانتره های آن به غیر از پیریت های آهن تفته شده	۱۶,۳۶۶	۷۱۸	۲۴.۶۴	۲.۱۳
۱۰	۷۱۱۳۱۹۹۰	زبورآلات یا جواهرآلات و اجزاء آنها از فلزات گرانبها (غیر از نقره) غیر مذکور در جای دیگر	۰.۱	۶۶۷	۰.۰۰	۱.۹۷
		سایر تعارفها	۳۴,۵۳۱	۲۱,۷۷۸	۵۱.۹۸	۶۴.۴۲
		جمع کل	۶۶,۴۲۸	۳۳,۸۰۵	۱۰۰	۱۰۰

قابل ذکر است که در میان اقلام صادراتی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، تعرفه ۶۱۰۳۲۳۰۰ به شرح «لباس بصورت مجموعه، مردانه یا پسرانه، کشباف یا قلاب باف، از الیاف سنتتیک» با ۱۰,۱۹۹ درصد افزایش، تعرفه ۸۵۰۱۶۳۰۰ به شرح «ژنراتور ها با جریان متناوب (آلترناتورها) به قدرت بیشتر از ۳۷۵ KVA و حداکثر KVA ۷۵۰» با ۹,۷۹۱.۵۸ درصد افزایش، تعرفه ۰۹۱۰۹۹۱۱ به شرح «اویشن و برگ غار در بسته بندی آماده برای خرده فروشی» با ۵,۱۴۸.۷ درصد افزایش، بیشترین افزایش ارزش را نسبت به سال گذشته داشته‌اند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

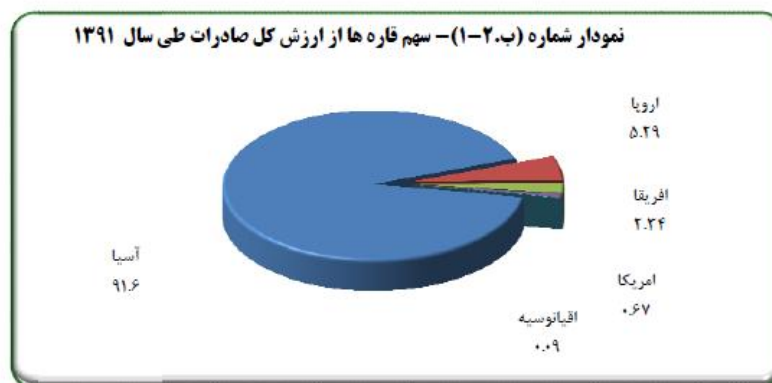
ب.۲- صادرات به تفکیک قاره‌ها

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، حدود ۹۶.۸۹ درصد از ارزش کل صادرات کشور مربوط به دو قاره آسیا و اروپا بوده است. سهم سه قاره دیگر از صادرات ۳۲،۵۶۷ میلیون دلاری کشور، تنها ۳.۱ درصد است. میزان صادرات انواع کالاها به پنج قاره، به شرح جدول زیر است.

جدول شماره (ب.۲-۱) - میزان صادرات به تفکیک قاره‌ها طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰

ردیف	قاره	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰				دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				درصد تغییرات نسبت سال قبل	
		سهم هر قاره		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	سهم هر قاره		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)		
		ارزش	وزن			ارزش	وزن				
۱	آسیا	۹۱.۲۳	۹۶.۵۱	۳۰،۸۸۶	۶۴،۱۰۹	۹۱.۶	۹۵.۹۶	۲۹،۸۳۱	۶۷،۱۰۹	-۳.۴۱	۴.۶۸
۲	اروپا	۶.۵	۲.۲۲	۲،۱۹۷	۱،۵۴۰	۵.۲۹	۲.۰۵	۱،۷۲۳	۱،۴۳۱	-۲۱.۶۰	-۷.۱۲
۳	افریقا	۱.۳۴	۰.۸۲	۴۵۲	۵۵۲	۲.۲۴	۱.۳۹	۷۶۴	۹۶۹	۶۸.۸۹	۷۵.۴۴
۴	امریکا	۰.۶۶	۰.۲۶	۲۲۳	۱۷۲	۰.۶۷	۰.۵۹	۲۲۰	۴۱۵	-۱.۲۳	۱۴۰.۶۷
۵	اقیانوسیه	۰.۱۸	۰.۰۸	۶۱	۵۵	۰.۰۹	۰.۰۲	۳۰	۱۳	-۵۰.۹۵	-۷۶.۸۷
	جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	۳۳،۸۱۹	۶۶،۴۲۹	۱۰۰	۱۰۰	۳۲،۵۶۷	۶۹،۹۳۶	-۳.۷۰	۵.۲۸

سهم هر یک از قاره‌ها در صادرات کشورمان در نمودار شماره (ب.۲-۱) مشخص شده است.

در هریک از قاره‌ها بیشترین سهم را طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ کشورهای زیر به خود اختصاص داده‌اند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول شماره (ب.۲-۲) - میزان صادرات به تفکیک کشور عمده در هر قاره طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

سهم از قاره	ارزش		وزن (هزار تن)	کشور مقصد	قاره
	ارزش	وزن (میلیون دلار)			
۲۱.۲۴	۲۱.۸۲	۶,۳۳۷	۱۴,۶۴۲	عراق	آسیا
۲۸.۹۶	۶۵.۱۴	۴۹۹	۹۳۲	فدراسیون روسیه	اروپا
۵۲.۷	۴۳.۵۵	۴۱۰	۴۲۲	مصر	افریقا
۵۱.۶۶	۷۳.۵۲	۱۱۳	۳۰۵	مکزیک	امریکا
۹۱.۱۷	۹۰.۱۸	۲۷	۱۲	استرالیا	اقیانوسیه

ب.۳ - صادرات به تفکیک کشورهای مقصد

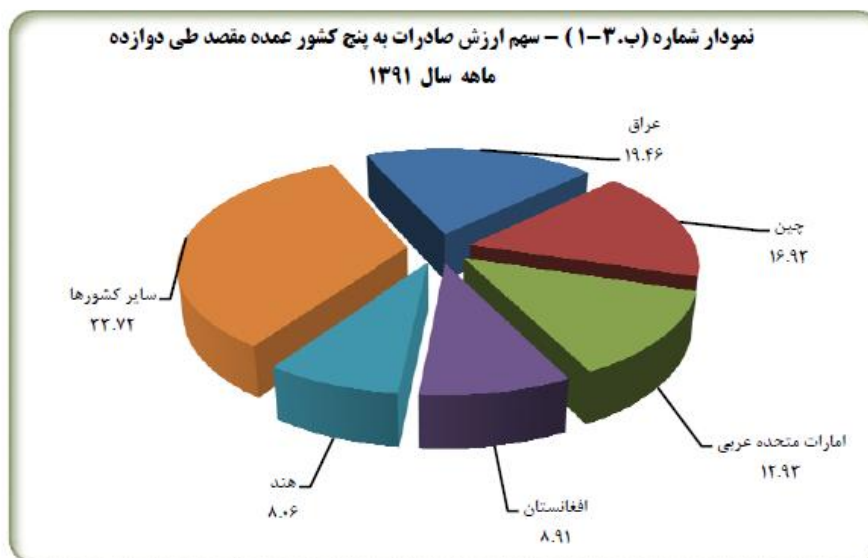
طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، پنج کشور عمده خریدار کالاهای صادراتی، به شرح جدول زیر بوده است.

جدول شماره (ب.۳-۱) - میزان صادرات به تفکیک پنج کشور عمده مقصد طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰

درصد تغییرات نسبت به سال قبل		دوازده ماهه سال ۱۳۹۰		دوازده ماهه سال ۱۳۹۱		کشور مقصد	رتبه در دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه در دوازده ماهه سال ۱۳۹۰
		ارزش	وزن	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)			
۲۲.۳۵	۳۶.۵۴	۵,۱۷۹	۱۰,۷۲۳	۶,۳۳۷	۱۴,۶۴۲	عراق	۱	۲
-۰.۸۰	۱۰.۴۵	۵,۵۵۷	۲۵,۰۶۵	۵,۵۱۳	۲۷,۶۸۵	چین	۲	۱
-۶.۶۳	-۱۳.۲۶	۴,۵۰۹	۴,۹۶۷	۴,۲۱۰	۴,۳۰۸	امارات متحده عربی	۳	۳
۲۸.۸۰	۱۳.۷۱	۲,۲۵۳	۲,۱۱۵	۲,۹۰۲	۳,۵۴۲	افغانستان	۴	۵
-۴.۷۲	-۱۱.۳۲	۲,۷۵۴	۵,۶۳۳	۲,۶۲۴	۴,۹۹۶	هند	۵	۴
-۱۹.۰۵	-۱۲.۷۸	۱۳,۵۶۶	۱۶,۹۲۵	۱۰,۹۸۱	۱۴,۷۶۳	سایر کشورها		
-۳.۷۰	۵.۲۸	۳۳,۸۱۹	۶۶,۴۲۹	۳۲,۵۶۷	۶۹,۹۳۶	جمع کل		

این پنج کشور در مجموع در حدود ۷۸.۹ درصد از وزن و ۶۶.۲۹ درصد از ارزش صادرات کشورمان را به خود اختصاص داده‌اند. طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰، رتبه‌های یک تا پنج به ترتیب متعلق به کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، هند و افغانستان بوده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

ب.۴- صادرات به تفکیک فصل‌های تعرفه

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، صادرات کشورمان به طور عمده، شامل کالاهای فصل‌های زیر (بر اساس طبقه‌بندی کتاب مقررات صادرات و واردات) بوده است.

جدول شماره (ب.۴-۱) - میزان صادرات به تفکیک پنج فصل عمده تعرفه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

سهم هر فصل	ارزش		وزن (هزار تن)	عنوان فصل	فصل	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰
	ارزش	وزن (میلیون دلار)					
۱۵.۸۱	۱۰.۱۹	۵,۱۴۹	۷,۱۲۵	سوختهای معدنی - روغنهای معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها- مواد قیری - مومهای معدنی	۲۷	۱	۱
۱۱.۱۹	۳.۴۵	۳,۶۴۳	۲,۴۱۵	مواد پلاستیکی و اشیاء ساخته شده از این مواد	۳۹	۲	۳
۱۰.۵۴	۷.۴۷	۳,۴۳۲	۵,۲۲۷	محصولات شیمیایی آلی	۲۹	۳	۲
۷.۶۲	۲.۰۹	۲,۴۸۲	۱,۴۶۴	میوه‌های خوراکی - پوست مرکبات یا پوست خربزه	۸	۴	۴
۴.۰۱	۰.۰۰	۱,۳۰۴	۰.۰۲	مروارید طبیعی یا پرورده - سنگهای گرانیتها یا سنگهای نیمه گرانیتها- فلزات دارای روکش یا پوشش از فلزات گرانیتها و اشیاء ساخته شده از این مواد- زیور آلات بدلی - سکه	۷۱	۵	۱۲
۵۰.۸۴	۷۶.۷۹	۱۶,۵۵۶	۵۳,۷۰۶	سایر فصول			
۱۰۰	۱۰۰	۳۲,۵۶۷	۶۹,۹۳۶	جمع کل			

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

ب.۵- صادرات به تفکیک استان‌های تولید کالاهای نهایی*

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، استان‌هایی که تولیدات نهایی آن‌ها به کشورهای مختلف جهان صادر شده‌اند، به شرح جدول ذیل می‌باشد.

جدول شماره (ب.۵-۱) - میزان صادرات به تفکیک ده استان تولید کالای نهایی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ - ۱۳۹۰

درصد تغییرات نسبت به سال قبل	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰						دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				استان تولید کالا	رتبه در دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه در دوازده ماهه سال ۱۳۹۰		
	سهم هر استان		ارزش		وزن		سهم هر استان		ارزش					وزن	
			ارزش	وزن	ارزش (میلیون دلار)	(هزار تن)			ارزش	وزن				ارزش (میلیون دلار)	(هزار تن)
ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن				
۴۴.۵۱	۵۵.۲۵	۱۵.۴۳	۱۲.۴۹	۵,۲۱۷	۸,۳۰۰	۲۳.۱۵	۱۸.۴۳	۷,۵۴۰	۱۲,۸۸۶	تهران	۱	۲			
-۳۰.۹۵	-۳۲.۶۰	۲۹.۸۴	۲۳.۱۳	۱۰,۰۹۳	۱۵,۳۶۴	۲۱.۴	۱۴.۸۱	۶,۹۷۰	۱۰,۳۵۵	بوشهر	۲	۱			
-۳۰.۶۵	-۳.۸۲	۱۵.۵۸	۱۶.۵۹	۵,۲۶۹	۱۱,۰۱۸	۱۱.۲۲	۱۵.۱۵	۳,۶۵۴	۱۰,۵۹۸	خوزستان	۳	۲			
۸.۹۲	۲۵.۴۳	۸.۱۹	۵.۷۷	۲,۷۷۱	۳,۸۳۶	۹.۲۷	۶.۸۸	۳,۰۱۸	۴,۸۱۱	اصفهان	۴	۴			
-۴.۹۵	-۶.۱۵	۷.۷۳	۱۵.۵۸	۲,۶۱۴	۱۰,۳۴۷	۷.۶۳	۱۳.۸۹	۲,۴۸۴	۹,۷۱۱	خراسان	۵	۵			
-۱۸.۷۲	-۶۴.۹۶	۴.۱۴	۳.۰۷	۱,۴۰۰	۲,۰۳۹	۳.۴۹	۱.۰۲	۱,۱۳۸	۷۱۴	کرمان	۶	۶			
۳۲.۳۴	۵۷.۵۹	۲.۵۴	۱.۲۱	۸۵۷	۸۰۱	۳.۴۸	۱.۸۱	۱,۱۳۵	۱,۲۶۲	آذربایجان شرقی	۷	۷			
۱۳۷.۵۱	۱۱۷.۷۰	۱.۳۲	۱.۲۷	۴۴۵	۸۴۶	۳.۲۴	۲.۶۳	۱,۰۵۶	۱,۸۴۱	فارس	۸	۱۳			
۶۲.۱۸	۴۸.۰۸	۱.۷	۱.۱۳	۵۷۷	۷۵۲	۲.۸۷	۱.۵۹	۹۳۵	۱,۱۱۴	مرکزی	۹	۹			
۲۸.۵۳	۳۱.۹۲	۱.۵۳	۱.۸۷	۵۱۷	۱,۲۴۰	۲.۰۴	۲.۳۴	۶۶۵	۱,۶۳۶	آذربایجان غربی	۱۰	۱۲			
-۲.۱۲	۲۶.۲۷	۱۲.۰۰	۱۷.۸۹	۴,۰۶۰	۱۱,۸۸۶	۱۲.۲۱	۲۱.۴۶	۳,۹۷۳	۱۵,۰۰۸	سایر استان‌ها					
-۳.۷۰	۵.۲۸	۱۰۰	۱۰۰	۳۳,۸۱۹	۶۶,۴۲۹	۱۰۰	۱۰۰	۳۲,۵۶۷	۶۹,۹۳۶	جمع کل					

این ده استان در مجموع در حدود ۷۸.۵۵ درصد از وزن و ۸۷.۷۹ درصد از کل ارزش صادرات را دارا هستند.

ب.۶- صادرات به تفکیک گمرکات

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، فعال‌ترین گمرکات در امر صادرات به شرح زیر بوده‌اند.

* یا توجه به طبقه بندی چند کالای مشابه تحت یک تعرفه، ساختار چند جزئی تشکیل دهنده یک کالا و نیز عدم آگاهی صادرکنندگان از محل ساخت کالای صادراتی ممکن است ارقام مندرج در جدول استان تولید کالا، چندان دقیقی نبوده و به صورت برآوردی باشد.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول شماره (ب. ۶-۱) - میزان صادرات به تفکیک ده گمرک عمده طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰-۱۳۹۱

درصد تغییرات نسبت به سال قبل		دوازده ماهه سال ۱۳۹۰				دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				گمرک	رتبه در دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه در دوازده ماهه سال ۱۳۹۰
		سهم هر گمرک		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	سهم هر گمرک		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)			
		ارزش	وزن			ارزش	وزن					
-۳۴.۷۶	-۳۳.۶۷	۲۶.۴۲	۱۸.۴۷	۸.۹۳۶	۱۲.۲۷۲	۱۷.۹	۱۱.۶۴	۵.۸۲۹	۸.۱۴۰	منطقه ویژه عسلویه (نرزی پارس)	۱	۱
۳.۵۷	۸.۰۱	۱۲.۲۱	۲۸.۶۲	۴.۱۲۸	۱۹.۰۱۱	۱۳.۱۳	۲۹.۳۶	۴.۲۷۶	۲۰.۵۳۴	شهید رجایی	۲	۲
۲۴.۲۴	۳۱	۶.۰۲	۱.۲۲	۲.۰۳۵	۸۱۲	۷.۷۶	۱.۵۲	۲.۵۲۸	۱.۰۶۳	معاونت صادرات تهران	۳	۴
-۳۹.۶۰	-۳۶.۴۴	۱۱.۲۹	۷.۴۴	۳.۸۱۷	۴.۹۴۳	۷.۰۸	۴.۴۹	۲.۳۰۶	۳.۱۴۲	پتروشیمی بندرامام خمینی	۴	۳
۱۷.۳۱	۲۸.۴۵	۳.۴۸	۰.۶۹	۱.۱۷۵	۴۶۰	۴.۲۳	۰.۸۴	۱.۳۷۹	۵۹۰	مشهد	۵	۵
۳۸.۰۳۳	۱۶۶.۶۳	۰.۸	۰.۰۱	۲۷۱	۷	۳.۹۹	۰.۰۳	۱.۳۰۰	۱۸	حوزه تجاری فرودگاه امام خمینی	۶	۲۴
۴۵.۱۷	۴۳.۲۵	۲.۱۱	۵.۱۵	۷۱۳	۳.۴۲۳	۳.۱۸	۷.۰۱	۱.۰۳۵	۴.۹۰۳	شهید باهنر	۷	۸
-۵.۳۱	۱۶.۹۶	۲.۸۹	۲.۵	۹۷۷	۱.۶۶۳	۲.۸۴	۲.۷۸	۹۲۵	۱.۹۴۵	پرویزخان	۸	۶
۷۴.۶۸	۶۲.۸۹	۱.۳۴	۰.۹۶	۴۵۳	۶۴۰	۲.۴۳	۱.۴۹	۷۹۲	۱.۰۴۲	اصفهان	۹	۱۴
۲۶.۹۸	-۳.۷۱	۱.۷۶	۲.۱۹	۵۹۶	۱.۴۵۴	۲.۳۳	۲	۷۵۷	۱.۴۰۰	منطقه ویژه بوشهرا	۱۰	۱۱
۶.۷۶	۲۴.۹۰	۳۱.۶۹	۳۲.۷۳	۱۰.۷۱۷	۲۱.۷۴۵	۳۵.۱۳	۳۸.۸۳	۱۱.۴۴۱	۲۷.۱۵۹	سایر گمرکات		
-۳.۷۰	۵.۲۸	۱۰۰	۱۰۰	۳۳,۸۱۹	۶۶,۴۲۹	۱۰۰	۱۰۰	۳۲,۵۶۷	۶۹,۹۳۶	جمع کل		

همان‌طور که مشاهده می‌شود در حدود ۶۱.۱۶ درصد وزن و ۶۴.۸۷ درصد ارزش صادرات کل کشور در مدت مورد بررسی، از این ده گمرک صادر شده است و سایر ۱۱۵ گمرک فعال صادراتی دیگر طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، تنها ۳۸.۸۳ درصد وزن و ۳۵.۱۳ درصد ارزش کل صادرات را به خود اختصاص داده‌اند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

پ- واردات قطعی

واردات کشور، طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، به میزان ۳۹،۴۸۱ هزار تن، به ارزش ۴۱،۴۶۸ میلیون یورو (معادل ۵۳،۴۵۱ میلیون دلار) بوده است که نسبت به سال قبل از آن، از نظر وزن ۲.۸۷ درصد افزایش و از نظر ارزش ۱۳.۵۲ درصد کاهش داشته است.

پ.۱- واردات به تفکیک اقلام عمده

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، برای بالغ بر ۵،۳۱۸ ردیف تعرفه، ارزش وارداتی وجود داشته است. این تعداد، در سال گذشته، ۵،۵۲۳ ردیف بوده است. از میان آن‌ها، اقلام جدول شماره (پ-۱-۱) در صدر کالاهای وارداتی طی دوازده ماهه سال جاری قرار گرفته‌اند.

جدول شماره (پ.۱-۱) - جدول مقایسه ده قلم عمده واردات طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱ - ۱۳۹۰

درصد تغییرات نسبت به سال قبل		دوازده ماهه سال ۱۳۹۰				دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				شرح تعرفه	تعرفه	ردیف دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	ردیف دوازده ماهه سال ۱۳۹۰
		سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)				
		ارزش	وزن			ارزش	وزن						
۳۴۴.۲۳	۳۰.۴۱.۳۱	۰.۱۱	۰.۵۶	۶۹	۲۱۳	۴.۸۲	۱۶.۹۵	۲.۵۷۸	۶.۶۹۱	دانه گندم سخت	۱۰۰۱۱۱۰۰	۱	۱۵۱
-۱۵.۷۱	-۱۳.۲۱	۳.۸۷	۸.۸۵	۲.۳۹۰	۳.۳۹۸	۳.۷۷	۷.۴۷	۲۰.۱۵	۲.۹۴۹	شمش ز آهن و فولاد غیرمزوج، که درجای دیگر ذکر نشده.	۷۲۰۶۱۰۰۰	۲	۱
۴۶.۰۴	۵۰.۲۸	۲	۸.۵۴	۱.۲۳۵	۳.۲۷۷	۳.۳۷	۱۲.۴۷	۱.۸۰۳	۴.۹۲۵	دانه ذرت دامی .	۱۰۰۵۱۰۲۰	۳	۳
۱۰۲.۷۳	۵۳.۵۶	۱.۲۲	۴.۰۳	۷۵۶	۱.۵۴۷	۲.۸۷	۶.۰۲	۱.۵۳۲	۲.۳۷۶	کنجاله (Oilcake) و سایر آخال‌های جامد، حتی خردشده یا به هم فشرده به شکل حبه یا گلوله که از استخراج روغن سویا به دست می‌آید.	۲۳۰۴۰۰۰۰	۴	۷
۴.۹۴	-۱۴.۴۶	۲.۰۳	۳.۹۵	۱.۲۵۶	۱.۵۱۶	۲.۴۷	۳.۲۸	۱.۳۱۸	۱.۲۹۷	برنج نیمه‌سفیدشده (Semi milled Rice) یا برنج کامل سفید (milled Wholly Rice) حتی صیقلی یا براق شده	۱۰۰۶۳۰۰۰	۵	۲
۴۲.۴۹	۳۶.۷۵	۱.۲۲	۳.۲	۷۵۲	۱.۲۳۸	۲.۰۱	۴.۲۵	۱.۰۷۲	۱.۶۸۰	شکر تصفیه نشده بدون اضافه کردن مواد خوشبو کننده یا مواد رنگ کننده از نیشکر	۱۷۰۱۱۱۰۰	۶	۸
-۶.۱۵	-۵.۳۶	۱.۲۳	۰.۰۱	۷۶۱	۴	۱.۳۴	۰.۰۱	۷۱۴	۴	سایر مکمل‌های دارویی برای خرده فروشی که تولید داخلی مشابه ندارند	۳۰۰۴۹۰۹۰	۷	۶

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول شماره (پ.ا-۱) - جدول مقایسه ده قلم عمده واردات طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰ - ۱۳۹۱

درصد تغییرات نسبت به سال قبل		دوازده ماهه سال ۱۳۹۰				دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				شرح تعرفه	تعرفه	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰
		سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)				
		ارزش	وزن			ارزش	وزن						
-۱۵۸	-۲۲.۹۲	۱.۱۱	۰.۰۵	۶۸۹	۱۸	۱.۲۷	۰.۰۴	۶۷۸	۱۴	مازول نمایشگر متشکل از صفحه led\lcd\پلازما فقط دارای برد آدرس دهی	۸۵۲۹۹۰۲۰	۸	۱۰
-۳۶۱	-۱.۸۷	۱.۱	۱.۳۳	۶۷۸	۵۰۹	۱.۲۲	۱.۲۷	۶۵۳	۵۰۰	روغن خام سویا، حتی صمغ گرفته.	۱۵۰۷۱۰۰۰	۹	۱۱
-۴۲.۸۷	-۳۸.۵۷	۱.۸۴	۳.۹۳	۱.۱۳۶	۱.۵۰۹	۱.۲۱	۲.۳۵	۶۴۹	۹۲۷	محصولات از آهن یاقولاد غیر ممزوج تخت و گرم نورد شده به تنگ	۷۲۰۸۳۹۰۰	۱۰	۴
-۲۶.۲۶	-۲۲.۵۳	۸۶.۲۲	۷۰۰.۴	۵۳,۲۹۲	۲۶,۸۸۱	۷۳.۵۲	۴۵.۹۳	۳۹,۲۹۸	۱۸,۱۳۵	سایر تعرفه ها			
-۱۳.۵۲	۲.۸۷	۱۰۰	۱۰۰	۶۱,۸۰۸	۳۸,۳۷۹	۱۰۰	۱۰۰	۵۳,۴۵۱	۳۹,۴۸۱	جمع کل			

ده قلم عمده طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰ به شرح جدول زیر بوده‌اند.

جدول شماره (پ.ا-۲) - میزان واردات به تفکیک ده قلم واردات عمده طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰

ردیف	تعرفه	شرح تعرفه	۱۳۹۰			
			سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)
			ارزش	وزن		
۱	۷۲۰۶۱۰۰۰	شمش از آهن و فولاد غیر ممزوج. که درجای دیگر ذکر نشده.	۲.۸۷	۸۸۵	۲,۳۹۰	۳,۳۹۸
۲	۱۰۰۶۳۰۰۰	برنج نیمه سفید شده یا برنج کامل سفید شده حتی صیقلی یا براق شده	۲۰.۳	۳.۹۵	۱,۲۵۶	۱,۵۱۶
۳	۱۰۰۵۱۰۲۰	دانه ذرت دامی .	۲	۸.۵۴	۱,۲۳۵	۳,۲۷۷
۴	۷۲۰۸۳۹۰۰	محصولات از آهن یاقولاد غیر ممزوج تخت و گرم نورد شده بشکل طومار یا پهنای ۶۰۰mm یا کمتر به ضخامت کمتر از ۳mm	۱.۸۴	۳.۹۳	۱,۱۳۶	۱,۵۰۹
۵	۹۸۸۷۰۳۳۸	قطعات متفصله جهت تولید خودروهای سواری با ساخت دا خل ۶۵٪ و بیشتر بجز لاستیک	۱.۲۲	۰.۱۴	۸۱۹	۵۴
۶	۳۰۰۴۹۰۹۰	سایر داروهای خرد شده فروشی که تولید دا خلی ندرد	۱.۲۳	۰.۰۱	۷۶۱	۴
۷	۲۳۰۴۰۰۰۰	کنجاله و سایر آخال های جامد از دانه سویا	۱.۲۲	۴.۰۳	۷۵۶	۱,۵۴۷
۸	۱۷۰۱۱۱۰۰	قند و شکر از نیشکر تصفیه نشده بدون مواد خوشبو کننده پازنگ کننده	۱.۲۲	۳.۲	۷۵۲	۱,۲۲۸
۹	۰۲۰۲۳۰۹۰	سایر قطعات گوشت بی استخوان بیخ زده از نوع گاو	۱.۱۵	۰.۲۴	۷۰۹	۱۳۲
۱۰	۸۵۲۹۹۰۲۰	مازول نمایشگر متشکل از صفحه led\lcd\پلازما فقط دارای برد آدرس دهی	۱.۱۱	۰.۰۵	۶۸۹	۱۸
		سایر تعرفه ها	۸۳.۰۱	۶۶.۹۵	۵۱,۳۰۵	۲۵,۶۹۵

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول شماره (پ.۱-۲) - میزان واردات به تفکیک ده قلم واردات عمده طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰

۱۳۹۰				شرح تعرفه	تعرفه	ردیف
سهم هر کالا		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)			
ارزش	وزن					
۱۰۰	۱۰۰	۶۱,۸۰۸	۳۸,۳۷۹	جمع کل		

۲. پ - واردات به تفکیک فصل‌های تعرفه

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، واردات، به طور عمده شامل کالاهای فصل‌های زیر (براساس طبقه‌بندی کتاب مقررات صادرات و واردات) بوده است.

جدول شماره (پ.۲-۱) - میزان واردات به تفکیک پنج فصل عمده تعرفه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

سهم هر فصل		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	عنوان	شماره فصل	ردیفی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	ردیفی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰
ارزش	وزن						
۱۶.۲۷	۲.۳۷	۸,۶۹۶	۹۳۵	راکتورهای هسته ای - دیگ بخار و آبگرم - ماشین آلات و وسایل مکانیکی - اجزا و قطعات آنها	۸۴	۱	۱
۱۱.۹	۳۷.۰۴	۶,۳۶۳	۱۴,۶۲۲	غلات	۱۰	۲	۵
۹.۹	۱۶.۴۱	۵,۲۹۲	۶,۴۷۷	چدن - یا آهن و فولاد	۷۲	۳	۲
۶.۸	۱.۰۲	۳,۶۳۳	۴۰۱	ماشین آلات و دستگاههای برقی و اجزا آنها- دستگاههای ضبط و پخش صوت و تصویر تلویزیون - اجزا و قطعات و متفرعات این دستگاهها	۸۵	۴	۳
۴.۲	۰.۶۷	۲,۳۴۶	۲۶۴	وسائط نقلیه زمینی غیر از نواقل روی خط راه آهن یا تراموای - اجزا و قطعات و متفرعات آنها	۸۷	۵	۷
۴.۰۶	۲.۳۸	۲,۱۷۱	۹۳۹	مواد پلاستیکی و اشیاء ساخته شده از این مواد	۳۹	۶	۸
۳.۸۵	۴.۱۳	۲,۰۵۹	۱,۶۳۱	چربیها و روغنهای حیوانی یا نباتی - فرآورده های حاصل از تفکیک آنها- چربیهای خوراکی آماده - موم های حیوانی یا نباتی	۱۵	۷	۹
۳.۱	۶.۸۵	۱,۶۵۶	۲,۷۰۵	آخال و تغاله صنایع خوراک سازی - خوراکیهای آماده برای حیوانات	۲۳	۸	۱۸
۲.۸۳	۵.۲	۱,۵۱۴	۲,۰۵۴	سوختهای معدنی - روغنهای معدنی و محصولات حاصل از تقطیر آنها- موادقیری - مومهای معدنی	۲۷	۹	۴
۲.۷۵	۰.۰۴	۱,۴۶۸	۱۶	محصولات دارویی	۳۰	۱۰	۱۱
۳۴.۳۳	۲۳.۹۱	۱۸,۳۵۲	۹,۴۳۸	سایر فصول تعرفه			
۱۰۰	۱۰۰	۵۳,۴۵۱	۳۹,۴۸۱	جمع کل			

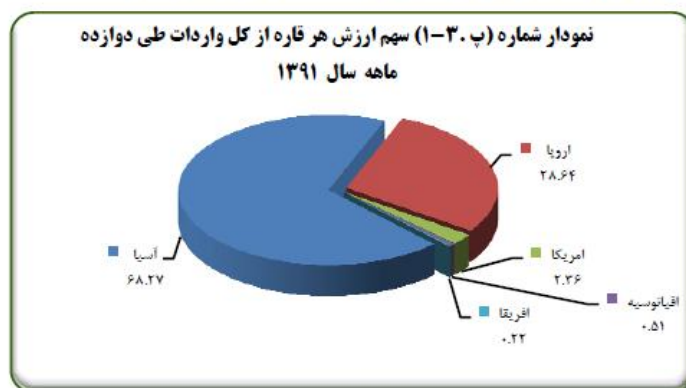
پ.۳- واردات به تفکیک قاره

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، بیش از ۹۶.۹۱ درصد از ارزش کل واردات کشور مربوط به دو قاره آسیا و اروپا بوده است. سهم سه قاره دیگر از واردات ۵۳،۴۵۱ میلیون دلاری کشور، تنها ۳.۰۹ درصد است. میزان واردات انواع کالاها از پنج قاره، به شرح جدول زیر است.

جدول شماره (پ.۳-۱) - میزان واردات به تفکیک قاره‌ها طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

ردیف	قاره	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰				دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				درصد تغییرات نسبت به مدت مشابه سال قبل
		سهم هر قاره		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	سهم هر قاره		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	
		ارزش	وزن			ارزش	وزن			
۱	آسیا	۶۸.۲۷	۵۴.۱۶	۴۴,۵۹۵	۲۹,۰۸۷	۲۶,۴۹۰	۲۱,۳۸۲	-۱۸.۱۸	-۲۶.۴۹	
۲	اروپا	۲۸.۶۴	۴۰.۶۵	۱۵,۹۱۰	۸,۴۲۲	۱۵,۳۰۹	۱۶,۰۴۹	-۲.۷۸	۹۰.۳۳	
۳	امریکا	۲.۳۶	۴.۱	۹۸۴	۵۹۰	۱,۲۶۰	۱,۶۱۷	۲۸.۰۷	۱۷۴.۲۶	
۴	اقیانوسیه	۰.۵۱	۰.۷۹	۱۳۷	۵۴	۲۷۴	۳۱۱	۱۰۰.۴۴	۴۷۳.۳۷	
۵	افریقا	۰.۲۲	۰.۳۱	۱۸۲	۲۱۶	۱۱۷	۱۲۲	-۲۵.۳۸	-۴۳.۵۸	
	جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	۶۱,۸۰۸	۳۸,۳۷۹	۵۳,۴۵۱	۳۹,۴۸۱	-۱۳.۵۲	۲.۸۷	

سهم هر یک از قاره‌ها، در واردات، در نمودار شماره (پ.۳-۱) نشان داده شده است.

در هریک از قاره‌ها بیشترین سهم را کشورهای زیر به خود اختصاص داده‌اند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول شماره (پ.۳-۲) - میزان واردات به تفکیک کشور عمده در هر قاره طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱

قاره	کشور طرف معامله	وزن (هزارتن)	ارزش (میلیون دلار)	سهم در هر قاره	
				وزن	ارزش
آسیا	امارات متحده عربی	۶,۵۲۷	۱۰,۶۲۶	۳۰.۵۲	۲۹.۱۲
اروپا	سوئیس	۵,۹۰۸	۳,۴۳۲	۳۶.۸۱	۲۲.۴۲
امریکا	برزیل	۸۳۴	۵۶۱	۵۱.۵۶	۴۴.۵۶
اقیانوسیه	استرالیا	۲۶۱	۲۲۰	۸۳.۸۳	۸۰.۳۴
افریقا	مصر	۶۲	۵۰	۵۰.۴۱	۴۲.۳۱

پ.۴ - واردات به تفکیک کشورهای طرف معامله

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، عمده کالاها، از پنج کشور زیر وارد شده است.

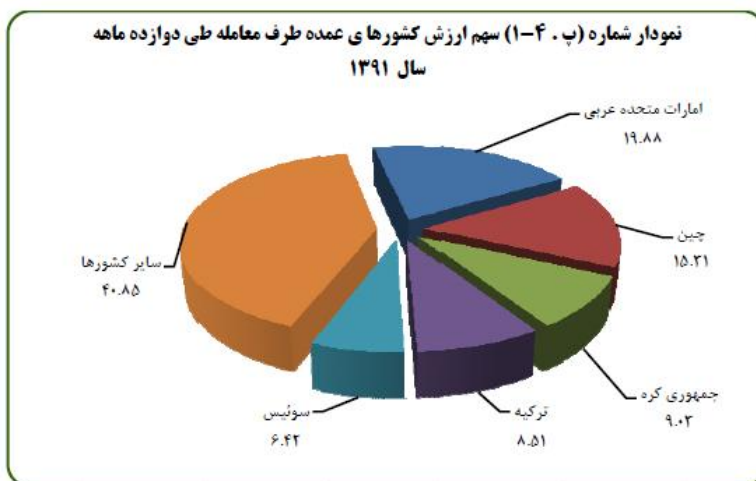
جدول شماره (پ.۴-۱) - میزان واردات به تفکیک پنج کشور عمده طرف معامله طی دوازده ماهه سال های ۱۳۹۱-۱۳۹۰

کشور	دوازده ماهه سال ۱۳۹۱		دوازده ماهه سال ۱۳۹۰		درصد تغییرات نسبت به سال قبل	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰
	وزن (هزارتن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	ارزش (میلیون دلار)			
امارات متحده عربی	۶,۵۲۷	۱۰,۶۲۶	۱۴,۰۵۶	۱۹,۷۲۳	-۵۳.۵۷	۱	۱
چین	۲,۵۴۸	۸,۱۸۱	۳,۱۹۹	۷,۴۴۳	۱۰.۹۰	۲	۲
جمهوری کره	۲,۱۷۷	۴,۸۲۷	۳,۰۶۳	۴,۷۵۵	-۲۸.۹۲	۳	۳
ترکیه	۲,۷۴۶	۴,۵۵۱	۱,۹۳۰	۳,۳۱۴	۴۲.۳۰	۴	۵
سوئیس	۵,۹۰۸	۳,۴۳۲	۳,۱۶۷	۲,۵۰۹	۸۶.۵۵	۵	۶
سایر کشورها	۱۸,۵۷۶	۲۱,۸۳۳	۱۲,۹۶۵	۲۴,۰۶۴	۴۲.۲۸	-۹.۲۷	-
جمع کل	۳۹,۴۸۱	۵۳,۴۵۱	۳۸,۳۷۹	۶۱,۸۰۸	۲.۸۷	-۱۳.۵۲	-

این پنج کشور، در مجموع بیش از، ۵۹.۱۵ درصد از ارزش واردات به کشورمان را طی دوازده ماهه تشکیل می-

دهند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

پ. ۵- واردات به تفکیک گمرکات

طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، فعال‌ترین گمرکات در امر واردات، به شرح زیر بوده‌اند.

جدول شماره (پ. ۵-۱) - میزان واردات به تفکیک ده گمرک عمده طی دوازده ماهه سال های ۱۳۹۰-۱۳۹۱

درصد تغییرات نسبت به سال قبل	دوازده ماهه سال ۱۳۹۰					دوازده ماهه سال ۱۳۹۱				گمرک	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱	رتبه طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۰	
			سهم هر گمرک		ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزارتن)	سهم هر گمرک		ارزش (میلیون دلار)				وزن (هزارتن)
	ارزش	وزن	ارزش	وزن			ارزش	وزن					
-۲۵.۶۵	-۱۳.۶۷	۴۱.۱	۳۳.۱۷	۲۵,۴۰۴	۱۲,۷۳۲	۳۵.۳۴	۲۷.۸۴	۱۸,۸۸۷	۱۰,۹۹۱	تهی‌سراجی	۱	۱	
۳۲.۱۰	۴۶.۹۳	۱۱.۷۲	۲۹.۸	۷,۲۴۷	۱۱,۴۳۸	۱۷.۹۱	۴۲.۵۶	۹,۵۷۳	۱۶,۸۰۴	بندر امام خمینی	۲	۲	
-۱۶	-۱۷.۶۸	۹.۵۷	۲.۵۴	۵,۹۱۶	۹۷۴	۹.۳	۲.۰۳	۴,۹۷۰	۸۰۲	معاونت واردات و ترانزیت تهران	۳	۳	
۱۴۰.۹	۱۶.۵۵	۷.۰۳	۰.۱	۴,۳۴۸	۳۶	۹.۲۸	۰.۱۱	۴,۹۶۱	۴۳	حوزه تجاری فرودگاه امام خمینی	۴	۴	
۱۲.۸۲	-۶.۱۰	۳.۸۳	۳.۳۸	۲,۳۷۰	۱,۲۹۸	۵	۳.۰۹	۲,۶۷۴	۱,۲۱۹	منطقه ویژه پوشه‌ها	۵	۶	
-۳۹.۰۱	-۳۶.۰۶	۵.۶۵	۱۲.۳۳	۳,۴۹۲	۴,۲۳۰	۳.۹۸	۷.۶۶	۲,۱۳۰	۳,۰۲۴	منطقه آزاد بندر انزلی	۶	۵	
-۲۴.۰۱	-۲۳.۳۱	۱.۷۸	۱.۲۹	۱,۰۹۸	۴۹۶	۱.۵۶	۰.۹۶	۸۳۴	۳۸۰	خرمشهر	۷	۷	
-۷.۹۳	۱۰.۹۱	۱.۴۱	۳.۸۷	۸۷۴	۱,۴۸۶	۱.۵۱	۴.۱۷	۸۰۵	۱,۶۴۸	امیرآباد	۸	۱۰	
-۷.۸۸	۲۴.۲۴	۱.۱	۰.۶۲	۶۸۳	۲۳۶	۱.۱۸	۰.۷۴	۶۲۹	۲۹۳	سپهان	۹	۱۱	
-۳۴.۲۲	-۳۱.۷۹	۱.۴۳	۰.۴۱	۸۸۴	۱۵۸	۱.۰۹	۰.۲۷	۵۸۲	۱۰۸	قزوین	۱۰	۹	
-۲۱.۹۶	-۱۳.۰۶	۱۵.۳۶	۱۲.۵	۹,۴۹۲	۴,۷۹۶	۱۳.۸۴	۱۰.۵۵	۷,۴۰۷	۴,۱۶۹	سایر گمرکات			
-۱۳.۵۲	۲.۸۷	۱۰۰	۱۰۰	۶۱,۸۰۸	۳۸,۳۷۹	۱۰۰	۱۰۰	۵۳,۴۵۱	۳۹,۴۸۱	جمع کل			

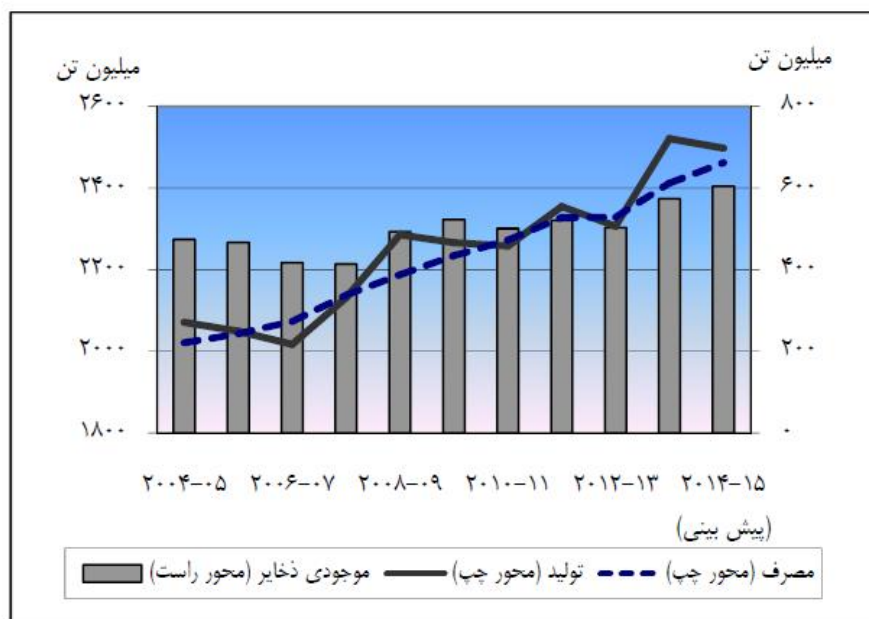
این ده گمرک عمده وارداتی در بین ۹۵ گمرک فعال وارداتی طی دوازده ماهه سال ۱۳۹۱، در مجموع حدود ۸۹.۴۳ درصد از وزن و ۸۶.۱۵ درصد از ارزش کل واردات را به خود اختصاص داده‌اند. در بخش آتی به بررسی واردات و صادرات «خودروی سواری» و نیز واردات اقلام کالایی چون «برنج»، «گوشی تلفن همراه»، «سیگار» و «پوشاک» پرداخته شده است.

نگاه اجمالی فائو بر عرضه و تقاضای غلات

بررسی عرضه و تقاضای غلات، چشم‌انداز جدیدی از بازار جهانی غلات فراهم می‌کند. ارزیابی تفصیلی تولید و همچنین وضعیت عرضه و تقاضای غلات در کشور/ منطقه که هر سه ماه یکبار در گزارش چشم‌انداز محصولات و وضعیت مواد غذایی منتشر می‌شود، مکمل گزارش خلاصه ماهانه است. تحلیل‌های عمیق‌تر درباره بازارهای جهانی غلات و همچنین سایر مواد غذایی مهم در گزارش چشم‌انداز مواد غذایی دوبر در سال منتشر می‌شود. گزارش‌های ماهانه سازمان جهانی خوار و بار و کشاورزی (فائو) در تاریخهای ۶ فوریه، ۶ مارس، ۳ آوریل، ۸ می، ۵ ژوئن، ۳ ژوئیه، ۱۱ سپتامبر، ۹ اکتبر، ۶ نوامبر، و ۴ دسامبر سال ۲۰۱۴ منتشر می‌گردد. در گزارش حاضر، خلاصه پیش‌بینی شاخصهای تولید، عرضه، تجارت، مصرف و موجودی ذخایر غلات، ارائه و مورد بررسی قرار گرفته که در تاریخ ۳ ژوئیه سال ۲۰۱۴ منتشر شده است.

چشم‌انداز ارتقای بهبود تولید غلات سال ۲۰۱۴

چشم‌انداز عرضه غلات جهان در فصل بازاریابی ۱۵-۲۰۱۴ پس از اصلاح رو به بالا در پیش‌بینی تولید سال ۲۰۱۴ از ماه اخیر (ژوئن) بهبودی بیشتری حاصل کرده است. در حال حاضر بر اساس آخرین پیش‌بینی فائو، تولید جهانی غلات در سال ۲۰۱۴ برابر ۲۴۹۸ میلیون تن است (به انضمام برنج آسیاب شده) که ۱۸ میلیون تن بیشتر از رقم پیش‌بینی شده در ماه اخیر است، اگرچه هنوز ۱ درصد (۲۳ میلیون تن) کمتر از تولید سال گذشته است. اصلاحات اخیر بازتابی از بهبود چشم‌انداز تولید برای غلات دانه درشت و گندم به ویژه در ایالات متحده، اتحادیه اروپا و هند می‌باشد.

نمودار شماره (۱). روند تولید، مصرف و موجودی ذخایر جهانی غلات

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

بر اساس پیش‌بینی فانو، مصرف جهانی غلات در سال ۱۵-۲۰۱۴ از ماه ژوئن کاهش داده شده است. عمده اصلاحات مورد نظر مرتبط با کاهش شدید مصرف ذرت در کشور چین برای استفاده صنعتی و خوراک دام است که تا حد زیادی با افزایش مصرف این محصول در ایالات متحده، اتحادیه اروپا، اوکراین و برزیل جبران شده است. پیش‌بینی می‌شود مصرف جهانی غلات در سال ۱۵-۲۰۱۴ در مقایسه با سال گذشته با افزایش حدود ۲/۱ درصد (۵۰ میلیون تن) به ۲۴۶۲ میلیون تن برسد. بیش از نیمی از این افزایش مصرف ۵۰ میلیون تنی متناظر با غلات دانه درشت است که اساس افزایش مصرف ذرت چه به صورت خوراک دام در چین و چه به صورت اتانول در ایالات متحده را تشکیل می‌دهد. پیش‌بینی‌ها برای سال ۱۵-۲۰۱۴ حاکی از افزایش ۲/۱ درصدی مصرف غلات دانه درشت است.

بر اساس پیش‌بینی‌ها، مصرف برنج نیز رشد نسبتاً سریع ۲/۴ درصدی را تجربه خواهد کرد و در سال ۱۵-۲۰۱۴ به ۵۰۲ میلیون تن خواهد رسید. این در حالی است که رشد مصرف گندم نسبتاً کمتر و ۱/۸ درصد به میزان ۶۹۹ میلیون تن پیش‌بینی می‌شود. پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که در کل میزان غلات تعیین شده برای مصارف غذایی در سال ۱۵-۲۰۱۴ در مقایسه با سال گذشته، ۱/۳ درصد و به میزان ۱۵ میلیون تن افزایش داشته باشد و در نتیجه سرانه مصرف با افزایش نسبتاً کم ۰/۳ درصدی به ۱۵۳/۴ کیلوگرم در سال برسد. از ۱۵۳/۴ کیلوگرم، ۶۷/۳ کیلوگرم به گندم و ۵۷/۶ کیلوگرم مربوط به برنج است. بر اساس پیش‌بینی‌ها، مصرف غلات به عنوان خوراک دام در سال ۱۵-۲۰۱۴ با رشد ۰/۲ درصد و با افزایش ۱۷ میلیون تن در مقایسه با سال گذشته به ۸۷۰ میلیون تن می‌رسد که این افزایش بیشتر از میزان پیش‌بینی شده برای مصرف غلات به عنوان مواد غذایی است. بخش عمده رشد مصرف غلات به عنوان خوراک دام به غلات دانه درشت به ویژه ذرت و نیز گندم در اتحادیه اروپا مربوط است.

پیش‌بینی فانو حاکی از آن است که موجودی ذخایر جهانی غلات در فصول تولید سال ۲۰۱۵ افزایشی ۵ درصدی از ماه گذشته (ژوئن) داشته و با ۲۸ میلیون تن افزایش به ۶۰۴ میلیون خواهد رسید. این میزان در مقایسه با سال ۱۴-۲۰۱۳، رشد ۵/۳ درصدی (۳۰ میلیون تن) دارد و پس از سال ۲۰۰۱ از بیشترین مقدار برخوردار است. بر اساس آخرین پیش‌بینی مصرف و موجودی ذخایر، نسبت موجودی ذخایر به مصرف جهانی غلات در سال ۱۵-۲۰۱۴ به ۲۴/۳ درصد می‌رسد که بیشترین مقدار را در ۱۲ سال اخیر دارد. در سال ۱۴-۲۰۱۳، این نسبت برابر با ۲۲/۳ بود. انتظار می‌رود موجودی ذخایر جهانی ذرت در سال ۲۰۱۵ به ۲۰۰ میلیون تن برسد که ۳۱ میلیون تن بیشتر از میزان پیش‌بینی شده قبلی است که با تجدیدنظر و اصلاح رو به بالا در پیش‌بینی در پی کاهش دادن مصرف ذرت در چین از ماه ژوئن می‌باشد. در نتیجه موجودی ذخایر جهانی غلات دانه درشت با افزایش سالانه ۱۰ درصد (۲۳ میلیون تن) به ۲۴۱ میلیون تن برسد. میزان موجودی ذخایر جهانی گندم، ۱۸۰ میلیون تن برآورد شده که اندکی کمتر از پیش‌بینی ماه ژوئن بوده اما ۳/۵ درصد بیشتر از سال گذشته است. بر اساس پیش‌بینی‌ها، موجودی ذخایر برنج به ۱۸۳ میلیون تن خواهد رسید که ۱/۳ میلیون تن بیشتر از میزان برآورد شده برای سال ۲۰۱۴ است.

اخیراً برای سال ۱۵-۲۰۱۴، تجارت بین‌المللی غلات ۳۳۲/۳ میلیون تن برآورد شده که بیانگر عدم تغییر آن از ماه ژوئن و کاهش ۴ درصدی از مقدار ثبت شده برای سال ۱۴-۲۰۱۳ است. کاهش تجارت غلات از سال ۱۴-۲۰۱۳ بازتابی از کاهش صادرات غلات دانه درشت و گندم است، این در حالی است که انتظار می‌رود تجارت برنج رشد اندکی داشته باشد. بر اساس پیش‌بینی‌ها (ژوئیه-ژوئن)، تجارت بین‌المللی غلات دانه درشت در سال ۱۵-۲۰۱۴ با عدم تغییر نسبت به ماه گذشته ۱۴۴ میلیون تن خواهد بود. تجارت غلات دانه درشت در سال ۱۵-۲۰۱۴ در مقایسه با سال گذشته کاهش ۶ درصدی خواهد داشت که دلیل عمده آن کاهش تجارت ذرت است. به طوری که پیش‌بینی می‌شود تجارت ذرت توسط اتحادیه اروپا که در سال ۱۴-۲۰۱۳ افزایش یافته بود به سطوح متعارف خود برگردد. اگرچه صادرات گندم توسط فدراسیون روسیه و اتحادیه اروپا به خاطر بهبود امکانات تولیدی آنها افزایش یافته اما این تغییرات با کاهش صادرات گندم از هند، قزاقستان و ایالات متحده جبران شده است و از این‌رو، پیش‌بینی‌ها (ژوئیه-ژوئن) برای

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

تجارت گندم در سال ۱۵-۲۰۱۴ همچنان ۱۴۹ میلیون تن بدون تغییر باقی می‌ماند. بر اساس پیش‌بینی‌های اخیر، تجارت گندم در سال ۱۵-۲۰۱۴ در مقایسه با سال گذشته با کاهش ۳/۶ درصدی به ۱۴۹ میلیون خواهد رسید که بازتابی از کاهش صادرات توسط اتحادیه اروپا، هند، اوکراین و ایالات متحده است. پیش‌بینی می‌شود تجارت بین‌المللی برنج در سال ۲۰۱۵ به حدود ۳۹/۳ میلیون تن برسد که ۳۰۰ هزار تن بیشتر از میزان پیش‌بینی شده در ماه گذشته بوده و اندکی بیشتر از میزان ثبت شده برای سال ۲۰۱۴ است. چشم‌انداز صادرات برنج برای سال ۲۰۱۵ در سه کشور پاکستان، تایلند و تانزانیا بهبود یافته است. در حالی که در مورد هند حالت عکس وضعیت فوق وجود دارد. دو کشور اندونزی و مالزی مهمترین نقش را در اصلاح پیش‌بینی واردات برنج سال ۲۰۱۵ برعهده دارند. انتظار بر آن است، صادرات برنج از تایلند در سال ۲۰۱۵ در مقایسه با سال ۲۰۱۴ افزایش قابل توجهی داشته باشد. همچنین پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که کشورهای استرالیا، چین، گویان، پاراگوئه و ایالات متحده، منافع قابل ملاحظه‌ای از صادرات برنج کسب کنند. این افزایش‌ها اساساً به زبان کشور هند خواهد بود چرا که پیش‌بینی شده صادرات برنج از هند در سال ۲۰۱۵ کاهشی ۱۵ درصدی را تجربه نماید.

جدول شماره (۱). وضعیت جهانی غلات طی سالهای ۱۵-۲۰۱۰ (میلیون تن)

شاخص		سال				
		۲۰۱۱-۱۰	۲۰۱۲-۱۱	۲۰۱۳-۱۲	۲۰۱۴-۱۳	۲۰۱۵-۱۴
					پیش‌بینی ^۲	(۵ ژوئن ۲۰۱۴) (۳ ژوئیه ۲۰۱۴)
تولید ^۱		۲۲۵۷/۷	۲۳۵۴/۵	۲۳۰۶/۶	۲۵۲۱/۱	۲۴۷۹/۸
عرضه ^۲		۲۷۸۰/۶	۲۸۵۵/۳	۲۸۲۷/۱	۳۰۲۴/۲	۳۰۷۱/۹
مصرف		۲۲۷۲/۳	۲۳۲۷/۶	۲۳۲۸/۸	۲۴۱۲/۴	۲۴۶۵/۵
تجارت ^۳		۲۸۸/۹	۳۱۸/۵	۳۰۹/۹	۳۴۶/۵	۳۳۲/۳
موجودی ذخایر نهائی ^۴		۵۰۰/۸	۵۲۰/۵	۵۰۳/۱	۵۷۳/۹	۵۷۶/۰
	نسبت موجودی ذخایر به مصرف جهانی (درصد)	۲۱/۵	۲۲/۳	۲۰/۹	۲۳/۳	۲۳/۱
	نسبت موجودی به ناپیدای ^۵ صادرکنندگان مهم (درصد)	۱۷/۴	۱۸/۰	۱۶/۹	۱۷/۷	۱۸/۳

جدول شماره (۲). وضعیت جهانی گندم طی سالهای ۱۵-۲۰۱۰ (میلیون تن)

شاخص		سال				
		۲۰۱۱-۱۰	۲۰۱۲-۱۱	۲۰۱۳-۱۲	۲۰۱۴-۱۳	۲۰۱۵-۱۴
					پیش‌بینی	(۵ ژوئن ۲۰۱۴) (۳ ژوئیه ۲۰۱۴)
تولید ^۱		۶۵۳/۸	۷۰۲/۵	۶۶۰/۳	۷۱۶/۹	۷۰۲/۷
عرضه ^۲		۸۴۴/۰	۸۸۷/۲	۸۴۰/۹	۸۷۴/۰	۸۷۹/۵
مصرف		۶۵۸/۳	۶۹۸/۶	۶۵۸/۵	۶۸۷/۱	۶۹۸/۶
تجارت ^۳		۱۲۸/۰	۱۴۷/۵	۱۴۰/۹	۱۵۴/۵	۱۴۹/۰
موجودی ذخایر نهائی ^۴		۱۸۴/۷	۱۸۰/۵	۱۵۷/۱	۱۷۳/۹	۱۸۱/۷
	نسبت موجودی ذخایر به مصرف جهانی (درصد)	۲۶/۴	۲۶/۳	۲۲/۹	۲۴/۹	۲۵/۵
	نسبت موجودی به ناپیدای ^۵ صادرکنندگان مهم (درصد)	۲۰/۷	۱۷/۹	۱۴/۱	۱۴/۳	۱۴/۹

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول شماره (۳). وضعیت جهانی غلات دانه درشت طی سالهای ۱۵-۲۰۱۰ (میلیون تن)

شاخص		سال				
تولید ^۱ عرضه ^۲ مصرف ^۳ تجارت ^۴ موجودی ذخایر نهائی ^۴	۲۰۱۰-۱۱	۲۰۱۱-۱۲	۲۰۱۲-۱۳	۲۰۱۳-۱۴	۲۰۱۴-۱۵	
	پیش‌بینی	برآورد	(۵ ژوئن ۲۰۱۴)	(۳ ژوئیه ۲۰۱۴)	پیش‌بینی	
	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	
	۱۱۳۳/۷	۱۱۶۵/۵	۱۱۵۵/۴	۱۳۰۶/۴	۱۲۷۴/۰	
	۱۳۲۹/۰	۱۳۳۶/۴	۱۳۳۳/۹	۱۴۷۷/۵	۱۴۸۱/۴	
	۱۱۵۲/۴	۱۱۵۸/۵	۱۱۶۵/۵	۱۲۳۴/۹	۱۲۶۴/۹	
	۱۲۴/۶	۱۳۲/۶	۱۳۱/۷	۱۵۲/۸	۱۴۴/۰	
	۱۷۰/۹	۱۷۸/۶	۱۷۱/۱	۲۱۸/۳	۲۱۲/۱	
نسبت موجودی ذخایر به مصرف جهانی (درصد)	۱۴/۷	۱۵/۳	۱۳/۹	۱۷/۳	۱۶/۶	
نسبت موجودی به ناپیدای صادرکنندگان مهم (درصد)	۱۰/۷	۱۰/۸	۸/۳	۱۰/۹	۱۲/۹	

جدول شماره (۴). وضعیت جهانی برنج طی سالهای ۱۵-۲۰۱۰ (میلیون تن)

شاخص		سال				
تولید ^۱ عرضه ^۲ مصرف ^۳ تجارت ^۴ موجودی ذخایر نهائی ^۴	۲۰۱۰-۱۱	۲۰۱۱-۱۲	۲۰۱۲-۱۳	۲۰۱۳-۱۴	۲۰۱۴-۱۵	
	پیش‌بینی	برآورد	(۵ ژوئن ۲۰۱۴)	(۳ ژوئیه ۲۰۱۴)	پیش‌بینی	
	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	(۲۰۱۴)	
	۴۷۰/۱	۴۸۶/۴	۴۹۰/۹	۴۹۷/۸	۵۰۳/۶	
	۶۰۷/۶	۶۳۱/۷	۶۵۲/۳	۶۷۲/۷	۶۸۵/۳	
	۴۶۱/۶	۴۷۰/۵	۴۷۷/۸	۴۹۰/۴	۵۰۲/۳	
	۳۶/۳	۳۸/۴	۳۷/۲	۳۹/۲	۳۹/۰	
	۱۴۵/۲	۱۶۱/۴	۱۷۴/۹	۱۸۱/۶	۱۸۲/۲	
نسبت موجودی ذخایر به مصرف جهانی (درصد)	۳۰/۹	۳۳/۸	۳۵/۷	۳۶/۲	۳۵/۶	
نسبت موجودی به ناپیدای صادرکنندگان مهم (درصد)	۲۰/۷	۲۵/۲	۲۸/۱	۲۷/۸	۲۶/۹	

- ۱- داده‌های تولید به نخستین سال نشان داده شده اشاره دارند. تولید برنج در شرایط آسیاب شده بیان شده است.
- ۲- تولید به اضافه ذخایر در ابتدای دوره.
- ۳- داده‌های تجارت به صادرات گندم و غلات دانه درشت در فصل بازاریابی ژوئیه/ژوئن و صادرات برنج در فصل بازاریابی ژانویه/دسامبر (سال دوم نشان داده شده) اشاره دارند.
- ۴- امکان دارد به دلیل تفاوت در سال‌های بازاریابی کشورها، معادل با تفاوت میان عرضه و مصرف نباشد.
- ۵- صادرکنندگان مهم گندم، کشورهای آرژانتین، استرالیا، کانادا، اتحادیه اروپا، قزاقستان، فدراسیون روسیه، اوکراین و ایالات متحده هستند؛ صادرکنندگان مهم غله دانه درشت، کشورهای آرژانتین، استرالیا، برزیل، کانادا، اتحادیه اروپا، فدراسیون روسیه، اوکراین و ایالات متحده هستند؛ صادرکنندگان مهم برنج، کشورهای هند، پاکستان، تایلند، ایالات متحده و ویتنام هستند. ناپیدا به عنوان مصرف داخلی به اضافه صادرات برای هر فصل معین تعریف شده است.

جمع بندی:

تولید غلات در جهان حدود ۲/۵ میلیارد تن است. بررسی طی سالهای ۲۰۰۴ لغایت ۲۰۱۴ نشان می‌دهد تولید غلات با وجود داشتن روندی نوسانی، ولیکن در کل مثبت بوده است. این در حالی است که طی همین دوره روند مصرف همواره سیر صعودی داشته در عین حال این نکته نیز حائز اهمیت است که همواره حدود ۲۵ درصد تولید جهانی ذخیره شده است به طوری که ملاحظه می‌شود در سال ۲۰۱۴ میزان موجودی ذخایر جهان به ۶۰۰ میلیون تن بالغ شده است و این خود بیانگر اهمیت ذخیره سازی به موازات تولید و مصرف می‌باشد. افزایش ۵ درصدی ذخیره نسبت به سال قبل بیانگر این مهم است. مصرف ذرت در ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا، اوکراین و برزیل افزایش یافته است که بخشی از این مصرف در ایالات متحده مربوط به تولید اتانول است.

بررسی نشان می‌دهد که رشد مصرف برنج در سال ۱۵-۲۰۱۴ حدود ۲/۴ درصد و مصرف گندم ۱/۸ درصد رشد خواهد داشت. بخش عمده رشد مصرف گندم در اتحادیه اروپا است.

۱۳ درصد تولید غلات جهان در چرخه تجارت جهانی قرار می‌گیرد. در سال ۱۵-۲۰۱۴ صادرات گندم اتحادیه اروپا، ایالات متحده، هند و اوکراین کاهش خواهد داشت. پیش بینی شده است که صادرات برنج از هند کم شده و صادرات برخی کشورها مثل پاکستان، تایلند و تانزانیا افزایش یابد.

منبع:

Food and Agriculture Organization of United Nations (FAO), (2014), World food situation, FAO cereal supply and demand brief, 3 July, Available at: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en/>.

تولید و تجارت گندم در ایران و جهان

کتابیون شمشادی

موسسه‌ی پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصادکشاورزی و توسعه روستایی

۱- مقدمه

گندم به دلیل نقش مهمی که در عرصه سیاسی و اقتصادی کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه ایفا می‌کند، یک محصول استراتژیک در تمام دنیا به حساب می‌آید. از ویژگی‌های مهم گندم در میان غلات، تغذیه‌ی بشر از آن به عنوان قوت غالب می‌باشد. اهمیت اقتصادی گندم چه از نظر تولید و چه از نظر تغذیه در دنیا بیش از سایر محصولات کشاورزی می‌باشد. در ایران نیز مهمترین محصول زراعی گندم بوده که هم به دلیل ارتباط تنگاتنگ آن با امنیت غذایی و هم به دلیل استقلال اقتصادی و سیاسی کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این گزارش شاخص‌های اقتصادی مهم محصول گندم در جهان و ایران مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد گندم در جهان

بر اساس آمار سازمان خواروبار کشاورزی (فائو)، طی سالهای ۲۰۱۲-۲۰۰۱ میلادی، سطح زیرکشت و تولید گندم در جهان به ترتیب با متوسط نرخ رشد سالانه ۰.۰۵ درصد و ۱.۰۵ درصد از ۲۱۵ میلیون هکتار و ۵۹۰ میلیون تن به حدود ۲۱۷ میلیون هکتار و حدود ۶۷۵ میلیون تن رسیده است. متوسط عملکرد نیز با برخورداری از نرخ رشد سالانه ۱.۲ درصد به ۳۱۱۵ کیلوگرم در هکتار در سال ۲۰۱۲ رسیده است (جدول شماره ۱)؛ بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که طی دوره مورد بررسی، سطح زیرکشت گندم در جهان تقریباً ثابت بوده و تولید آن با افزایش عملکرد، افزایش یافته است.

جدول ۱: سطح زیر کشت، تولید و عملکرد گندم در جهان طی سالهای ۲۰۱۲-۲۰۰۱

متوسط رشد سالانه (درصد)	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۰۴	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	
۰.۰۵	۲۱۷	۲۲۱	۲۱۶	۲۲۴	۲۲۲	۲۱۷	۲۱۱	۲۲۰	۲۱۷	۲۰۸	۲۱۴	۲۱۵	سطح زیر کشت (میلیون هکتار)
۱.۰۵	۶۷۵	۷۰۱	۶۵۲	۶۸۷	۶۸۳	۶۱۳	۶۰۲	۶۲۷	۶۳۲	۵۶۰	۵۷۵	۵۹۰	تولید (میلیون تن)
۱.۲	۳۱۱۵	۳۱۷۵	۳۰۰۲	۳۰۶۰	۳۰۷۲	۲۸۲۸	۲۸۵۲	۲۸۵۴	۲۹۱۹	۲۶۹۷	۲۶۸۸	۲۷۴۸	عملکرد (کیلوگرم/هکتار)

مأخذ: www.fao.org

اعداد جدول بصورت گردشده می‌باشند.

در بین کشورهای عمده تولید کننده گندم در سال ۲۰۱۲ (چین، هند، ایالات متحده آمریکا، فرانسه و روسیه)، چین و هند در مجموع با اختصاص سهم ۲۵ درصدی سطح زیرکشت و ۳۲ درصدی تولید به خود، بیشترین گندم جهان را تولید می‌کنند. بیشترین و کمترین عملکرد به ترتیب متعلق به کشور فرانسه با متوسط ۷۵۹۹ کیلوگرم گندم در هکتار و کشور روسیه با متوسط ۱۷۷۳ کیلوگرم گندم در هکتار بوده است (جدول شماره ۲).

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول ۲: سطح زیر کشت، تولید و عملکرد گندم به تفکیک کشورهای عمده تولیدکننده در سال ۲۰۱۲

کشور	سطح زیر کشت (میلیون هکتار)	تولید (میلیون تن)	عملکرد (کیلوگرم/هکتار)	سهم از سطح زیرکشت جهانی (درصد)	سهم از تولید جهانی (درصد)
چین	۲۴	۱۲۱	۴۹۹۵	۱۱.۱	۱۷.۹
هند	۳۰	۹۵	۳۱۷۳	۱۳.۸	۱۴.۱
ایالات متحده آمریکا	۲۰	۶۲	۳۱۱۴.۸	۹.۱	۹.۱
فرانسه	۵	۴۰	۷۵۹۹	۲.۴	۶
روسیه	۲۱	۳۸	۱۷۷۳	۹.۸	۵.۶
سایر کشورها	۱۱۶	۴۱۲	-	۵۳.۵	۶۱
جهان	۲۱۷	۶۷۵	۳۱۱۵	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: www.fao.org

۲- مصرف گندم در جهان

متوسط مصرف سرانه گندم بر طبق آمار فانو طی دوره ۲۰۰۹-۲۰۰۱ به ترتیب، ۶۷.۷ و ۶۶ کیلوگرم به ازای هر نفر بوده و در عین حال مصرف نهایی محصول طی دوره مورد بررسی کاهش یافته است. کشورهای چین، هند، ایالات متحده آمریکا، روسیه و فرانسه عمده‌ترین مصرف‌کنندگان گندم در جهان می‌باشند. ایران نیز یکی از مصرف‌کنندگان بزرگ این محصول محسوب می‌شود.

جدول ۳: مصرف سرانه گندم در جهان طی سالهای ۲۰۰۹-۲۰۰۱ (کیلوگرم/نفر)

سال	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۰۴	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱
مصرف سرانه گندم	۶۶	۶۵.۱	۶۶.۶	۶۷.۳	۶۶.۹	۶۷.۶	۶۸.۵	۶۹	۶۷.۷

مأخذ: www.fao.org

۴- ضایعات گندم در جهان

براساس گزارشی از سازمان کشاورزی و خواربار ملل متحد (FAO)^۱، میزان ضایعات گندم در جهان در مرحله پس از برداشت حدود ۵ درصد می‌باشد.

۵- تجارت جهانی گندم

میزان تجارت گندم در سال ۲۰۱۲ میلادی معادل ۱۶۴ میلیون تن بوده که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۹/۷ درصد افزایش پیدا کرده، در این میان ایالات متحده آمریکا، استرالیا، کانادا و فرانسه ۵۵ درصد صادرات این محصول را در اختیار دارند و در مقابل مصر، برزیل، الجزیره و اندونزی بزرگترین واردکنندگان این محصول به شمار می‌روند. لازم به یادآوری است که ایران هم به عنوان یکی از کشورهای عمده واردکننده است و در سال ۱۳۹۱ رتبه دوم در واردات گندم را داشته است ولیکن اکنون با تولید بیشتر، واردات آن به میزان زیادی کاهش یافته است.

1. food outlook, November 2012

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول ۴: تجارت گندم در جهان طی سالهای ۲۰۱۲-۲۰۰۹ به تفکیک بزرگترین صادرکنندگان و واردکنندگان^۱
هزار تن

	۲۰۱۲		۲۰۱۱		۲۰۱۰		۲۰۰۹		
	مقدار	سهام	مقدار	سهام	مقدار	سهام	مقدار	سهام*	
صادرات جهان	۱۶۴۲۷۷		۱۵۰۳۴۹		۱۴۶۳۸۲		۱۵۲۴۵۱۸		
ایالات متحده امریکا	۲۵۷۶۹.۵	۲۱.۸	۳۲۷۸۹.۹	۱۸.۹	۲۷۶۲۹.۳	۱۴.۴	۲۱۹۴۲.۲	۱۴.۴	
استرالیا	۲۳۵۴۹.۴	۱۳.۱	۱۹۷۴۳.۸	۱۰.۹	۱۵۸۸۸	۱۳.۶	۲۰۶۹۶.۵	۱۳.۶	
کانادا	۱۷۸۶۶.۸	۱۰.۹	۱۶۳۳۵.۱	۱۲.۶	۱۸۳۹۴.۵	۱۲.۶	۱۹۲۷۹	۱۲.۶	
فرانسه	۱۶۴۶۸.۹	۱۳.۵	۲۰۳۴۵.۹	۱۴.۴	۲۱۰۷۵.۱	۱۱.۱	۱۶۸۹۲	۱۱.۱	
واردات جهان	۱۵۲۷۶۵.۷		۱۴۳۷۰۷		۱۳۸۱۸۸.۴		۱۳۱۰۵۲.۳		
مصر	۸۲۴۶.۹	۶.۸	۹۸۰۰	۷.۲	۹۹۲۶.۶	۳.۱	۴۰۵۹.۹	۳.۱	
برزیل	۶۴۴۱.۸	۴	۵۷۴۰.۵	۴.۶	۶۳۲۳.۲	۴.۲	۵۴۴۵.۶	۴.۲	
الجزیره	۶۳۴۷.۲	۵.۲	۷۴۵۴.۶	۳.۸	۵۲۳۲.۴	۴.۴	۵۷۱۹.۷	۴.۴	
اندونزی	۶۲۵۰.۵	۳.۹	۵۶۰۴.۹	۳.۵	۴۸۱۰.۵	۳.۶	۴۶۵۵.۳	۳.۶	

مأخذ: www.trademap.org

* نشان دهنده سهم کشورها از صادرات جهان می باشد.

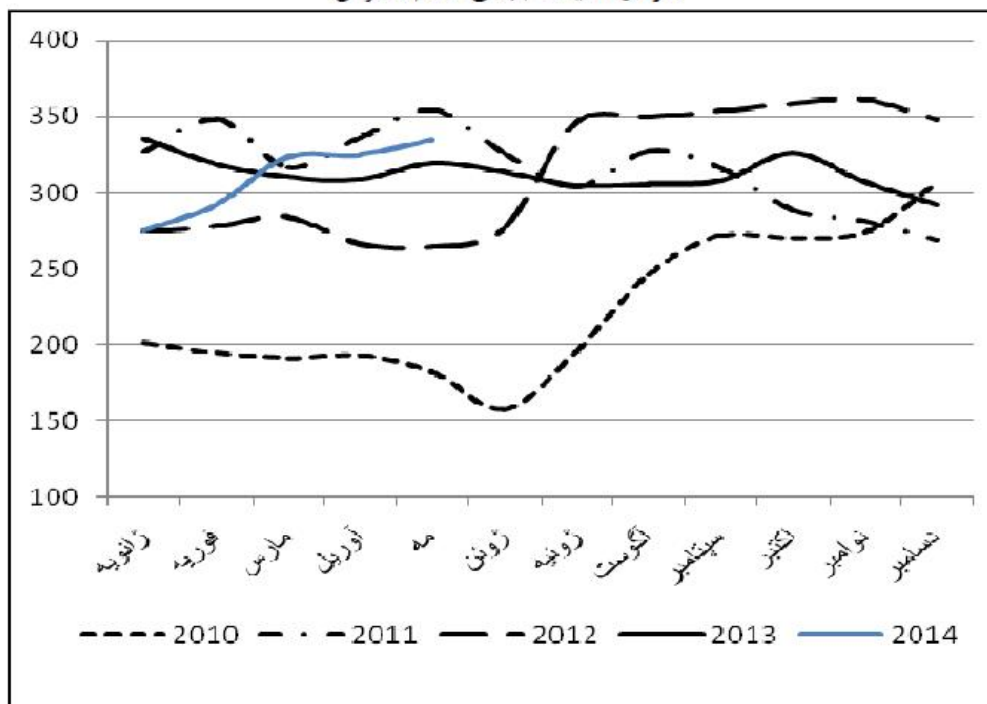
۶- قیمت جهانی گندم

قیمت گندم در بازار جهانی که بعد از افزایش نسبتاً شدید ماه می ۲۰۱۲ به آرامشی رسیده بود، در سال ۲۰۱۳ روند نزولی آرامی را تا ماه آوریل تجربه کرد و بعد از یک نوسان کم دامنه و در یک اوج گیری مجدد در اکتبر دوباره روند نزولی پیدا کرده است. در ابتدای سال ۲۰۱۴، قیمت گندم برابر ۲۷۵.۵ دلار در هر تن بوده که با طی یک روند افزایشی به ۳۳۴.۶ دلار در هر تن در ماه مه رسیده است.

^۱ از آنجائیکه در جمع آماری تجاری گمرکات، کشورهای مختلف هستند؛ با توجه به اختلاف سطح کشورها در خصوص جمع آوری آمار و اطلاعات؛ میزان صادرات و واردات محصولات در گزارشات همواره با هم متفاوت هستند

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

نمودار ۱: قیمت جهانی گندم (دلاراتن)

مأخذ: براساس اطلاعات index mundi

جدول ۵: قیمت ماهیانه گندم در بازار جهانی در سالهای ۱۴-۲۰۱۰

(دلاراتن)

۲۰۱۴	۲۰۱۳	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	
۲۷۵.۵	۳۳۵.۵	۲۷۴.۹	۳۲۶.۶	۲۰۱.۵	ژانویه
۲۹۲.۳	۳۱۸.۹	۲۷۷.۸	۳۴۸.۲	۱۹۴.۵	فوریه
۳۲۳.۶	۳۰۹.۹	۲۸۳.۹	۳۱۶.۸	۱۹۱.۱	مارس
۳۲۴.۹	۳۰۸.۷	۲۶۶.۳	۳۳۶.۱	۱۹۲.۸	آوریل
۳۳۴.۸	۳۱۹.۱	۲۶۴.۴	۳۵۴.۵	۱۸۱.۹	مه
-	۳۱۳.۵	۲۷۶.۲	۳۲۶.۴	۱۵۷.۷	ژوئن
-	۳۰۴.۷	۳۴۵.۷	۳۰۳.۹	۱۹۵.۸	ژوئیه
-	۳۰۵.۵	۳۴۹.۴	۳۲۷.۱	۲۴۶.۳	اگوست
-	۳۰۷.۵	۳۵۳.۴	۳۱۵.۹	۲۷۱.۷	سپتامبر
-	۳۲۵.۷	۳۵۸.۲	۲۸۹	۲۷۰.۲	اکتبر
-	۳۰۶.۸	۳۶۱	۲۸۱	۲۷۴.۱	نوامبر
-	۲۹۱.۶	۳۴۷.۹	۲۶۹	۳۰۶.۵	دسامبر

مأخذ: براساس اطلاعات index mundi

* براساس پیش بینی بورس شیکاگو

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۷- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد گندم در ایران

سطح زیر کشت گندم در سالهای ۹۰-۱۳۸۰ از نوسانات افزایشی و کاهشی برخوردار بوده است. بیشترین کاهش مربوط به سال ۱۳۸۷ بوده؛ در این سال سطح زیر کشت گندم به میزان ۲۷ درصد (۱۸ درصد آبی، ۳۳ درصد دیم) کاهش یافته است. در این سال عملکرد گندم آبی نیز به میزان ۲۵٪ و گندم دیم ۵۹٪ کاهش یافته است. وجود خشکسالی و کاهش بارندگی در سال ۱۳۸۷، دلیل عمده کاهش عملکرد و در نتیجه تولید می‌باشد.

جدول ۶: تولید گندم طی سالهای ۱۳۸۰-۱۳۹۲

۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰
۹۵۰۰	۸۶۹۱	۸۵۰۱	۸۳۱۵	۸۱۳۴	۷۹۵۶	۱۵۸۸۶	۱۴۶۶۳	۱۴۳۰۷	۱۴۵۶۸	۱۳۴۳۹	۱۲۴۵۰	۹۴۵۸

مأخذ: دفتر آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی

استان فارس با ۱۲.۷ درصد از تولید گندم کشور در جایگاه نخست قرار گرفته است و استان های خوزستان، گلستان، همدان، کردستان، کرمانشاه و خراسان رضوی به ترتیب با ۱۲.۶، ۵.۹، ۵.۸، ۵.۶، ۵.۵ و ۵.۳ درصد از تولید گندم کشور در مقام های دوم تا هفتم قرار دارند. شایان ذکر است که ۵۳.۵ درصد از کل میزان تولید گندم کشور در هفت استان مذکور تولید شده و سهم سایر استان ها ۴۶.۵ درصد بوده است (آمار نامه وزارت جهاد کشاورزی، جلد اول، ۱۳۹۰).

۸- مصرف گندم در ایران

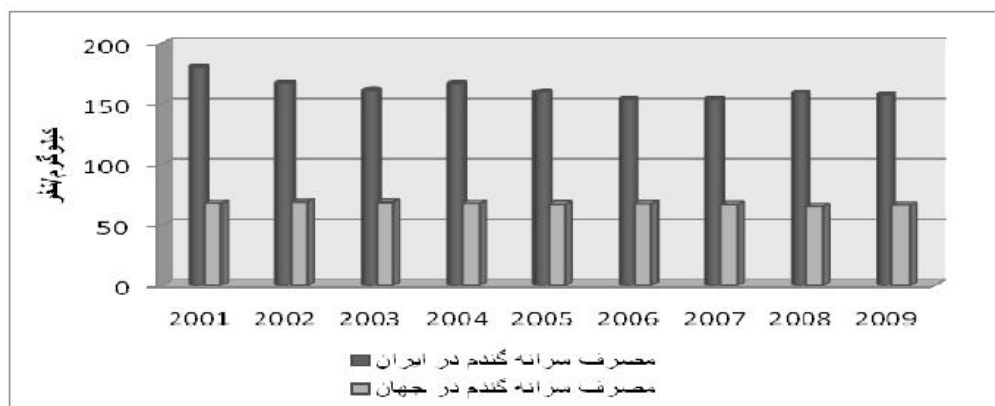
جدول شماره ۷، سرانه مصرف گندم در ایران را نشان میدهد. مصرف سرانه گندم در سال ۲۰۰۱، ۱۸۰ (کیلوگرم/نفر) بوده است که در سال ۲۰۰۹ به ۱۵۷ (کیلوگرم/نفر) کاهش یافته است. مقایسه مصرف سرانه گندم در ایران و جهان، نشان می‌دهد که میانگین مصرف سرانه در ایران در سالهای ۲۰۰۹-۲۰۰۱، تقریباً ۲.۵ برابر میانگین جهان می‌باشد (نمودار شماره ۲).

جدول ۷: مصرف سرانه گندم در ایران طی سالهای ۲۰۰۹-۲۰۰۱ (کیلوگرم/نفر)

سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹
مصرف سرانه گندم	۱۸۰.۴	۱۶۶.۷	۱۶۰.۸	۱۶۶.۴	۱۵۹.۷	۱۵۳.۹	۱۵۴	۱۵۸.۸	۱۵۷.۱

مأخذ: www.fao.org

نمودار ۲: مقایسه میزان مصرف سرانه گندم در ایران و جهان

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۹- ضایعات گندم در ایران

براساس اطلاعات مندرج در پایگاه آماری سازمان کشاورزی و خواربار ملل متحد (FAO) با توجه به متوسط حجم تولید گندم در ایران (۱۲۴۳۰ هزار تن) و متوسط حجم ضایعات (۷۷۱ هزار تن) در ایران^۱ طی سالهای ۰۹-۲۰۰۰، متوسط ضایعات گندم تقریباً ۶ درصد برآورد می‌شود.

۱۰- واردات گندم

واردات در سالهای ۹۲-۱۳۸۵ از نوسانات کاهشی و افزایشی برخوردار بوده است. کمترین میزان واردات گندم در سال ۱۳۸۶، به میزان ۱۸۹ هزار تن، بوده و نسبت به سال ۱۳۸۵، ۸۴ درصد کاهش داشته است. در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۹۱ واردات به شدت افزایش یافته است. در سال ۱۳۹۲، واردات گندم برابر ۳۶۹۰ هزار تن به ارزش ۱۴۵۵ میلیون دلار بوده است. عمده ترین صادرکنندگان گندم به ایران کشورهای سوئیس، آلمان، هلند، امارات متحده عربی، ترکیه، روسیه، استرالیا و انگلستان می‌باشند.^۲

جدول ۸: حجم، مقدار و قیمت واردات گندم ایران

مقدار (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	قیمت (دلار/تن)	
۱۱۵۵.۵	۱۹۰	۱۶۴.۵	۱۳۸۵
۱۸۹	۳۴	۱۸۰	۱۳۸۶
۵۹۱۹	۲۰۸۴	۳۵۰	۱۳۸۷
۵۰۶۱	۱۲۶۱	۲۵۰	۱۳۸۸
۸۶۹	۱۹۳	۲۲۰	۱۳۸۹
۲۸۲	۹۰	۳۲۰	۱۳۹۰
۶۶۹۷	۲۵۸۰	۳۹۰	۱۳۹۱
۳۹۶۰	۱۴۵۵	۳۶۷	۱۳۹۲*
۹۲۷	۳۲۹	۳۵۵	فروردین ۱۳۹۲

مأخذ: گمرک ج.ا.ایران
* آمار اولیه گمرک (کارشناسی نشده)

میزان تعرفه واردات گندم در سال ۱۳۹۳ برابر ۴ درصد می‌باشد که در جدول شماره ۹ نشان داده شده است.

جدول ۹: تعرفه واردات گندم در سال ۱۳۹۳ (درصد)

VAT	مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی	نام محصول	خط تعرفه ای
۸	۴	دانه	۱۰۰۱۱۱۰۰
۸	۴	گندم دامی	۱۰۰۱۱۹۱۰

مأخذ: کتاب مقررات صادرات و واردات

^۱ برگرفته از www.faostat.com

^۲ براساس اعلام وزارت صنعت، معدن و تجارت تا تاریخ ۱۰/۱۰/۱۳۹۲، ۵۰۰ هزار تن در مسیر بوده، علاوه بر آن ۲/۵ میلیون تن که مجموعاً ۵ میلیون تن می‌باشد خریداری گردیده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۱۱- قیمت تضمینی

در جدول شماره ۱۰، قیمت تضمینی گندم نشان داده شده است.

جدول ۱۰: قیمت تضمینی گندم (ریال/کیلوگرم)

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳
گندم	۳۶۰۰	۳۹۵۰	۸۰۰۰-۷۲۰۰	۱۰۵۰۰

مأخذ: موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

مقایسه قیمت گندم وارداتی در سال ۱۳۹۲ که براساس نرخ ارز ۲۴۲۶۰ و ۲۶۵۰۰ ریالی به ترتیب ۹۷۰۴ و ۱۰۶۰۰ ریال است با قیمت تضمینی در همین سال مؤید آن است که گندم وارداتی گرانتر از حداقل قیمت پیشنهادی به کشاورزان است.

۱۲- جمع بندی

۱. سطح زیرکشت گندم در جهان تقریباً ثابت بوده و تولید آن با افزایش عملکرد، افزایش یافته است.
۲. چین و هند بیشترین گندم جهان را تولید می‌کنند.
۳. بیشترین و کمترین عملکرد به ترتیب متعلق به کشورهای فرانسه و روسیه است.
۴. روند مصرف سرانه گندم در جهان طی دوره مورد بررسی تقریباً روند کاهشی بوده است.
۵. کشورهای چین، هند، ایالات متحده آمریکا، روسیه، فرانسه عمده‌ترین مصرف‌کنندگان برنج در جهان هستند.
۶. میزان ضایعات گندم در دنیا در مرحله پس از برداشت حدود ۵ درصد برآورد شده است.
۷. تجارت جهانی گندم روند فزاینده ای دارد.
۸. ایالات متحده آمریکا، استرالیا، کانادا و فرانسه صادر کنندگان عمده این محصول هستند و در مقابل مصر، برزیل، الجزایر و اندونزی بزرگترین واردکنندگان این محصول به شمار می‌روند.
۹. قیمت گندم در بازار جهانی که در سال میلادی ۲۰۱۳ روند تقریباً نزولی داشته، در سال ۲۰۱۴ افزایش یافته است. قیمت گندم در ماه مه سال ۲۰۱۴، برابر ۳۳۴٫۸ دلار در هر تن بوده است که نسبت به دوره مشابه سال قبل، ۵ درصد افزایش یافته است.
۱۰. در سال ۱۳۸۷، به علت وجود خشکسالی، تولید گندم به میزان ۵۰٪ (آبی ۳۹٪ و دیم ۷۳٪) کاهش یافته است. تولید گندم در سال ۱۳۸۹، معادل ۱۳٫۵ میلیون تن بود که بیشترین میزان تولید در دهه هشتاد بوده است.
۱۱. واردات گندم به کشور فروردین ماه سال ۱۳۹۳، ۹۲۷ هزار تن به ارزش ۳۲۹ میلیون دلار بوده است.
۱۲. مقایسه قیمت گندم وارداتی در سال ۱۳۹۲ با قیمت تضمینی در همین سال مؤید آن است که گندم وارداتی گرانتر از حداقل قیمت پیشنهادی به کشاورزان است.

۱۳- منابع و ماخذ

۱. کتاب مقررات صادرات و واردات ۱۳۹۲
۲. گمرک ج.ا. ایران، www.irica.gov.ir
۳. موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۴. وزارت جهاد کشاورزی، هزینه تولید محصولات زراعی، دفتر آمار و اطلاعات

5. Fao, 2010, food outlook, November

6. www.fao.org

7. www.hgca.com

8. www.indexmundi.com

9. www.trademap.org

تولید و تجارت ذرت در جهان و ایران

کتابیون شمشادی

موسسه‌ی پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصادکشاورزی و توسعه روستایی

۱- مقدمه

ذرت در قسمت وسیعی از دنیا یک گیاه غذایی مهم به حساب آمده و بصورت گسترده‌ای زراعت می‌شود. در ایران نیز ذرت جزو محصولات عمده بوده و موارد استعمال متفاوتی از جمله خوراک دام و طیور، تهیه گلوتن خوراکی، الکل گیری، تهیه مالت، نشاسته ذرت، روغن، اسید لاکتیک، اسید استیک دارد. در این گزارش شاخص‌های اقتصادی مهم محصول ذرت مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد ذرت در جهان

براساس آمار سازمان خواروبار کشاورزی (فائو)، طی سالهای ۲۰۱۲-۲۰۰۱ میلادی، سطح زیرکشت و تولید ذرت در جهان به ترتیب با متوسط نرخ رشد سالانه ۲/۳ و ۳/۳ درصد از ۱۳۸ میلیون هکتار و ۶۱۶ میلیون تن به ۱۷۷ میلیون هکتار و ۸۷۲ میلیون تن رسیده است. متوسط عملکرد نیز با برخورداری از نرخ رشد سالانه ۰/۹۲ درصد به ۴۹۱۶ کیلوگرم در هکتار در سال ۲۰۱۲ رسیده است (جدول شماره ۱).

جدول ۱: سطح زیر کشت، تولید و عملکرد ذرت در جهان طی سالهای ۲۰۰۱-۲۰۱۲

متوسط رشد سالانه (درصد)	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۰۴	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	
۲/۴	۱۷۷	۱۷۲	۱۶۴	۱۵۹	۱۶۲	۱۵۹	۱۴۷	۱۴۸	۱۴۸	۱۴۵	۱۳۸	۱۳۸	سطح زیر کشت (میلیون هکتار)
۳/۳	۸۷۲	۸۸۸	۸۵۱	۸۲۰	۸۲۰	۷۹۰	۷۰۷	۷۱۴	۷۲۹	۶۴۵	۶۰۵	۶۱۶	تولید (میلیون تن)
۰/۹۲	۴۹۱۶	۵۱۶۱	۵۱۸۰	۵۱۶۲	۵۰۹۸	۴۹۸۲	۴۸۱۰	۴۸۱۷	۴۹۴۰	۴۴۵۹	۴۳۹۵	۴۴۷۷	عملکرد (کیلوگرم/هکتار)

مأخذ: www.fao.org

اعداد جدول بصورت گرد شده می‌باشند

در سال ۲۰۱۲ در بین کشورهای عمده تولید کننده ذرت (امریکا، چین، برزیل، آرژانتین و مکزیک)، امریکا و چین در مجموع با اختصاص سهم ۳۹/۴ درصدی سطح زیرکشت و ۵۵ درصدی تولید، بیشترین ذرت جهان را تولید می‌کنند. بیشترین و کمترین عملکرد به ترتیب متعلق به کشور امریکا با متوسط ۷۷۴۴ کیلوگرم ذرت در هکتار و کشور مکزیک با متوسط ۳۱۸۷ کیلوگرم ذرت در هکتار بوده است. (جدول شماره ۲).

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول ۲: سطح زیر کشت، تولید و عملکرد ذرت به تفکیک کشورهای عمده تولیدکننده در سال ۲۰۱۲

کشور	سطح زیر کشت (میلیون هکتار)	تولید (میلیون تن)	عملکرد (کیلوگرم/هکتار)	سهام از سطح زیر کشت جهانی (درصد)	سهام از تولید جهانی (درصد)
ایالات متحده آمریکا	۲۵	۲۷۳/۸	۷۷۴۴	۱۹/۷	۳۱/۳
چین	۲۵	۲۰۸	۵۹۵۵	۱۹/۷	۲۲/۸
برزیل	۱۴	۷۱	۵۰۱۲	۷/۹	۸/۱
آرژانتین	۳/۵	۲۶	۷۳۴۳	۲	۳
مکزیک	۶/۹	۲۲	۳۱۸۷	۲/۹	۲/۵
سایر کشورها	۸۲/۳	۲۷۲/۳	۴۲۸۶	۴۶/۳	۳۱/۳
جهان	۱۷۷	۸۷۵	۴۹۴۴	۱۰۰	۱۰۰

منبع: www.fao.org

۳- مصرف ذرت در جهان

جدول شماره ۳ و ۴ نشان‌دهنده میزان مصرف غذایی (مصرف انسانی) و دامی (دام و طیور) در جهان می‌باشند. با توجه به اطلاعات مذکور، میزان مصرف غذایی و دامی طی دوره ۱۱-۲۰۰۱، روندی افزایشی داشته است. مصرف سرانه غذایی ذرت نیز، در دوره ۱۱-۲۰۰۱ افزایش یافته و از ۱۵/۹ (کیلوگرم به نفر) به ۱۷/۷ (کیلوگرم به نفر) رسیده است (جدول شماره ۵).

جدول ۳: مصرف غذایی ذرت در جهان طی سالهای ۲۰۰۱-۲۰۰۹

هزارتن

سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
مصرف غذایی ذرت	۹۷۶۱۶	۹۸۲۰۰	۱۰۲۶۴۳	۱۰۳۸۸۰	۱۰۵۸۴۹	۱۰۷۴۷۲	۱۰۹۱۹۲	۱۱۲۹۵۵	۱۱۴۰۰۷	۱۱۸۷۲۵	۱۲۲۱۸۴

منبع: www.fao.org

جدول ۴: مصرف دامی ذرت در جهان طی سالهای ۲۰۰۱-۲۰۰۹

هزارتن

سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
مصرف دامی ذرت	۴۱۷۹۶۲	۴۱۶۹۶۶	۴۲۶۶۸۸	۴۳۸۳۱۱	۴۵۱۹۹۰	۴۳۸۱۸۶	۴۶۷۱۰۳	۴۸۱۷۳۵	۴۵۰۴۰۵	۴۷۱۳۵۴	۴۸۵۱۵۵

منبع: www.fao.org

جدول ۵: مصرف سرانه غذایی ذرت در جهان طی سالهای ۲۰۰۱-۲۰۰۹

کیلوگرم/نفر

سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
مصرف سرانه غذایی ذرت	۱۵/۹	۱۵/۸	۱۶/۴	۱۶/۴	۱۶/۵	۱۶/۵	۱۶/۶	۱۷	۱۶/۹	۱۷/۴	۱۷/۷

منبع: www.fao.org

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۴- ضایعات ذرت در جهان

بررسی‌ها نشان می‌دهد طی سالهای ۱۱-۲۰۰۰ متوسط حجم تولید ذرت در جهان^۱ ۷۳۲/۳ میلیون تن و متوسط حجم ضایعات ۲۹ میلیون تن بوده است. به عبارت دیگر متوسط ضایعات ذرت در جهان تقریباً ۴ درصد برآورد می‌شود.

۵- تجارت ذرت در جهان

میزان تجارت ذرت در سال ۲۰۱۲ میلادی معادل ۱۲۰ میلیون تن بوده که نسبت به دوره مشابه سال قبل ۳/۸ درصد افزایش پیدا کرده است. کشورهای ایالات متحده امریکا، برزیل، آرژانتین، اکراین و فرانسه ۷۵ درصد صادرات این محصول را در اختیار دارند و در مقابل ژاپن، مکزیک، کره جنوبی، اسپانیا و چین بزرگترین واردکنندگان این محصول به شمار می‌روند. کشور ایران نیز ششمین وارد کننده ذرت در جهان محسوب می‌شود. سهم واردات ایران از کل واردات جهانی معادل ۹/۶ درصد می‌باشد.

جدول ۶: تجارت ذرت در جهان طی سالهای ۲۰۱۳-۲۰۰۹ به تفکیک بزرگترین صادرکنندگان و واردکنندگان^۲

هزارتن

	۲۰۱۳		۲۰۱۲		۲۰۱۱		۲۰۱۰		۲۰۰۹		
	مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم	
صادرات جهان	-	-	۱۲۰۳۸۳	-	۱۱۱۳۳۵	-	۱۱۰۳۸۳	-	۱۰۰۱۲۴	-	
امریکا	۲۴۱۸۸	۲۶/۲	۳۱۵۳۱	۴۱/۲	۴۵۸۸۸	۴۶/۱	۵۰۹۰۶	۴۷/۸	۴۷۸۱۳	۴۷/۸	
برزیل	۲۶۶۲۵	۱۶/۴	۱۹۸۰۲	۸/۵	۹۴۸۷	۹/۸	۱۰۸۱۵	۷/۸	۷۷۸۲	۷/۸	
آرژانتین	۲۰۰۶۹	۱۴/۸	۱۷۸۵۵	۱۴/۲	۱۵۸۰۷	۱۵/۹	۱۷۵۴۸	۸/۵	۸۵۳۶	۸/۵	
اکراین	-	-	۱۳	۱۵۶۳۱	۷	۷۸۰۶	۳/۷	۴۰۵۲	۷/۲	۷۱۷۹	۷/۲
فرانسه	۶۲۷۸	۵/۲	۶۲۹۰	۵/۶	۶۲۳۱	۶	۶۶۰۱	۶/۷	۶۷۵۲	۶/۷	
واردات جهان	-	-	۴۸۵۷۸	-	۴۲۶۹۶	-	۱۰۳۵۰۸	-	۳۵۰۳۷	-	
ژاپن	۱۴۴۰۱	۳۰/۷	۱۴۸۹۵	۳۵/۸	۱۵۲۸۵	۱۵/۶	۱۶۱۹۳	۴۶/۵	۱۶۲۹۴	۴۶/۵	
مکزیک	۷۱۵۳	۱۹/۶	۹۵۱۵	۲۲/۲	۹۴۷۶	۷/۶	۷۸۴۹	۲۰/۷	۷۲۶۱	۲۰/۷	
کره جنوبی	۸۷۲۳	۱۶/۹	۸۲۲۰	۱۸/۲	۷۷۵۹	۸/۳	۸۵۴۱	۲۰/۹	۷۳۳۴	۲۰/۹	
اسپانیا	۵۵۲۴	۱۲/۵	۶۰۶۴	۱۱/۲	۴۷۷۹	۳/۸	۳۹۵۵	۱۱/۶	۴۰۶۴	۱۱/۶	
چین	۳۲۶۵	۱۰/۷	۵۲۰۷	۴/۱	۱۷۵۳	۱/۵	۱۵۷۲	۰/۲	۸۴	۰/۲	

مأخذ: www.trademap.org

۶- قیمت جهانی ذرت

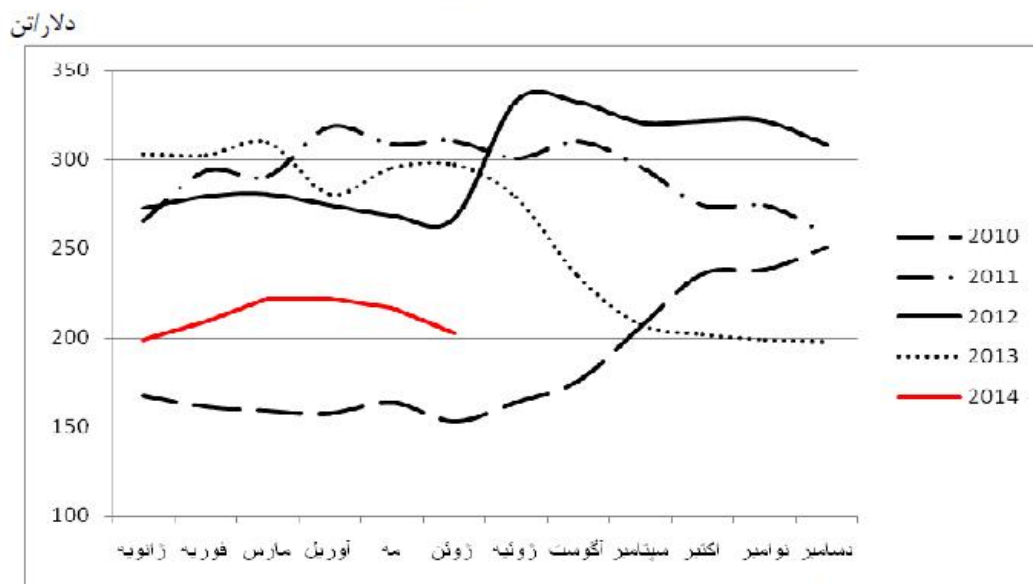
قیمت ذرت در بازارهای جهانی بعد از افزایش شدید در ماه ژوئیه سال ۲۰۱۲، روند نسبتاً کاهشی را تا ماه آوریل ۲۰۱۳ داشته است. در ماه آوریل بعد از اندکی کاهش مجدداً افزایش یافته، اما افزایش قیمت چندان بادوام نبوده و روند کاهشی آن از اواسط سال ۲۰۱۳ (ماه ژوئیه) آغاز و در ماه دسامبر به ۱۹۷/۵ دلار در هر تن رسید. قیمت ذرت در سه ماه ابتدایی سال ۲۰۱۴، روند صعودی داشته و از ۱۹۸/۷ دلار در هر تن به ۲۲۲/۳ دلار در هر تن در ماه مارس افزایش

۱. برگرفته از faostat

۲. از آنجائیکه در جمع آماری تجاری گمرکات، کشورهای مختلف هستند؛ با توجه به اختلاف سطح کشورها در خصوص جمع آوری آمار و اطلاعات؛ میزان صادرات و واردات محصولات در گزارشات همواره با هم متفاوت هستند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

پیدا کرده، پس از آن قیمت این محصول تا ماه ژوئن به ۲۰۲.۶ دلار در هر تن کاهش یافت (نمودار شماره ۱). براساس پیش بینی بورس شیکاگو، قیمت جهانی ذرت در ماه ژوئیه نسبت به ماه مارس، ۱۵/۸ درصد کاهش خواهد یافت. همچنین قیمت تا در پایان سال ۲۰۱۴، به ۱۸۶/۲ دلار در هر تن کاهش خواهد یافت.
نمودار ۱: قیمت جهانی ذرت

مأخذ: براساس اطلاعات Index Mundi

جدول ۷: قیمت ماهیانه ذرت در بازار جهانی در سالهای ۱۴-۲۰۱۰

دلاراتن

ماه	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴
ژانویه	۱۶۷/۲	۲۶۵/۳	۲۷۲/۹	۳۰۳/۳	۱۹۸/۷
فوریه	۱۶۱/۶	۲۹۳/۴	۲۷۹/۵	۳۰۲/۵	۲۰۹/۳
مارس	۱۵۹	۲۹۰/۴	۲۸۰/۷	۳۰۹/۵	۲۲۲/۳
آوریل	۱۵۷/۷	۳۱۸/۷	۲۷۴/۲	۲۸۰/۳	۲۲۲/۴
مه	۱۶۳/۸	۳۰۸/۵	۲۶۸/۸	۲۹۵/۳	۲۱۶/۹
ژوئن	۱۵۲/۹	۳۱۰/۵	۲۶۷/۲	۲۹۷	۲۰۲/۶
ژوئیه	۱۶۳/۹	۳۰۰/۸	۳۳۲/۹	۲۷۸/۹	*۱۸۷/۲
اگوست	۱۷۵/۶	۳۱۰/۲	۳۳۲/۲	۲۳۴/۹	-
سپتامبر	۲۰۵/۸	۲۹۶/۲	۳۲۰/۷	۲۰۷/۴	*۱۸۶/۷
اکتبر	۲۳۵/۷	۲۷۴/۸	۳۲۱/۶	۲۰۱/۸	-
نوامبر	۲۳۸/۲	۱۷۴/۲	۳۲۱/۵	۱۹۹/۱	-
دسامبر	۲۵۰/۶	۲۵۸/۴	۳۰۸/۷	۱۹۷/۵	*۱۸۶/۲

* براساس پیش بینی بورس شیکاگو

مأخذ: براساس اطلاعات index mundi

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۷- سطح زیر کشت، تولید و عملکرد ذرت در ایران

سطح زیر کشت ذرت دانه‌ای در کشور در سالهای ۹۰-۱۳۸۰ از نوسانات اندکی برخوردار بوده، در سال ۱۳۸۷ به میزان ۲۱ درصد (۲۱٪ آبی، ۹۲٪ دیم) کاهش یافته که علت آن را می‌توان بروز خشکسالی در کشور نام برد. در همین سال، میزان تولید نیز ۲۵ درصد کاهش یافته است. عملکرد ذرت دانه‌ای در دهه هشتاد بطور میانگین ۷۲۴۹/۶ کیلوگرم در هکتار بوده است.

جدول ۸: سطح زیر کشت، تولید و عملکرد ذرت دانه‌ای در ایران طی سالهای ۹۱-۱۳۸۰

سال	سطح زیر کشت (هزارهکتار)		تولید (هزار تن)		عملکرد (کیلوگرم)	
	آبی	دیم	جمع	آبی	دیم	جمع
۱۳۸۰	۱۷۲	-	۱۷۲	۱۰۶۴	-	۱۰۶۴
۱۳۸۱	۲۱۳	۰/۴	۲۱۳/۸	۱۴۳۷	۰/۶	۱۴۳۸
۱۳۸۲	۲۴۵	۰/۰۷	۲۴۵/۸	۱۶۵۲	۰/۱	۱۶۵۳
۱۳۸۳	۲۷۴	۰/۶	۲۷۴/۵	۱۹۲۴	۱/۹	۱۹۲۶
۱۳۸۴	۲۷۶	۰/۳	۲۷۶/۳	۱۹۹۴	۰/۹	۱۹۹۵
۱۳۸۵	۲۹۱	۰/۰۸	۲۹۱/۸	۲۱۶۵	۰/۲	۲۱۶۶
۱۳۸۶	۳۰۶	۰/۵	۳۰۷	۲۳۵۹	۲	۲۳۶۱
۱۳۸۷	۲۴۲	۰/۰۴	۲۴۲	۱۷۷۷	۰/۱	۱۷۷۷
۱۳۸۸	۲۲۴	۰/۸	۲۲۵	۱۶۳۸	۴۲۲	۱۶۴۳
۱۳۸۹	۲۳۹	۰/۷	۲۴۰	۲۱۴۱	۳۹۹	۲۱۴۵
۱۳۹۰	۲۶۵	۰/۱	۲۶۵	۱۹۰۷	۴	۱۹۰۷

مأخذ: دفتر آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی

بیشترین تولید ذرت دانه‌ای کشور با سهم ۳۷/۶ درصد به استان خوزستان تعلق دارد و استان‌های فارس، کرمانشاه، کرمان و قزوین به ترتیب با ۱۶، ۱۲/۲، ۱۱/۳ و ۴/۵ درصد سهم در تولید ذرت دانه‌ای کشور رتبه‌های دوم تا پنجم را به خود اختصاص داده‌اند. شش استان مزبور جمعاً ۸۰/۶ درصد از تولید ذرت دانه‌ای کشور را دارا هستند. بیشترین سطح زیر کشت نیز مربوط به استان خوزستان با سهم ۳۸/۲ می‌باشد. استان کهگیلویه و بویر احمد با عملکرد ۱۱۷۲۵/۷ کیلوگرم در هکتار بیشترین عملکرد ذرت دانه‌ای آبی و استان مازندران با عملکرد ۱۵۰۰ کیلوگرم در هکتار کمترین عملکرد ذرت دانه‌ای آبی را در کشور دارا هستند. (آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی، جلد اول، ۱۳۹۰).

۸- مصرف ذرت در ایران

براساس آمار FAO، میانگین مصرف غذایی (انسانی) و دامی (دام و طیور) ذرت در سالهای ۱۱-۲۰۰۱، به ترتیب ۱۴۳ و ۴۳۸۲/۵ هزارتن بوده است. مصرف سرانه غذایی ذرت از ۱/۲ (کیلوگرم/نفر) در سال ۲۰۰۱، به ۲/۵ (کیلوگرم/نفر) در سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول ۹: مصرف غذایی ذرت در ایران طی سالهای ۲۰۰۹-۲۰۰۱

هزارتن

سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
مصرف غذایی ذرت	۸۳	۸۳	۱۴۳	۱۱۱	۱۲۹	۱۴۵	۱۵۳	۱۳۹	۱۶۱	۲۳۴	۱۸۹

مأخذ: www.fao.org

جدول ۱۰: مصرف دامی ذرت در ایران طی سالهای ۲۰۰۹-۲۰۰۱

هزارتن

سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
مصرف دامی ذرت	۲۵۲۹	۲۵۲۳	۴۳۵۰	۳۳۸۱	۳۸۸۳	۴۳۴۸	۴۷۵۳	۴۳۷۳	۴۹۳۵	۷۲۷۱	۵۸۶۲

مأخذ: www.fao.org

جدول ۱۱: مصرف سرانه غذایی ذرت در ایران طی سالهای ۲۰۰۹-۲۰۰۱

کیلوگرم/نفر

سال	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
مصرف سرانه غذایی ذرت	۱/۲	۱/۲	۲/۱	۱/۶	۱/۸	۲	۲/۱	۱/۹	۲/۲	۳/۱	۲/۵

مأخذ: www.fao.org

۹- ضایعات ذرت در ایران

براساس اطلاعات مندرج در پایگاه آماری سازمان کشاورزی و خواربار ملل متحد (FAO) با توجه به متوسط حجم تولید ذرت در ایران (۱۸۳۶ هزار تن) و متوسط حجم ضایعات (۲۲۹ هزار تن) در ایران^۱ طی سالهای ۱۱-۲۰۰۰، متوسط ضایعات ذرت تقریباً ۱۲/۵ درصد برآورد می‌شود.

۱۰- واردات ذرت

واردات ذرت طی سالهای ۹۲-۱۳۸۰ روند تقریباً افزایشی داشته است. در سال ۱۳۸۷، بعلت کاهش ۲۵ درصدی تولید داخل، واردات این محصول ۲۷ درصد نسبت به سال ۱۳۸۶، افزایش یافته است. بیشترین واردات ذرت مربوط به سال ۱۳۹۱، به مقدار ۴/۹ میلیون تن به ارزش ۱۵۴۳ میلیون دلار بوده است. در سه ماه نخست سال ۱۳۹۳، ۱۰۶۰ هزار تن به ارزش ۳۶۰ میلیون دلار ذرت به کشور وارد شده است. عمده کشورهای صادرکننده ذرت به ایران امارات متحده عربی، سوئیس، انگلستان و هلند می‌باشند.

^۱. برگرفته از www.faostat.com

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول ۱۲: حجم، مقدار و قیمت واردات ذرت ایران

مقدار (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	قیمت (دلار/تن)	
۲۹۰۹	۵۰۸	۱۷۴	۱۳۸۵
۲۶۸۳	۶۵۶	۲۴۰	۱۳۸۶
۳۳۹۷	۱۰۸۷	۲۳۰	۱۳۸۷
۳۴۵۸	۸۱۴	۲۴۰	۱۳۸۸
۳۵۸۱	۹۵۴	۲۷۰	۱۳۸۹
۳۳۲۵	۱۲۶۰	۳۸۰	۱۳۹۰
۴۹۱۸	۱۸۱۸	۳۷۰	۱۳۹۱
۴۰۲۶	۱۵۴۳	۳۸۳	۱۳۹۲ (کارشناسی نشده)
۱۰۶۰	۳۶۰	۳۴۰	سه ماه نخست ۱۳۹۳

مأخذ: گمرک ج.ا. ایران

برای این محصول در سال ۱۳۹۳ تعرفه ارزشی به صورت فصلی در نظر گرفته شده که مقدار آن در جدول شماره ۱۲ نشان داده شده است. همانطور که در این جدول پیداست، هر محموله وارداتی ذرت که از ابتدای فروردین ماه تا انتهای شهریور ماه، و از ابتدای بهمن ماه تا انتهای اسفند ماه وارد کشور شود، مشمول ۴ درصد حقوق گمرکی و سود بازرگانی می‌باشد. اما اگر محموله ذرت در فاصله اول مهر تا پایان دی ماه وارد کشور شود، حقوق گمرکی و سود بازرگانی که می‌باید بپردازد به ۸ درصد افزایش پیدا می‌کند. با توجه به اینکه ذرت دارای خاصیت انبارداری مناسبی است، تعرفه فصلی اتخاذ شده، کمک چندانی به حمایت از این محصول نمی‌کند.

جدول ۱۳: تعرفه واردات ذرت در سال ۱۳۹۳ درصد

خط تعرفه ای	نام محصول	مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی	VAT (مالیات بر ارزش افزوده)
۱۰۰۵۹۰۰۰	ذرت بذری	۴	۸
۱۰۰۵۹۰۱۰	ذرت دامی	۴ (۸) *	۸
۱۰۰۵۹۰۹۰	سایر	۴ (۸) *	۸

* اعداد داخل پرانتز میزان تعرفه برای محموله های وارداتی در فاصله زمانی ۷/۱ تا ۱۰/۳۰ سال ۱۳۹۲ می باشد.
مأخذ: مقررات صادرات و واردات

۱۱- قیمت تضمینی

جدول ۱۴: قیمت تضمینی ذرت

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳
ذرت	۳۰۰۰	۳۵۰۰	۴۶۵۰	۸۷۰۰

مأخذ: موسسه پژوهشهای برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

مقایسه قیمت ذرت وارداتی در سال ۱۳۹۲ که براساس نرخ ارز ۲۴۲۶۰ و ۲۶۵۰۰ ریالی به ترتیب ۹۹۴۶/۶ و ۱۰۸۶۵ ریال است با قیمت تضمینی در همین سال مؤید آن است که ذرت وارداتی گرانتر از حداقل قیمت پیشنهادی به کشاورزان است.

۱۲- جمع بندی

۱. عملکرد ذرت در جهان تقریباً روندی ثابت داشته است و تولید آن با افزایش سطح زیرکشت افزایش یافته است.
۲. ایالات متحده امریکا و چین بیشترین ذرت جهان (۵۵٪) را تولید می‌کنند.
۳. بیشترین و کمترین عملکرد به ترتیب متعلق به کشورهای امریکا و مکزیک است.
۴. رشد تولید این محصول در جهان بیشتر ناشی از افزایش سطح زیرکشت است.
۵. میانگین مصرف غذایی و مصرف دامی ذرت در جهان در دوره ۲۰۰۹-۲۰۱۰، به ترتیب ۱۰۵ و ۴۴۰ میلیون تن می‌باشد.
۶. ایالات متحده امریکا، برزیل، آرژانتین و اکراین صادرکنندگان عمده این محصول هستند و در مقابل ژاپن، مکزیک، کره و مصر بزرگترین واردکنندگان این محصول به شمار می‌روند.
۷. قیمت ذرت در بازار جهانی در سال ۲۰۱۳ به شدت کاهش داشته و در سه ماه ابتدایی سال ۲۰۱۴ روند افزایشی داشته و سپس تا ماه مه روند کاهشی ملایمی را تجربه کرده است.
۸. بیشترین عملکرد ذرت در کشور در سال ۱۳۸۹ و برابر ۸۹۳۹ کیلو گرم در هکتار می‌باشد.
۹. واردات ذرت در سه ماه نخست سال ۱۳۹۳، برابر ۱۰۶۰ هزار تن به ارزش ۳۶۰ میلیون دلار ذرت بوده است.
۱۰. مقایسه قیمت ذرت وارداتی در سال ۱۳۹۲ با قیمت تضمینی در همین سال مؤید آن است که ذرت وارداتی گرانتر از حداقل قیمت پیشنهادی به کشاورزان است.
۱۱. برای این محصول در سال ۱۳۹۳ تعرفه ارزشی به صورت فصلی در نظر گرفته شده است. با توجه این که ذرت دارای خاصیت نگهداری در انبار مناسبی است، تعرفه فصلی اتخاذ شده کمک چندانی به حمایت از این محصول نمی‌کند.

۱۳- منابع و مأخذ

۱. کتاب مقررات صادرات و واردات ۱۳۹۲
۲. گمرک ج.ا. ایران، www.irica.gov.ir/
۳. موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی
۴. وزارت جهادکشاورزی، هزینه تولید محصولات زراعی، دفتر آمار و اطلاعات
5. FAO, 2012, food outlook, November
6. www.fao.org
7. www.hgca.com
8. www.Index Mundi.com
9. www.trademap.org

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

فصل پنجم:

روند تولید و تجارت تخم مرغ در جهان و ایران

مجتبی پالوج و علیرضا جیران

موسسه‌ی پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

مقدمه:

تا سال ۱۹۴۰ تولید تخم مرغ در دنیا قابل ملاحظه نبوده است بعد از جنگ جهانی دوم، پیشرفت چشمگیر دانش و فناوری‌های نوین در عرصه کشاورزی دستاوردهای عظیمی را در عرصه تولید به ارمغان آورد. کیفیت و کمیت تولید، رشد نمود. بکارگیری علوم جدید نقش مهمی در کنترل بیماری‌ها، افزایش تولید، بهره‌وری و تامین غذا و رفع گرسنگی ایفا نمود، برای مثال تولید سالانه هر قطعه مرغ تخم‌گذار در ایالات متحد آمریکا از ۱۲۰ عدد در سال ۱۹۳۷ به ۲۳۱ عدد در سال ۱۹۷۴ و ۲۷۰ عدد در سال ۲۰۱۰ رسید.

روند رو به رشد تولید محصولات طیور در کشورهای با درآمد متوسط و پایین به طور نهادینه، استمرار یافت. تولید این محصولات با برخورداری از فناوری‌های نوین، زنجیره‌های کامل تولید، در مقیاس اقتصادی شکل گرفت و کشورهایی مانند برزیل و چین به کمک شرکت‌های چند ملیتی، با کشورهای اروپایی رقابت نمودند.

در دهه اخیر ساختار صنعت طیور دنیا به خصوص در بخش تولید تخم‌مرغ در حال تغییر بوده و روش‌های تولید در قفس جای خود را به تولید محصولات ارگانیک و تولید در فضای باز داده است اگرچه در روش‌های جدید و تولید ارگانیک و هزینه‌های تولید به جهت استفاده از نیروی کار بیشتر افزایش می‌یابد اما کشورهای اتحادیه اروپا، تمرکز خود را به تولید تخم مرغ در خارج از قفس و در فضای باز معطوف نموده و مصرف کنندگان نیز به رغم قیمت بالاتر مصرف این نوع محصولات را ترجیح می‌دهند!

امروزه ایران یکی از کشورهای مهم تولید تخم‌مرغ است، گستردگی واحدهای تولیدی و تولید سالیانه بیش از ۹۰۰ هزار تن تخم‌مرغ دلیلی بر این مدعاست. اما وابستگی شدید به خوراک دان و آسیب پذیری این صنعت و شیوع بیماریها مانند آنفولانزای مرغی از چالش‌های اساسی این صنعت به شمار می‌رود.

۱- تولید تخم مرغ و سایر ماکیان در جهان

بررسی روند تولید بیانگر افزایش تولید فرآورده‌های طیور می‌باشد از جمله دلایل اصلی این افزایش بکارگیری شیوه‌های علمی تولید در کشورها می‌باشد. ترویج و گسترش روشهای علمی تولید در کشورهای توسعه یافته و بومی شدن روش‌های علمی و صنایع وابسته و پیشرفت علوم ژنتیک در دیگر کشورها منجر به افزایش تولید شده است.

جدول (۱): روند تولید تخم مرغ و تخم سایر ماکیان طی سالهای ۲۰۰۱، ۲۰۰۵ و ۲۰۱۱ در جهان

میلیون تن

شرح	۲۰۰۱	۲۰۰۵	۲۰۱۱	روند رشد (درصد)
تخم مرغ	۵۲.۱	۵۶.۷	۶۵.۲	۲.۲۷
تخم سایر ماکیان	۴.۱	۴.۶	۵.۴	۲.۸۰
جمع کل	۵۶.۲	۶۱.۱	۷۰.۶	۲.۳۱

مأخذ: www.fao.org

۱. مستوفی، عبدالله، شرح زندگانی من، تاریخ اجتماعی و ادواری دوره قاجار به صفحه ۱۰۴۴ البته بیش از یک قرن پیش، علایم این پیشرفت دیده شد و جمله زیر دال بر این مقوله است. "صبح با عمادالوزا به هتل آمده جای خوردیم (برلین ۱۹۰۷) در سر میز تخم‌مرغ‌هایی بود که تاریخ به دنیا آمدنشان با استامپ روی آن گذاشته شده و همه مال یکی دو روز قبل بود".

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

برآورد نشان می‌دهد که حدود ۹۲ درصد از تولید کل مربوط به تخم‌مرغ و ۸ درصد مربوط به سایر ماکیان شامل بوقلمون، اردک و غاز می‌باشد. متوسط رشد تولید تخم‌مرغ در ده سال فوق سالانه حدود ۲/۳۱ درصد رشد داشته است.

۲- کشورهای عمده تولیدکننده تخم‌مرغ و سایر ماکیان

از مجموع ۷۰/۶ میلیون تن تولید انواع تخم‌مرغ و ماکیان در جهان حدود ۴۰ درصد آن در کشور چین تولید می‌شود. کشورهای آمریکا، هند و ژاپن بعد از چین بزرگترین تولیدکنندگان محسوب می‌شوند آمریکا به عنوان دومین تولیدکننده بزرگ جهان حدود ۷/۷ درصد از تولید را دارد که کمتر از یک درصد (۰/۷ درصد) آن صادر می‌شود، هند مقام سوم تولید جهان را داراست حدود ۵/۹ درصد از کل تولید جهان متعلق به این کشور است.

جدول (۲): کشورهای عمده تولیدکننده تخم‌مرغ و سایر ماکیان

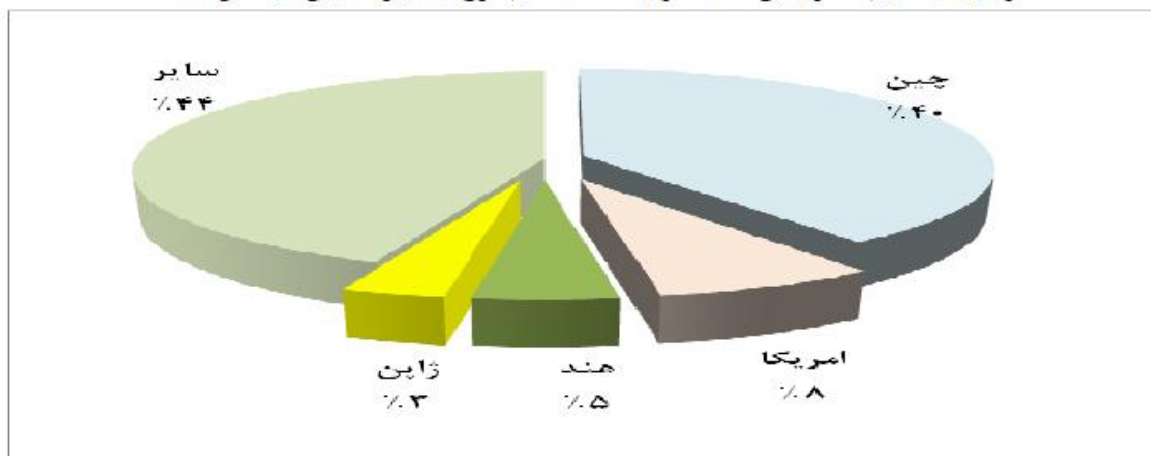
(هزارتن)

سهم از تولید جهان در سال ۲۰۱۱	سال			کشور
	۲۰۱۱	۲۰۰۵	۲۰۰۱	
100	70616	61135	56270	جهان
39.8	28114	24381	22101	چین
7.7	5416	5333	5086	آمریکا
4.9	3490	2568	2151	هند
3.5	2483	2481	2519	ژاپن
3.5	2459	2025	1892	مکزیک
3.3	2305	2065	1971	روسیه
3.1	2193	1746	1604	برزیل
2	1427	1052	850	اندونزی
1.5	1090	756	554	اکراین
1.4	996	779	794	تایلند

مأخذ: www.Fao.org

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

نمودار (۱): سهم کشورهای عمده تولیدکننده تخم مرغ و سایر ماکیان در سال ۲۰۱۱

به استناد آمارهای FAO جمهوری اسلامی ایران با تولید ۷۴۱ هزار تن تخم مرغ در سال ۲۰۱۱ مقام ۱۵ جهان را در تولید تخم مرغ در اختیار دارد.

۳- تولید تخم مرغ و ماکیان در آمریکا

تعداد مرغ و ماکیان تخم‌گذار ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۲ حدود ۲۷۸/۲ میلیون قطعه بوده و با ۱/۴ درصد رشد سالانه به ۲۸۲/۳ قطعه در سال ۲۰۱۱ رسیده است در سال ۲۰۰۲ تعداد ۵ شرکت بزرگ تولید حدود ۷۴ میلیون قطعه مرغ تخم‌گذار را در اختیار داشته اند، در سال ۲۰۱۱ تعداد شرکت های بزرگ که هر یک از آنها تولید پیش از ۱۰ میلیون جوجه داشتند به ۹ شرکت بزرگ رسید که این شرکت ها پرورش ۱۳۴ میلیون قطعه مرغ تخم‌گذار که حدود ۴۸ درصد از کل تولید تخم مرغ را شامل می شود در اختیار داشتند مرغ تخم‌گذار از ۷۲/۷ درصد در سال ۲۰۰۲ به ۷۷ درصد در سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است. تولید سالانه حدود ۵/۹ درصد رشد داشته است که ۱/۶ درصد آن ناشی از افزایش بهره‌وری (اصلاح نژاد و بهبود محیط تولید و تغذیه) بوده است. هزینه تولید هر دوجین (۱۲ عدد) تخم مرغ در دوره فوق ۵۴/۱ سنت و قیمت سر مزرعه ۶۱/۷ سنت بوده است به عبارتی متوسط سود تولیدکننده در دوره فوق حدود ۱۴ درصد بوده است.

جدول (۳): متوسط عملکرد تولید تخم مرغ و ماکیان در آمریکا طی سالهای (۲۰۱۱-۲۰۰۲)

سال	تعداد مرغ و ماکیان تخم‌گذار (میلیون قطعه)	درصد تخم‌گذار	هر دوجین - سنت/دلار آمریکا			هزینه (تن-دلار)	مصرف سرانه (عدد)
			هزینه تولید	قیمت سرمزرعه	قیمت خرده‌فروشی		
۲۰۱۱-۲۰۰۲	۲۸۳	۷۴.۵	۵۴/۱	۶۱/۷	۱۴۹	۱۸۲	۲۵۲

مأخذ: <http://egg-cite.com/statistics/single.aspx?contentID=1456>

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۴- ارزش غذایی تخم‌مرغ:

بسیاری از مواد مغذی مورد نیاز انسان در تخم مرغ وجود دارد بعد از آب، مواد پروتئینی بیشترین ماده موجود در تخم‌مرغ است پروتئین موجود در زرده تخم‌مرغ حدود ۱۶/۵ درصد است و حدود ۳/۳ درصد از زرده تخم مرغ را چربی تشکیل می‌دهد.

جدول (۴): ترکیبات و مواد غذایی موجود در یک تخم مرغ

ترکیبات غذایی	سفیده تخم مرغ	زرده تخم مرغ
پروتئین	۱۰.۵ درصد	۱۶.۵ درصد
آب	۸۸.۵ درصد	۵۵ درصد
ریبو فلامین و سایر ویتامین B	اندک	اندک
چربی	اندک	۳/۳ درصد
محلول چربی حاوی ویتامین K, A, D, E	خیلی کم	کم
عناصر معدنی (آهن)	خیلی کم	کم

مأخذ: <http://wikipedia.org>

۵- کشورهای عمده صادرکننده تخم‌مرغ

تجارت تخم‌مرغ در جهان معمولاً به صورت تازه (تخم‌مرغ با پوسته)، پودر تخم‌مرغ و به صورت شکسته (مایع) انجام می‌گیرد بخش عمده صادرات تخم‌مرغ از طریق کشورهای اتحادیه اروپا انجام می‌شود سهم اتحادیه اروپا از کل صادرات تخم‌مرغ جهان در سال ۲۰۱۰ بالغ بر ۷۲ درصد بوده است.

جدول (۵): حجم صادرات تخم‌مرغ جهان در سال ۲۰۱۰ (هزارتن)

صادرات	جهان	اتحادیه اروپا	سهم اروپا از صادرات تخم‌مرغ جهان
تخم‌مرغ (با پوسته)	۱۸۲۰	۱۲۸۰	۷۰
تخم‌مرغ خشک (پودر)	۵۵.۸	۲۷.۶	۴۹
تخم‌مرغ (مایع)	۲۷۲.۷	۲۳۸	۸۷
کل صادرات	۲۱۴۸.۵	۱۵۴۵.۶	۷۲

<http://www.thepoultrysite.com/articles/2776/global-poultry-trends-europe-helps-double-world-egg-exports>

در سال ۲۰۱۱ کشورهای هلند، ترکیه و لهستان از کشورهای عمده صادرکننده تخم‌مرغ بوده اند، ترکیه در سالهای اخیر با اعمال سیاستهای حمایتی مناسب، موجبات توسعه صنعت طیور را فراهم آورده و با بازاریابی مناسب، صادرات محصولات طیور خود را به ویژه در کشورهای منطقه گسترش داده است. این کشور رقیب جدی ایران در بازارهای منطقه از جمله بازارهای (عراق، آذربایجان و ارمنستان) شده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۶): کشورهای عمده صادرکننده تخم مرغ در سال ۲۰۱۱

نام کشور	مقدار صادرات (هزارتن)	قیمت صادراتی تخم مرغ (دلار/تن)
هلند	381	1838
آمریکا	94	3090
ترکیه	206	1377
آلمان	139	1755
لهستان	174	1194
چین	100	1583
اسپانیا	96	1378
بلغارستان	46	2528
فرانسه	33	2826

مأخذ: www.Fao.org

۶- کشورهای عمده واردکننده تخم مرغ

در سال ۲۰۱۰ حدود ۲ میلیون تن تخم مرغ اعم از تخم مرغ تازه، پودر تخم مرغ و مایع تخم مرغ صادر شده است که حدود ۶۳ درصد آن به کشورهای عضو اتحادیه اروپا صادر شده است کشورهای اتحادیه اروپا جزء بزرگترین صادرکننده و وارد کننده تخم مرغ محسوب می‌شوند.

جدول (۷): حجم واردات تخم مرغ جهان در سال ۲۰۱۰ (هزارتن)

صادرات	جهان	اتحادیه اروپا	سهم اروپا از واردات تخم مرغ جهان
تخم مرغ (بایوپسته)	۱۶۷۴	۹۹۹	۶۰
تخم مرغ خشک (پودر)	۵۹.۲	۳۹.۴	۶۷
تخم مرغ (مایع)	۲۷۰.۷	۲۳۰.۸	۸۵
کل صادرات	۲۰۰۳.۹	۱۲۶۹.۲	۶۳

<http://www.thepoultrysite.com/articles/2776/global-poultry-trends-europe-helps-double-worldshell-exports>

در سال ۲۰۱۱ کشورهای آلمان و عراق به عنوان بزرگترین وارد کننده تخم مرغ بوده اند. جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۱۱ نیز از وارد کنندگان عمده تخم مرغ خوراکی قلمداد شده است در این سال به جهت بروز بیماری MS طیور در کانونهای تولید تخم مرغ کشور، تولید داخلی دچار آسیب شده و کشور ناچار به واردات تخم مرغ خوراکی (عمدتاً از ترکیه) شد. براساس گزارش فانو کل تخم مرغ وارداتی کشور در سال ۲۰۱۱ بالغ بر ۳۰ هزار تن بوده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۸): کشورهای عمده وارد کننده تخم مرغ در سال ۲۰۱۱

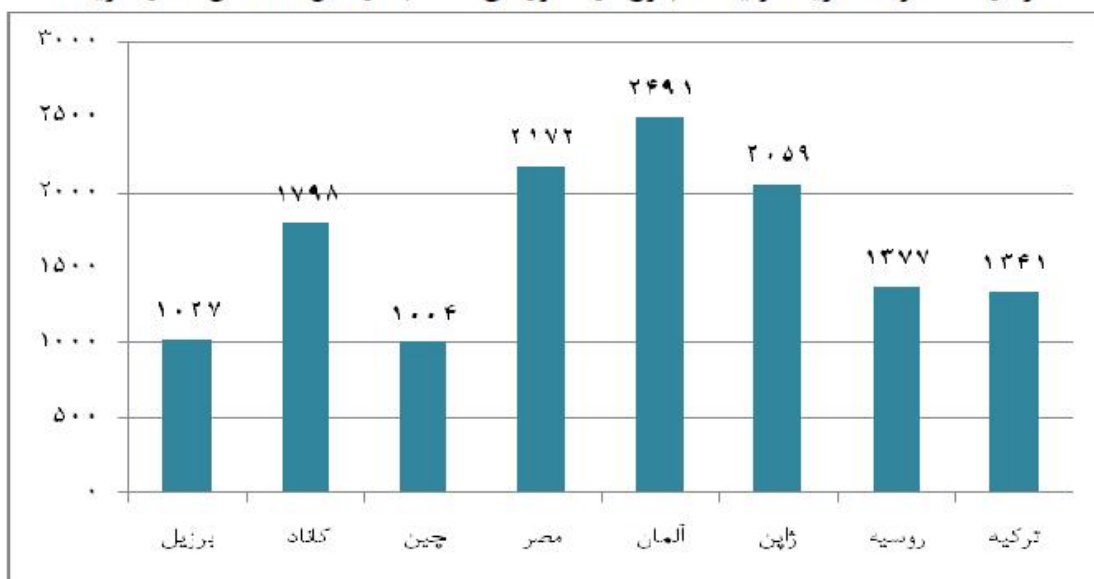
نام کشور	مقدار واردات (هزار تن)	قیمت وارداتی تخم مرغ (دلار/تن)
آلمان	471	1650
عراق	188	1554
هلند	156	1476
چین	104	1515
روسیه	22	5690
سنگاپور	75	1639
بلغارستان	57	1722
فرانسه	63	1346
انگلستان	31	2659
ایران	30	2518
سوئیس	32	2021

مأخذ: www.Fao.org

۷- هزینه تولید تخم مرغ

در بین کشورهای منتخب جهان، کمترین هزینه تولید تخم مرغ مربوط به چین می باشد. هزینه تولید تخم مرغ در آلمان حدود ۲/۴ برابر چین است. ترکیه با هزینه تولید ۱۳۴۱ دلار برای هر تن تخم مرغ، رقیب ایران در بازار منطقه است. قیمت تخم مرغ (سر مزرعه) در ایران طی سال ۱۳۹۰ حدود ۲۲۵۰۰ ریال هر کیلوگرم بوده است. با عنایت به قیمت نرخ ارز ۳۵۶۸ ریال برای هر دلار، قیمت تمام به ازای هر تن تخم مرغ ایران حدود ۱۶۵۷ دلار خواهد بود.

نمودار (۲): متوسط هزینه تولید تخم مرغ در کشورهای منتخب در سال ۲۰۱۰ (تن/دلار آمریکا)

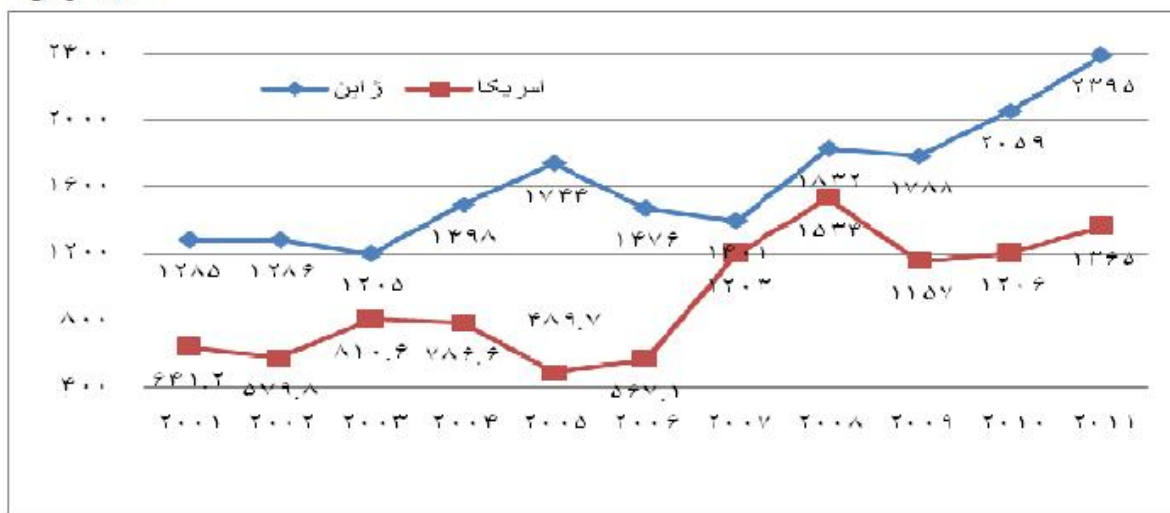

۸- هزینه‌های تولید فرآورده های طیور:

قیمت تمام شده محصول تولیدی در کشورهای مختلف دنیا به جهت تفاوت در بکارگیری تکنولوژی تولید، قیمت دان مصرفی، شرایط اقلیمی و مدیریت تولید بسیار متفاوت است. در بین کشورهای دنیا برزیل و چین به جهت دسترسی به نهاده‌های ارزان قیمت (دان) و برخورداری از تکنولوژی بالا و مدیریت علمی مزارع قادر هستند تخم مرغ را به قیمت ارزان تری تولید نمایند و دارای مزیت نسبی در تولید می باشند. کشورهایی مانند ژاپن علیرغم برخورداری از فناوری های مدرن، به دلیل بالا بودن هزینه نیروی کار و قیمت دان، قدرت رقابت با این کشورها را ندارند.

نمودار (۳): روند قیمت تولید تخم مرغ (سر مزرعه) در ژاپن و آمریکا طی سالهای ۱۱-۲۰۰۱)

دلار/ هر تن

طی دوره (۲۰۰۱-۱۱) متوسط قیمت تولید تخم مرغ سر مزرعه در آمریکا حدود ۹۴۰ دلار برای هر تن بوده است در همین دوره متوسط قیمت تولید سر مزرعه در ژاپن حدود ۱۳۶۴ دلار برآورد شده است به عبارت دیگر قیمت تولید تخم مرغ در آمریکا حدود ۵۸ درصد قیمت تولید در ژاپن بوده است. یا هزینه تمام شده در ژاپن حدود ۴۲ درصد بیشتر از هزینه تولید در آمریکاست.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۹): قیمت تولید تخم مرغ سر مزرعه در کشورهای منتخب در سال ۲۰۱۱

دلار/تن

کشورهای تولیدکننده تخم مرغ با قیمت بالا			کشورهای تولیدکننده تخم مرغ با قیمت پایین				
سال			نام کشور	سال			نام کشور
۲۰۱۱	۲۰۰۶	۲۰۰۱		۲۰۱۱	۲۰۰۶	۲۰۰۱	
5507	3878	2578	سوئیس	769	554	344	اسلواکی
4117	3103	2387	رواندا	985	855	690	هلند
3788	3431	1673	غنا	1019	771	525	بلغارستان
3139	1712	1285	اتریش	1024	1415	1326	یوگسلاوی
3026	2282	1503	رومانی	1068	808	844	مکزیک
3009	2703	1373	هرزگوین	1092	641	833	آرژانتین
2973	2256	1410	ارمنستان	1103	1161	817	لهستان
2892	3713	1889	ایسلند	1133	661	677	اوکراین
2844	1934	1270	استرالیا	1207	1478	722	افریقای جنوبی
2811	1662	1186	ونزوئلا	1294	692	808	برزیل
2706	1600	943	آلمان	1326	779	614	فنلاند

در بین کشورهای منتخب اسلواکی، هلند و بلغارستان با هزینه کمتری به تولید تخم مرغ اشتغال دارند هم چنین سوئیس، رواندا، غنا و اتریش بالاترین هزینه را برای تولید تخم مرغ متحمل می‌شوند.

۹- رویکردهای جدید تولید تخم مرغ

در بازار تخم مرغ رویکرد جدیدی از تقاضا شکل گرفته و محصولات سالم و ارگانیک محبوبیت خاصی در بین مصرف‌کنندگان پیدا نموده است. تقاضا برای محصولات سالم و ارگانیک و متنوع، شرکت‌های بزرگ را مجاب به تغییر رویکرد در شیوه و روش‌های تولیدی نموده است بطوریکه که روش‌های معمول از جمله تولید تخم مرغ در قفس جای خود را به تولید محصولات ارگانیک و سالم در فضای آزاد، تولید دربستر و کف سالن و غیره می‌دهد در این روش‌ها هزینه‌های تولید بالا می‌باشد اما مصرف‌کننده گان حاضر به پرداخت بهای بیشتری برای تأمین محصولات سالم می‌باشند با این حال هنوز بیش از ۶۰ درصد تخم مرغ تولیدی در اتحادیه اروپا در قفس‌های معمولی تولید می‌شود. به طور کلی کشورهای شمال غربی اروپا بالاترین درصد از مرغ‌ها در سیستم‌های غیر قفس نگهداری می‌شود. در سال ۲۰۰۸ بیش از ۳۰ درصد تولید تخم مرغ ۶ کشور از جمله اتریش، سوئد، هلند، دانمارک، انگلستان و آلمان در خارج از قفس تولید شده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۱۰): شیوه‌های تولید تخم مرغ در اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۹ و ۲۰۱۱

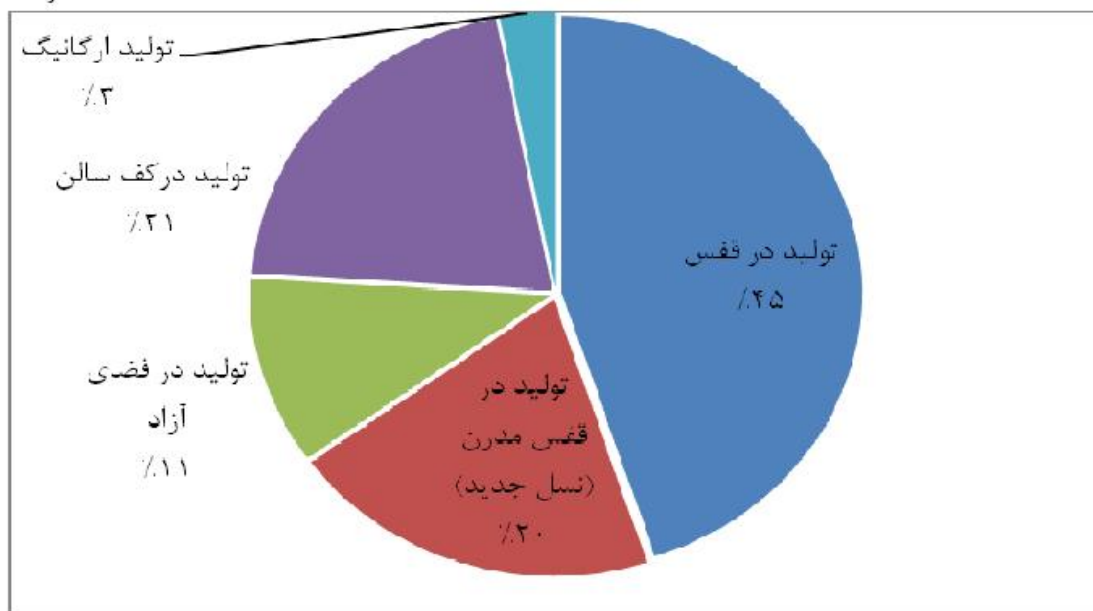
سال ۲۰۱۱	سال ۲۰۰۹	روش تولید
سهام از تولید (درصد)	سهام از تولید (درصد)	
۴۵	۵۹	تولید در قفس متعارف
۲۰	۸	تولید در قفس مدرن (نسل جدید) ^۱
۱۱	۱۷	تولید در فضای آزاد ^۲
۲۱	۱۴	تولید در کف سالن ^۳
۳	۲	تولید ارگانیک ^۴

مأخذ: Housing conditions and welfare of laying hens, 2011 Joost Kunst

- ۱- اختصاص ۷۵۰ سانتیمتر مربع برای هر قطعه مرغ
- ۲- یک مرغ به طور متوسط حدود ۴ متر مربع فضای باز برای گردش در اختیار دارد
- ۳- به طور متوسط هر ۹ قطعه مرغ در یک متر مربع
- ۴- در فضای باز و یا کف سالن با حداکثر ۶ قطعه مرغ در هر متر مربع با تغذیه ارگانیک

نمودار (۴): شیوه‌های تولید تخم مرغ در اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۱

(درصد)

شرکت‌های بزرگ تولید تخم مرغ در بسیاری از کشورهای عضو اتحادیه اروپا به صورت یکپارچه و زنجیره‌ای وجود دارد و حضور این شرکت‌ها در انگلستان، آلمان، اسپانیا، ایتالیا و لهستان قابل توجه بوده و به صورت مجتمعی که در آن تولید جوجه، پرورش پولت، تولید و فرآوری دان، تولید تخم مرغ، بسته بندی، فرآوری، بازاریابی و ارائه به خرده فروش مجموعاً در دست یک شرکت یا تعاونی قرار دارد فعالیت می‌کنند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۱۱): ضریب تبدیل دان به تخم مرغ در سیستم‌های مدیریتی مختلف در کشورهای منتخب

نام کشور	روش تولید	ضریب تبدیل
آمریکا	تولید در قفس‌های معمولی	۲/۱۵-۲/۰۴
آلمان	تولید در قفس‌های مدرن	۲/۰۸
هلند	تولید در قفس‌های مدرن	۲/۱۱
فرانسه - دانمارک	تولید در قفس‌های مدرن	۲/۱۳
اتریش	تولید در خارج از قفس	۲/۴۱
آلمان	تولید در سالن با فضای محدود	۲/۲۴
آلمان	تولید در سالن با فضای نامحدود	۲/۳۶
اتحادیه اروپا	تولید در کف سالن	۲/۳۳
دانمارک	تولید در فضای آزاد	۲/۴۸
دانمارک	تولید محصول ارگانیک	۲/۷۹

مأخذ: Impacts of Banning Cage Egg Production In the United States, August 2009

بررسی‌ها نشان می‌دهد که هزینه تولید و ضریب تبدیل دان به تخم مرغ برای تولید محصولات ارگانیک عمدتاً بالا است بطوری که دان مصرفی برای تولید تخم مرغ ارگانیک حدود ۲۶ درصد از روش‌های معمولی بیشتر می‌باشد. همچنین میزان مصرف دان در روش تولید تخم مرغ در خارج از قفس و در فضای باز نیز حدود ۱۳ درصد بیشتر است. اتحادیه اروپا علاوه بر حمایت‌های تجاری و تعرفه‌ای از واردات و صادرات تخم مرغ، در زمان بروز حوادث غیرمترقبه از جمله بروز آنفولانزای مرغی حدود ۵۰ درصد از ضرر و زیان تولیدکننده را جبران و هزینه‌های واکسن و پیشگیری را تا صد درصد تأمین و از تولید پشتیبانی می‌کند.

جدول (۱۲): مصرف سرانه تخم مرغ کشورهای منتخب در سال ۲۰۰۹

نام کشور	مصرف سرانه کیلوگرم / نفر / سال	نام کشور	مصرف سرانه کیلوگرم / نفر / سال
آلمان	۱۲/۲	آفریقای جنوبی	۶/۷
مجارستان	۱۴/۸	مصر	۳/۳
ایتالیا	۱۳/۴	الجزایر	۴/۶
اکراین	۱۵/۶	سودان	۱/۱
روسیه	۱۴/۶	لیبی	۹/۴
هند	۲/۲	نیجریه	۳/۷
اتحادیه اروپا	۱۲/۱	متوسط اقیانوسیه	۶/۴
جهان	۸/۹	متوسط قاره آفریقا	۲/۳

مأخذ: <http://www.thepoultrysite.com>

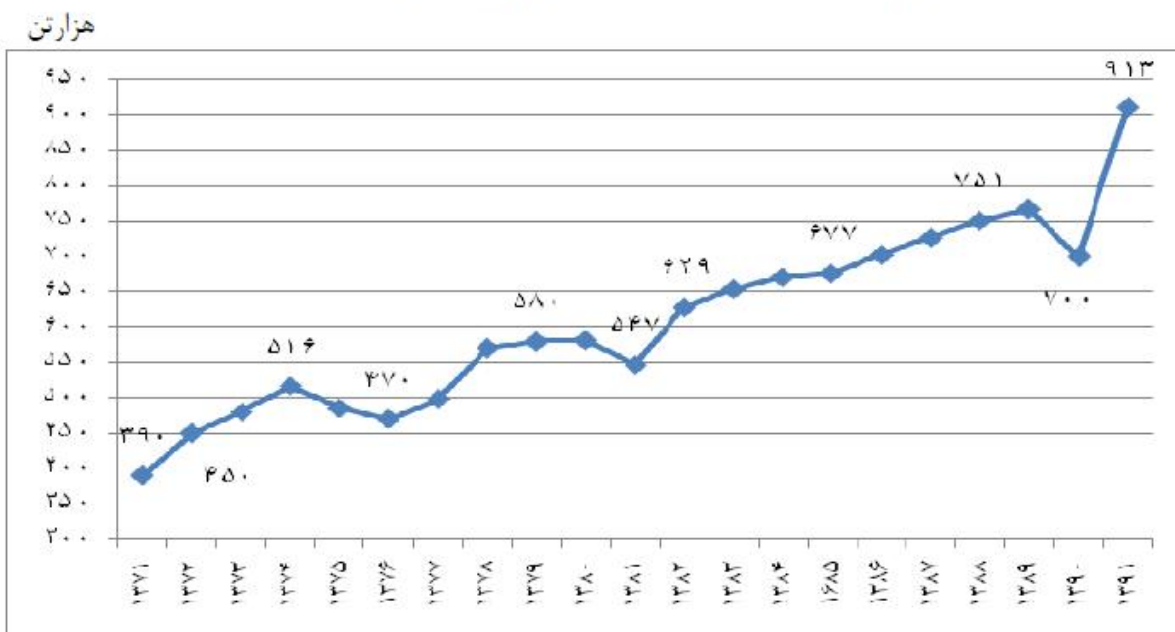
۱۰- تولید تخم مرغ در کشور:

طی دو دهه (۹۱-۱۳۷۱) تولید تخم مرغ کشور از ۳۹۰ هزار تن به ۹۱۳ هزار تن افزایش یافته است که بیانگر ۴/۳ درصد رشد سالیانه می‌باشد. روند تولید تخم مرغ در سال ۱۳۹۰ به دلیل بروز بیماری تنفسی MS دچار اختلال شدید شده و با کاهش ۷ درصدی مواجه شد به طوری که تولید تخم مرغ از ۷۶۷ هزار تن در سال ۱۳۸۹ به ۷۰۰ هزار تن در

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

سال ۱۳۹۰ کاهش یافت اما در سال بعد با بازسازی مراکز تولید، و تأمین پولت تخم‌گذار فرایند تولید بهبود یافته و میزان تولید با ۳۰ درصد رشد به ۹۱۳ هزار تن در سال ۱۳۹۱ رسید.

نمودار (۵): روند تولید تخم مرغ کشور طی سالهای (۹۱-۱۳۷۱)

استانهای تهران، البرز و آذربایجان شرقی از مراکز عمده تولید تخم‌مرغ محسوب می شوند این استانها حدود ۳۷ درصد از تولید تخم‌مرغ کشور را در اختیار دارند سوی دیگر استانهایی مانند تهران و البرز به جهت جمعیت کانون مصرف این محصول تلقی می شوند. در سال ۱۳۹۲ از مجموع تخم مرغ تولیدی کشور حدود ۱۰ درصد به روش سنتی و در مناطق روستایی تولید شده است.

جدول (۱۳): مراکز عمده تولید تخم مرغ در کشور در سال ۱۳۹۱

استان	مقدار تولید (هزار تن)	سهم از تولید کشور (درصد)
تهران	158.9	17.4
البرز	91.7	10
آذربایجان شرقی	87.9	9.6
قزوین	83.9	9.2
خراسان رضوی	83.1	9.1
اصفهان	68.8	7.5
قم	65.7	7.2
سایر استانها	272.8	29.9

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۱۱- قیمت تخم مرغ:

بررسی‌ها نشان می‌دهد طی سالهای (۹۲-۱۳۸۱) بطور متوسط بین قیمت عمده فروشی و خرده فروشی تخم مرغ حدود ۱۷/۳ درصد تفاوت وجود دارد که این تفاوت قیمت عمدتاً حاشیه سود فعالین و فروشندگان این محصول می‌باشند.

جدول (۱۴): مقایسه قیمت عمده فروشی و خرده فروشی تخم مرغ در کشور طی سالهای (۹۲-۱۳۸۷) ریال / کیلوگرم

سال	عمده‌فروشی	خرده فروشی	درصد تفاوت قیمت خرده فروشی و عمده فروشی
1381	4882	5733	17.4
1382	5389	6398	18.7
1383	7293	8509	16.7
1384	6449	7878	22.2
1385	7595	9058	19.3
1386	10692	12730	19.1
1387	12590	14601	16
1388	12640	14581	15.4
1389	12368	14616	18.2
1390	24181	27895	15.4
1391	25665	29890	16.5
1392*	33929	38219	12.6
رشد قیمت سالانه (درصد)	19.3	18.8	17.3**

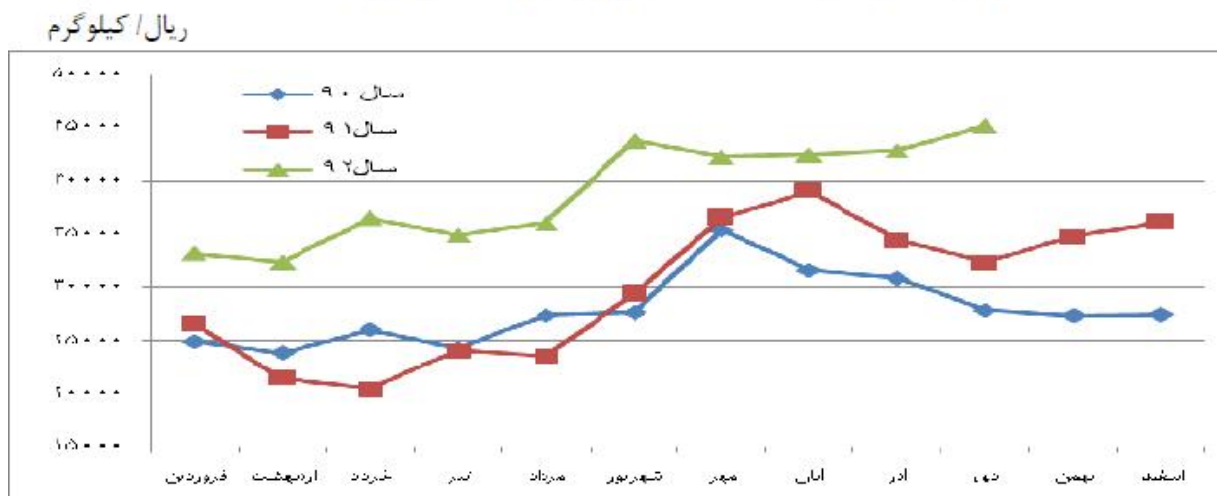
* - سال ۱۳۹۲ متوسط قیمت ۱۰ ماهه اول می‌باشد.

** - متوسط تفاوت قیمت خرده فروشی و عمده فروشی طی دوره.

طی سالهای (۹۲-۱۳۸۱) متوسط رشد سالیانه قیمت عمده فروشی تخم مرغ حدود ۱۹/۳ درصد و خرده فروشی تخم مرغ ۱۸/۸ درصد بوده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

نمودار (۶): روند قیمت ماهانه تخم‌مرغ از سال ۱۳۹۰ الی دی ماه ۱۳۹۲

قیمت خرده فروشی هر کیلوگرم تخم مرغ در سال ۱۳۹۰ از ۲۴۹۷۹ ریال در فروردین ماه به ۲۷۴۲۶ ریال در اسفند ماه رسید که بیانگر رشد ۱۰ درصد قیمت تخم مرغ است اما در سال ۱۳۹۱ رشد قیمت در همین دوره ۳۶ درصد بوده است ضمن این که قیمت تخم مرغ در دی ماه سال ۱۳۹۲ نسبت به فروردین ماه همین سال حدود ۳۶ درصد رشد نشان می دهد.

جدول (۱۵): مصرف سرانه تخم مرغ در کشور طی سالهای (۱۳۸۷-۱۳۹۱)

1391	1390	1389	1388	1387	شرح
913	700	767	751	727	تولید
	30				واردات
		21	13.8	15.9	صادرات
913	730	746	737.2	711.1	مصرف داخلی
76126	75150	74733	73651	72584	جمعیت کشور (هزار نفر)
12	9.7	10	10	9.8	مصرف سرانه (کیلوگرم)

مأخذ: معاونت امور تولیدات دامی و گمرگ جمهوری اسلامی

مصرف سرانه تخم مرغ کشور از ۹/۸ کیلوگرم در سال ۱۳۸۷ با کاهش بطنی به ۹/۷ کیلوگرم در سال ۱۳۹۰ رسید که این کاهش مصرف عمدتاً به دلیل کاهش تولید ناشی از بروز بیماری MS در صنعت طیور بوده است. اما در سال ۱۳۹۲ به دلیل بازسازی مجدد واحدهای تولیدی تخم مرغ و افزایش تولید، مصرف سرانه به ۱۲ کیلوگرم افزایش یافته است.

۱۲- جمع بندی:

- به استناد آمار FAO ایران مقام پانزدهم تولید تخم‌مرغ در جهان را داراست.
- بیش از نیمی از تخم‌مرغ جهان در چین، آمریکا و هند تولید می‌شود.
- صادرات جهانی تخم‌مرغ (با پوسته، پودر و مایع) در سال ۲۰۱۱ حدود ۲۱۵۰ هزار تن بوده که حدود ۷۲ درصد آن توسط اتحادیه اروپا صورت می‌گیرد، سهم واردات تخم‌مرغ اتحادیه اروپا از کل واردات جهان حدود ۶۳ درصد است.
- به استناد آمار FAO ایران با واردات ۳۰ هزار تن تخم‌مرغ در سال ۲۰۱۱ رتبه دهم در واردات تخم‌مرغ را داشته است.
- رویکردهای جدیدی در تولید تخم‌مرغ توسط کشورهای توسعه‌یافته شکل گرفته و تولید تخم‌مرغ در قفس به تدریج جای خود را به تولید در فضای باز، کف سالن و تولید ارگانیک می‌دهد.
- متوسط تفاوت قیمت عمده فروشی و خرده فروشی تخم‌مرغ در کشور طی سالهای (۹۲-۱۳۸۱) حدود ۱۷/۳ درصد بوده است.
- مصرف سرانه تخم‌مرغ کشور در سال ۱۳۹۲ حدود ۱۲ کیلوگرم برآورد شده است
- حدود ۱۰ درصد تخم‌مرغ تولیدی کشور (۹۲ هزار تن) در واحدهای سنتی و روستایی تولید می‌شود.

منابع و مأخذ:

- معاونت امور تولیدات دامی و گمرگ جمهوری اسلامی

- <http://egg-cite.com/statistics/single.aspx?contentID=1456>
- <http://wikipedia.org>
- <http://www.thepoultrysite.com/articles/2776/global-poultry-trends-europe-helps-double-world-shell-exports>
- Housing conditions and welfare of laying hens, 2011 Joost Kunst
- Impacts of Banning Cage Egg Production In the United States, August 2009
- <http://www.thepoultrysite.com>
- www.fao.org

مقدمه

توسعه محصولات لبنی در تقویت اقتصاد و فرایند بهبود معیشت خانوارهای روستایی ایفای نقش می‌کند. بر این اساس افزایش مهارت و دانش مورد نیاز برای مدیریت دام‌های شیری، توسعه بازارهای لبنی، ایجاد ارتباط موثر بین تولیدکننده و صاحبان صنایع لبنی و توسعه زیرساخت‌های تولید بخشی از وظایف حاکمیتی است که می‌تواند فرایند غلبه بر فقر روستایی و اشتغال‌زایی در این مناطق را با اتکا بر پرورش دام مهیا نماید.

دامپروری نقش موثری در امنیت غذایی، اشتغال، امنیت اجتماعی و توسعه روستایی دارد. شیر به عنوان دومین ماده خوراکی (از لحاظ وزنی) در سبد غذایی خانوارها و بعنوان موثرترین ماده غذایی در تامین نیازهای غذایی و پروتئین خانوارها، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، مصرف شیر و لبنیات تأثیرات زیادی در سلامتی مردم جامعه دارد و عامل حیاتی در رژیم غذایی خانوارها محسوب می‌شود. امروزه مجموعه اقدامات اساسی دولت‌ها در زیر بخش دام از جمله کنترل بیماری‌ها، اصلاح نژاد، توسعه صنایع خوراک دام، صنایع لبنی، تولید واکسن و حمایت‌های تولید برای تأمین فرآورده‌های دامی از منابع داخلی صورت می‌گیرد و حدود ۹ درصد از هزینه‌های خوراکی خانوارها را شیر و لبنیات تشکیل می‌دهد و بخش تولید توان پاسخگویی به نیاز داخلی را داراست.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در اکثر مناطق جهان از جمله چین و هند روند تقاضای شیر بیش از عرضه است و رشد تقاضا با افزایش جمعیت، بهبود استانداردهای زندگی، اصلاح رژیم غذایی و بازارهای نوظهور از عرضه پیشی گرفته است. امروز مدل تولید شیر مبتنی بر مرتع با محدودیت‌های جدی آب و خوراک دام مواجه شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد ظرفیت‌های تولیدی و صنایع فرآوری شیر در کشور بسیار فراتر از نیازهای فعلی است. ضمن اینکه اکثر صنایع فرآوری در حاشیه شهرهای پر جمعیت مستقر شده‌اند.

در سالهای اخیر تکانه‌های ناشی از سیاست‌های غیراصولی در بخش دامپروری و اجرای سیاست تثبیت قیمت و تنظیم بازار، از طریق واردات بی رویه محصول، بدون توجه به هزینه‌های تولید داخلی به طور ضمنی منجر به اخذ مالیات از تولیدکننده داخلی به نفع طرف خارجی شد.

طی سالهای اخیر وزارت جهاد کشاورزی به اندازه کافی قادر به ایجاد هماهنگی و الزام سایر دستگاه‌ها برای همسو نمودن منافع مشترک بخش تولید و مصرف نبوده است به همین دلیل از سوی دستگاه‌های متولی تنظیم بازار، میل به واردات شدت گرفت و واردات بی رویه اساس تولید را تحت الشعاع قرار داد.

در شرایط حاضر امکان بسترسازی مناسب برای استفاده از ظرفیت‌های موجود کشور برای نیل به خودکفایی در عرصه تولید محصولات لبنی و گوشت وجود دارد و در صورتی که انگیزش‌های لازم جهت راه‌اندازی ظرفیت‌های غیرفعال و نیمه فعال بخش فراهم گردد. انتظار می‌رود در افق میان مدت بار دیگر خودکفایی در بخش صنعت دامپروری محقق گردد.

۱- تولید شیر در جهان

براساس آمار FAO در سال ۲۰۱۱ بالغ بر ۷۳۷ میلیون تن شیر خام در جهان تولید شده است. گاو منبع تأمین بیش از ۸۳ درصد و گاو میش حدود ۱۳ درصد از شیر تولیدی جهان می‌باشند و حدود ۳/۶ درصد از کل تولید شیر جهان از گوسفند و بز تأمین می‌شود. مراکز عمده تولید شیر گاو میش کشورهای هند و پاکستان است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۱): تولید شیر جهان در سال ۲۰۱۱ بر حسب انواع دام

نوع شیر	میزان تولید (هزارتن)	سهم (درصد)
شیر شتر	۲۱۱۲	۰.۳
شیر گوسفند	۹۷۷۰	۱.۳
شیر بز	۱۷۰۹۱	۲.۳
شیر گاومیش	۹۵۸۱۱	۱۳.۰
شیر گاو	۶۱۴۵۷۹	۸۳.۴
کل شیر تولیدی	۷۳۷۲۵۱	۱۰۰.۰

www.fao.org مأخذ:

هند بزرگترین تولیدکننده شیر جهان و بیشترین تولیدکننده شیر گاو میش و بز جهان است. ایالات متحده آمریکا بزرگترین تولیدکننده شیر گاو، چین بزرگترین تولیدکننده شیر گوسفند و سومالی بزرگترین تولیدکننده شیر شتر جهان می‌باشند.

جدول (۲): تولید شیر بر حسب نوع دام و کشورهای عمده تولیدکننده در سال ۲۰۱۱ (هزارتن)

گاو		گاومیش		بز		گوسفند		شتر		کل تولید شیر	
کشور	تولید	نام کشور	تولید	کشور	تولید	کشور	تولید	کشور	تولید	کشور	تولید
آمریکا	۸۹۰۱۵	هند	۶۵۱۴۰	هند	۴۷۶۰	چین	۱۵۲۹	سومالی	۱۰۷۵	هند	۱۲۷۲۰۰
هند	۵۷۴۰۰	پاکستان	۲۲۹۵۵	بنگلادش	۲۴۹۶	ترکیه	۸۹۲	مالی	۲۹۹	آمریکا	۸۹۰۱۵
چین	۲۶۵۷۸	چین	۳۱۰۰	سودان	۱۰۷۲	یونان	۷۷۲	اتیوپی	۲۶۳	چین	۴۱۴۸۰
برزیل	۳۲۰۹۶	مصر	۲۶۵۲	پاکستان	۷۵۹	سورینام	۷۰۶	عربستان	۹۸	پاکستان	۳۶۶۵۶
روسیه	۳۱۲۸۶	نیپال	۱۱۰۹	مالی	۷۰۳	رومانی	۶۳۲	نیجر	۹۷	برزیل	۳۲۲۴۴
آلمان	۳۰۲۰۱	میانمار	۲۰۶	فرانسه	۶۵۵	سومالی	۵۹۰	سودان	۵۶	روسیه	۳۱۶۴۰
فرانسه	۲۴۲۶۱	ایتالیا	۱۹۳	سومالی	۵۰۱	اسپانیا	۵۲۰	امارات متحده	۴۲	آلمان	۳۰۲۳۶
نیوزیلند	۱۷۸۹۴	ایران	۱۴۰	اسپانیا	۴۶۷	ایران	۴۴۹	کنیا	۳۰	فرانسه	۲۵۲۹۰
انگلستان	۱۳۸۴۹	سريلانكا	۴۶	یونان	۴۰۲	ایتالیا	۴۱۸	موریتانی	۲۶	نیوزیلند	۱۷۸۹۴
ترکیه	۱۳۸۰۲	ترکیه	۴۰	ترکیه	۳۲۱	سودان	۳۹۰	چاد	۲۴	ترکیه	۱۵۰۵۶
سایر	۲۶۷۸۹۶	سایر	۱۲۹	سایر	۴۹۵۶	سایر	۲۸۷۰	سایر	۱۰۲	سایر	۲۹۰۳۴۰
جهان	۶۱۴۵۷۹	جهان	۹۵۸۱۱	جهان	۱۷۰۹۱	جهان	۹۷۷۰	جهان	۲۱۱۲	جهان	۷۳۷۲۵۱

www.fao.org مأخذ:

دو کشور هند و پاکستان حدود ۹۲ درصد از شیر تولیدی گاومیش را در اختیار دارند، اگرچه تولید شیر شتر کمتر از ۳ درصد است اما سومالی به تنهایی بیش از ۵۰ درصد تولید شیر شتر را در اختیار دارد. در تولید شیر گوسفند، چین بیش از ۱۵ درصد و ترکیه حدود ۹ درصد را در اختیار دارد، سهم ایران در تولید جهانی شیر گوسفند حدود ۵ درصد است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

از کل شیر تولیدی بز در جهان حدود ۲۸ درصد متعلق به کشور هند می‌باشد. همچنین این کشور ۹ درصد از شیر گاو جهان را تولید می‌کند و مقام دوم در تولید شیر گاو را به خود اختصاص داده است. هند با تولید حدود ۶۵ میلیون تن شیر گاو میش، ۴۸ درصد از سهم جهانی را در این خصوص داراست.

۲- ارزش غذایی شیر انواع دام

نتایج بررسی ترکیب شیر نشان می‌دهد که شیر گاو میش دارای بیشترین ترکیبات چربی (۸ درصد)، انرژی، و کلسیم می‌باشد. شیر گاو دارای کمترین درصد آب است. شیر گوسفند دارای بیشترین پروتئین، کربوهیدرات، قند و کلسترول است. شیر بز دارای بیشترین درصد آب، کمترین کلسترول و کمترین انرژی است.

جدول (۳): ارزش غذایی شیر انواع دام به ازای ۱۰۰ گرم

ترکیبات	واحد	گاو	بز	گوسفند	گاو میش
آب	گرم	۸۷۰۸	۸۸۰۹	۸۳۰۰	۸۱۰۱
پروتئین	گرم	۳۰۲	۳۰۱	۵۰۴	۴۰۵
چربی	گرم	۳۰۹	۳۰۵	۶۰۰	۸۰۰
کربوهیدرات	گرم	۴۰۸	۴۰۴	۵۰۱	۴۰۹
انرژی	کیلو کالری	۶۶	۶۰	۹۵	۱۱۰
لاکتوز (نوعی قند)	گرم	۴۰۸	۴۰۴	۵۰۱	۴۰۹
کلسترول	میلی گرم	۱۴	۱۰	۱۱	۸
کلسیم	واحد	۱۲۰	۱۰۰	۱۷۰	۱۹۵

مأخذ: <http://wikipedia.org>

۳- روند قیمت صادراتی محصولات لبنی

حدود ۷ درصد از کل شیر تولیدی جهان به صورت فرآورده‌های لبنی و عمدتاً به صورت (شیر خشک و پنیر) در بازارهای جهانی مبادله می‌شود. قیمت محصولات صادراتی کشورهای اقیانوسیه (استرالیا و نیوزیلند) به عنوان قیمت پایه جهانی محصولات لبنی نقش تعیین کننده در قیمت های جهانی این نوع محصولات دارد.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۴): قیمت صادراتی محصولات لبنی طی سالهای ۱۳-۲۰۰۲

دلار/تن

سال	کره	پنیر	شیر خشک بدون چربی
۲۰۰۲	۱۰۵۶	۱۶۹۰	۱۳۸۰
۲۰۰۳	۱۳۵۳	۱۸۶۴	۱۷۶۱
۲۰۰۴	۱۷۸۸	۲۶۱۱	۲۰۱۸
۲۰۰۵	۲۱۲۸	۲۸۳۸	۲۲۲۳
۲۰۰۶	۱۷۷۴	۲۶۸۱	۲۲۱۸
۲۰۰۷	۲۹۵۹	۴۰۵۵	۴۲۹۱
۲۰۰۸	۳۶۰۷	۴۶۳۳	۳۲۷۸
۲۰۰۹	۲۳۳۵	۲۹۵۷	۲۲۵۴
۲۰۱۰	۴۰۴۳	۴۰۱۰	۳۱۲۷
۲۰۱۱	۴۴۷۳	۴۳۱۰	۳۶۵۷
۲۰۱۲	۳۳۱۰	۳۸۲۱	۳۱۶۳
۲۰۱۳	۴۰۲۰	۴۳۳۵	۴۳۷۴
متوسط رشد سالانه	۱۲.۹	۸.۹	۱۱.۱

مأخذ: www.fao.org قیمت صادراتی محصولات لبنی فوب اقیانوسیه

جدول (۵): قیمت شیر خام درب دامداری در کشورهای منتخب طی سالهای ۱۳-۲۰۱۰

(یورو هر ۱۰۰ کیلوگرم شیر)

سال	ایتالیا	برزیل	آرژانتین	شیلی	اورگوئه	آلمان	آمریکا	ژاپن*	روسیه
۲۰۱۰	۳۵.۱۷	۳۰.۳۶	۲۵.۰۷	۲۵.۶۲	۲۴.۱۷	۳۰.۹۵			
۲۰۱۱	۳۹.۶۳	۳۵.۶۱	۲۶.۲۳	۲۷.۷۹	۲۹.۳۲	۳۴.۹۲	۳۲.۹۱	۸۰.۷۵	۳۸.۷۴
۲۰۱۲	۳۸.۴۷	۳۴.۵	۲۶.۸۴	۳۱.۱۳	۲۹.۳۱	۳۲.۷۷	۳۱.۷۶	۸۷.۸۸	۳۸.۸
۲۰۱۳	۴۰.۷۳	۳۵.۶۶	۲۹	۳۲.۰۵	۳۱.۲۸	۳۶.۵۳	۳۲.۹۶	۷۰.۷۲	۳۶.۶۸

مأخذ: <http://www.clal.it>

قیمت شیر برحسب یورو برای هر ۱۰۰ کیلوگرم با متوسط ۲/۷ درصد چربی و ۴ درصد پروتئین

* - متوسط ۸ ماهه سال ۲۰۱۳ است

در دی ماه سال ۱۳۹۲ نرخ تسعیر یورو به دلار حدود ۱/۳۵ برابر بوده است ضمن اینکه قیمت آزادهر یورو حدود ۳۹۵۰۰ ریال برآورد شده است (قیمت غیر مرجع یورو ۳۲۲۰۰ ریال) با فرض قیمت آزاد هر یورو ۳۹۵۰۰ ریال قیمت هر کیلو گرم شیر درب دامداری در آرژانتین ۱۱۴۵۵ ریال، آلمان ۱۴۴۲۹ ریال، امریکا ۱۳۰۱۹ ریال، ژاپن ۲۸۷۲۴ ریال و روسیه ۱۴۴۸۸ ریال می‌باشد. در ده ماهه سال جاری متوسط شیرخام درب دامداری کشور هر کیلوگرم معادل ۱۰۵۴۶ ریال بوده است.

در بین کشورهای منتخب هزینه تولید شیر خام در ژاپن بالاترین و آرژانتین در پائین ترین سطح قرار دارد. آرژانتین به دلیل برخورداری از مراتع وسیع و تعلیف دام در چراگاه‌ها و مراتع طبیعی کمترین هزینه تولید در بین کشورهای منتخب را داراست.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

۴- کشورهای عمده واردکننده محصولات لبنی

بازار محصولات لبنی کشورهای چین، روسیه، مکزیک و الجزایر همواره با کمبود شیر مواجه بوده است و این کشورها از واردکنندگان دائمی محصولات لبنی جهان محسوب می‌شوند در بین کشورهای عضو اتحادیه اروپا اگرچه آلمان، فرانسه، انگلستان، هلند و ایتالیا بیش از ۶۰ درصد از تولید شیر اتحادیه اروپا را در اختیار دارند اما کشورها از واردکنندگان عمده پنیر محسوب می‌شوند.

جدول (۶): کشورهای عمده واردکننده محصولات لبنی در جهان در سال ۲۰۱۱

واردات کره گاوی			واردات پنیر گاوی			واردات شیر خشک		
متوسط قیمت وارداتی (دلار-تن)	واردات (تن)	کشور	متوسط قیمت وارداتی (دلار-تن)	واردات (تن)	کشور	متوسط قیمت وارداتی (دلار-تن)	واردات (تن)	کشور
۵۴۲۲	۱۵۴.۴	فرانسه	۶۲۵۸	۶۲۸.۸	آلمان	۲۵۰.۶	۱۹۴.۰	مکزیک
۵۵۰.۸	۱۲۴.۹	آلمان	۴۷۷۶	۴۴۹.۸	ایتالیا	۲۶۷۴	۱۲۹.۵	الجزایر
۵۳۹۹	۱۲۶.۹	بلغارستان	۴۷۴۵	۳۶۱.۰	انگلستان	۲۵۱۰	۱۲۹.۸	چین
۵۱۲۴	۱۰۱.۷	انگلستان	۶۰۰.۵	۲۳۶.۹	فرانسه	۳۴۶۱	۱۲۷.۸	اندونزی
۵۹۶۰	۵۷.۹	ایتالیا	۵۰۸۶	۲۷۲.۲	روسیه	۲۵۰.۱	۱۰۹.۴	فیلیپین
۴۲۴۵	۷۶.۷	روسیه	۵۵۳۲	۲۴۰.۸	بلغارستان	۲۹۳۳	۱۲۲.۷	هلند
۵۲۵۸	۵۳.۱	هلند	۴۶۲۸	۲۲۹.۹	اسپانیا	۳۷۸۷	۹۵.۸	مالزی
۴۸۸۴	۵۱.۴	ایران	۵۰۵۳	۲۰۸.۱	ژاپن	۳۳۴۲	۹۲.۳	بلغارستان
۴۲۵۲	۴۵.۰	عربستان	۴۲۵۷	۲۱۹.۶	هلند	۲۸۷۶	۷۰.۲	ویتنام
۴۳۶۹	۴۰.۶	دانمارک	۷۷۴۹	۱۱۷.۰	امریکا	۲۵۸۳	۶۹.۱	عربستان سعودی

مأخذ: <http://www.claal.it>

جمهوری اسلامی ایران در دو دهه اخیر در تولید پنیر به خودکفایی رسیده است و دارای پتانسیل‌های بسیار بالا در تولید و خودکفایی شیر خشک می‌باشند. اما ایران همواره بخشی از نیاز خود به کره دامی را از طریق واردات تأمین می‌نماید بطوریکه جزء کشورهای عمده واردکننده کره جهان محسوب می‌شود.

۵- مصرف سرانه شیر و محصولات لبنی در کشورهای منتخب

مصرف سرانه شیر در کشورهای جهان تابعی از میزان تولید، حجم تجارت (واردات و صادرات) است. کشورهای عمده مصرف‌کننده شیر و لبنیات معمولاً خود دارای ظرفیت‌های بالای تولید در کشور می‌باشند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۷): مصرف سرانه شیر و لبنیات در کشورهای منتخب جهان در سال ۲۰۱۲

کیلوگرم

نام کشور	شیر	کره	پنیر	شیر خشک بدون چربی	سایر شیر خشک
اوکراین	۱۱۸,۹۴	۲,۰۲	۲,۴۷	۰,۶۵	۰,۲۲
استرالیا	۱۰۸,۶۴	۳,۵۸	۱۱,۳۹	۳,۰۵	۱,۷۵
کانادا	۹۲,۲۹	۲,۷۷	۹,۲۳	۲,۲۲	
آمریکا	۹۱,۱۰	۲,۵۱	۱۵,۲۲	۱,۶۵	۰,۰۸
روسیه	۷۷,۳۶	۲,۳۳	۵,۵۵	۱,۰۷	۰,۶۵
اتحادیه اروپا	۶۶,۸۶	۳,۹۶	۱۷,۶۱	۱,۵۷	۰,۵۴
نیوزیلند	۶۱,۶۵	۴,۷۱	۶,۷۲	۰,۶۷	
برزیل	۵۹,۰۶	۰,۴۰	۳,۶۵	۰,۸۶	۲,۹۵
آرژانتین	۵۲,۴۶	۱,۰۵	۱۲,۴۳	۰,۵۱	۲,۲۱
هند	۴۱,۳۲	۳,۵۸		۰,۳۴	
مکزیک	۳۵,۸۹	۱,۹۵	۳,۰۰	۲,۵۱	۱,۳۳
ژاپن	۳۱,۹۹	۰,۶۱	۲,۲۴	۱,۳۷	
چین	۹,۷۶			۰,۱۶	۱,۱۲
فیلیپین	۰,۵۹		۰,۲۴	۰,۹۸	۰,۱۰

مأخذ: <http://www.cla1.it>

براساس استانداردهای موجود، پنیر و شیرخشک مصرفی توسط خانوارها با ضریب ۵ و ۱۰ تبدیل به شیر می شود محاسبات انجام شده با شاخص فوق نشان می دهد که در بین کشورهای منتخب (جدول فوق) استرالیا با مصرف سرانه ۲۱۴ کیلوگرم بیشترین رشد مصرف دارد. آمریکا و اتحادیه اروپا با مصرف سرانه ۱۸۴ و ۱۷۶ کیلوگرم در رده‌های بعدی قرار گرفته اند فیلیپین و چین با مصرف سرانه ۱۲/۵ و ۱۳/۵ کیلوگرم کمترین مصرف سرانه شیر را دارا هستند.

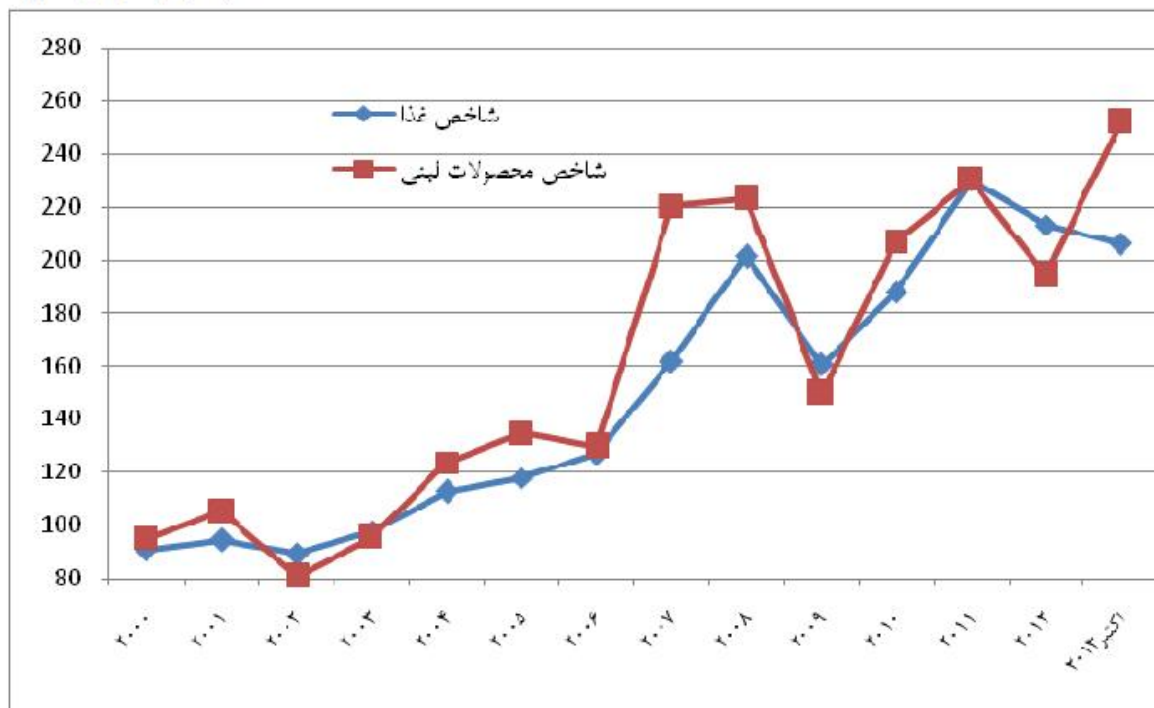
۶- شاخص قیمت جهانی غذا و محصولات لبنی

باستناد آمارهای FAO بررسی‌ها نشان می‌دهد که طی دوره (۲۰۱۳-۲۰۰۰) شاخص جهانی غذا از ۹۱/۱ واحد در سال ۲۰۰۰ به ۲۰۹/۹ واحد در سال ۲۰۱۳ رسیده است که بیانگر رشد سالانه ۶/۶ درصدی قیمت غذا در جهان می‌باشد در این دوره شاخص قیمت محصولات لبنی از ۹۵/۲ به ۲۴۲/۹ واحد افزایش یافته است که بیانگر ۷/۵ رشد سالانه قیمت جهانی محصولات لبنی است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

نمودار (۱): شاخص قیمت جهانی غذا و محصولات لبنی طی سالهای ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۳

(۲۰۰۲-۲۰۰۴=۱۰۰)

مأخذ: www.fao.org

۷- شرکت های بزرگ تولیدکننده محصولات لبنی در جهان

ده شرکت بزرگ لبنی جهان حدود ۱۸ درصد از کل شیر تولیدی جهان را تولید، خریداری و فرآوری می کنند. حوزه فعالیت عمده این شرکت، فراملی است به عنوان مثال شرکت نستله در بیش از ۳۰ کشور دارای فعالیت و فرآوری شیر و محصولات لبنی می‌باشد. از سوی دیگر ارزش افزوده این شرکتها عمدتاً متفاوت است. شرکت هلندی فریشلند با فرآوری شیر و تبدیل آن به ماست بیشترین ارزش افزوده را در بین صنایع لبنی دارد این شرکت به ازاء فرآوری هر یک صد کیلوگرم شیر فرآوری شده معادل ۱۹۰ دلار فروش دارد.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۹): شرکت‌های بزرگ لبنی و سهم آنان از تولید شیر جهان در سال ۲۰۱۲

نام شرکت	ملیت	گردش مالی (میلیارد دلار)	حجم شیر خریداری شده (میلیون تن)	سهم از کل شیر جهان (درصد)
Nestle نستله	سوئیس	۱۹.۱	۱۴.۹	۲.۱
Parmalat پارمالات	فرانسه	۱۶.۹	۱۵	۲.۱
Danone دنون	نیوزیلند	۱۶.۴	۲۱.۶	۳
Friesland فریشلند	هلند	۱۵.۶	۸.۲	۱.۱
DFA ای، اف، ای	آمریکا	۱۳.۴	۱۰.۱	۱.۴
Dean foods دین فوت	آمریکا	۱۳	۱۷.۱	۲.۴
Arla Group ارلا گروپ	دانمارک	۱۳	۱۲.۱	۱.۷
Kraft food کرافت فوت	آمریکا	۱۲	۱۲	۱.۷
Saputo ساپوتو	کانادا	۷.۵	۷.۸	۱.۱
Muller مولر	آلمان	۷	۶.۳	.۹

مأخذ: the babcock institute for International Dairy Research and Developme

در بین شرکت‌های بزرگ لبنی دنیا شرکت‌های آمریکایی عمدتاً در کشور خود اقدام به تأمین و فرآوری شیر می‌کنند لیکن این شرکت‌ها بخشی از محصولات خود را در بازارهای جهانی به فروش می‌رسانند.

۸- تولید شیر در ایران:

ایران با توجه به دارا بودن تنوع اقلیمی از قابلیت و پتانسیل‌های مناسب برای پرورش دام و تولید انواع فرآورده دامی برخوردار است

جدول (۱۰): روند تولید شیر خام برحسب انواع دام طی سالیهای (۹۱-۱۳۸۱) هزارتن

سال	کل	گوسفند	بز	گاو اصیل	گاو دو رگ	گاو بومی	گاو میش
۱۳۸۱	۵۸۷۷	۳۰۲	۳۷۴	۱۷۳۸	۱۷۳۵	۱۵۰۱	۲۲۶
۱۳۸۲	۶۳۱۶	۲۸۸	۳۶۹	۲۰۰۴	۲۳۱۷	۱۱۳۰	۲۰۷
۱۳۸۳	۶۷۲۰	۲۸۹	۳۷۱	۲۱۵۳	۲۵۹۸	۱۰۹۱	۲۱۸
۱۳۸۴	۷۱۷۹	۲۸۸	۳۶۹	۲۲۹۶	۲۹۵۴	۱۰۴۵	۲۲۷
۱۳۸۵	۷۷۴۱	۲۹۰	۳۷۲	۲۵۳۴	۳۳۲۸	۹۷۸	۲۳۹
۱۳۸۶	۸۳۱۲	۲۹۰	۳۷۲	۲۶۶۲	۳۸۲۵	۹۱۰	۲۵۳
۱۳۸۷	۷۰۲۳	۲۷۷	۳۲۲	۲۲۷۴	۳۲۸۹	۷۴۲	۱۱۹
۱۳۸۸	۷۲۰۳	۲۶۷	۳۱۲	۲۳۸۳	۳۳۶۲	۷۵۸	۱۲۱
۱۳۸۹	۷۴۳۷	۲۶۴	۳۰۹	۲۵۲۷	۳۴۴۲	۷۷۳	۱۲۲
۱۳۹۰	۷۶۸۵	۲۵۹	۳۰۶	۲۶۷۸	۳۵۳۲	۷۸۷	۱۲۳
۱۳۹۱	۷۹۵۱	۲۵۶	۳۰۳	۲۸۳۷	۳۶۳۱	۸۰۰	۱۲۴
سهم از تولید ۱۳۸۱	۵.۱	۶.۴	۲۹.۶	۲۹.۵	۲۹.۵	۲۵.۵	۳.۸
سهم از تولید ۱۳۹۱	۳.۲	۳.۸	۳۵.۷	۴۵.۷	۴۵.۷	۱۰.۱	۱.۶

مأخذ: معاونت امور تولید دامی وزارت جهاد کشاورزی

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

میزان تولید شیر خام گاو بومی با ۱۵۰۱ هزارتن درسال ۱۳۸۱ به ۸۰۰ هزارتن در سال ۱۳۹۱ کاهش یافته است و تقریباً نصف شده است و سهم تولید شیر گاو های بومی از ۲۵/۵ درصد درسال ۱۳۸۱ به حدود ۱۰/۱ درصد در سال ۱۳۹۱ کاهش یافته است هم چنین سهم شیر گوسفند و بز طی دوره فوق حدود ۱۷/۵ درصد کاهش یافته است. این در حالی است که سهم تولید گاوهای دورگ از ۲۹.۵ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۴۵/۷ در سال ۱۳۹۱ افزایش یافته است. سهم تولید شیر گاو اصیل و آمیخته (دورگ) از حدود ۵۹ درصد در سال ۱۳۸۱ به ۸۱/۴ درصد در سال ۱۳۹۱ رسیده است.

جدول (۱۱): مراکز عمده تولید شیر کشور برحسب گونه دامی در سال ۱۳۹۱

هزارتن

شیر گاو میش		شیر گاو بومی		شیر گاو دورگ		شیر گاو اصیل		شیر بز		شیر گوسفند	
۲۶/۳	آذربایجان غربی	۴/۱۱	مازندران	۸/۷	اصفهان	۲۰/۵	تهران	۲۱/۱۳	فارس	۹/۹	خراسان رضوی
۲۴/۷	اردبیل	۱۰/۵	گیلان	۸/۸	آذربایجان شرقی	۱۴/۸	اصفهان	۶/۷	کرمان	۸/۵	فارس
۲۳	خوزستان	۸	آذربایجان غربی	۸/۴	مازندران	۱۴/۲	خراسان رضوی	۶/۳	هرمزگان	۶/۷	آذربایجان غربی
۱۹	آذربایجان شرقی	۷/۷	کردستان	۶/۸	همدان	۶/۷	البرز	۵/۸	خراسان جنوبی	۶/۶	آذربایجان شرقی
۴/۴	گیلان	۷/۶	آذربایجان شرقی	۶/۱	گلستان	۴/۲	قزوین	۵/۴	لرستان	۵/۳	لرستان

تولید شیر گوسفند و بز عمدتاً در مناطق عشایری و روستایی صورت می‌گیرد و استانهای خراسان رضوی، فارس، آذربایجان شرقی و غربی، لرستان و کرمان به دلیل برخورداری از مراتع و جمعیت عشایری و روستایی مرکز تولید شیر دام سبک (گوسفند و بز) هستند. هم چنین محل استقرار گاو‌داری‌های صنعتی و نیمه صنعتی عمدتاً در حاشیه شهرهای بزرگ قرار دارند به همین جهت استان‌های تهران، اصفهان، خراسان رضوی، آذربایجان شرقی و قزوین جزء مراکز عمده تولید شیر گاو اصیل می‌باشند.

جدول (۱۲): مراکز عمده انواع تولید شیر کشور به تفکیک استان های عمده تولید کننده در سال ۱۳۹۱

درصد

شهر	درصد
اصفهان	۹/۶
تهران	۷/۸
خراسان رضوی	۷/۶
آذربایجان شرقی	۶/۹
مازندران	۶/۲

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

مراکز عمده پرورش گاو بومی و تولید شیر عمدتاً در استانهای شمالی و شمال‌غربی مانند مازندران، گیلان، آذربایجان غربی و شرقی متمرکز است. این استانها به جهت برخورداری از مراتع مناسب مرکز پرورش این گونه دامی شده‌اند.

هم‌چنین استانهای آذربایجان غربی و شرقی، اردبیل، خوزستان و گیلان مرکز تولید شیر گاو میش تلقی می‌شوند. در نهایت مراکز عمده تولید شیر کشور استانهای اصفهان، تهران، خراسان رضوی و آذربایجان شرقی هستند. ضمن اینکه مراکز فرآوری شیر عمدتاً در حاشیه شهرهای بزرگ قرار دارند و این امر عمدتاً به دلیل سهولت در دسترسی به بازار می‌باشد.

جدول (۱۳): روند مصرف سرانه محصولات لبنی خانوارهای شهری طی سالهای (۹۰-۱۳۸۱)

کیلوگرم - نفر

مصرف سرانه	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰
انواع شیر	۳۸.۶	۴۴.۵	۵۱.۱	۵۲.۸	۵۳.۱	۵۲.۲	۵۵.۷	۶۱.۷	۶۳.۲	۴۷.۰
انواع ماست	۲۸.۷	۲۶.۸	۲۳.۰	۲۲.۵	۲۱.۷	۲۱.۸	۱۹.۴	۱۸.۱	۱۷.۳	۲۳.۸
انواع پنیر	۵.۶	۵.۵	۶.۳	۶.۱	۶.۴	۶.۶	۶.۵	۶.۴	۶.۲	۷.۱

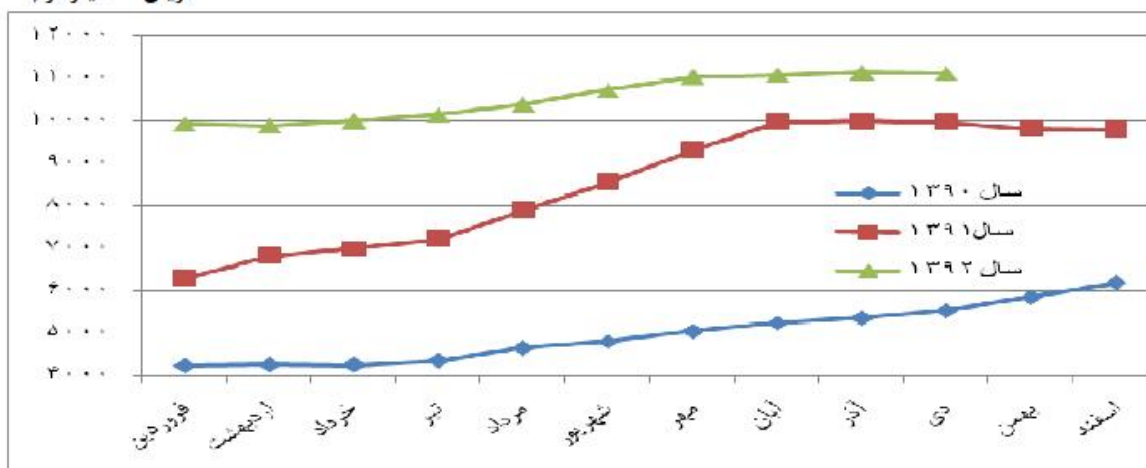
مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری سال ۱۳۹۰

مرکز آمار ایران جمعیت کشور را در سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۷۵۱۵۰ هزار نفر اعلام نموده است که حدود ۷۱ درصد (۵۳۶۴۷ هزار نفر) در مناطق شهری زندگی می‌کنند با توجه به مصرف سرانه لبنیات در سال ۱۳۹۰ و در صورت احتساب ضریب ۵ برای پنیر (ضریب تبدیل پنیر به شیر) مجموع مصرف سرانه شیر هر نفر در مناطق شهری برای سال ۱۳۹۱ بالغ بر ۱۰۶ کیلوگرم خواهد بود به عبارت دیگر کل شیر مصرفی در مناطق شهری در سال ۱۳۹۰ حدود ۵۷۰۲ هزار تن برآورد می‌شود.

۹- متوسط قیمت شیر در ایران

نمودار (۲): روند قیمت ماهانه شیر خام درب دامداری طی سالهای ۱۳۹۰ الی آبان ماه ۱۳۹۲

(ریال - کیلوگرم)

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

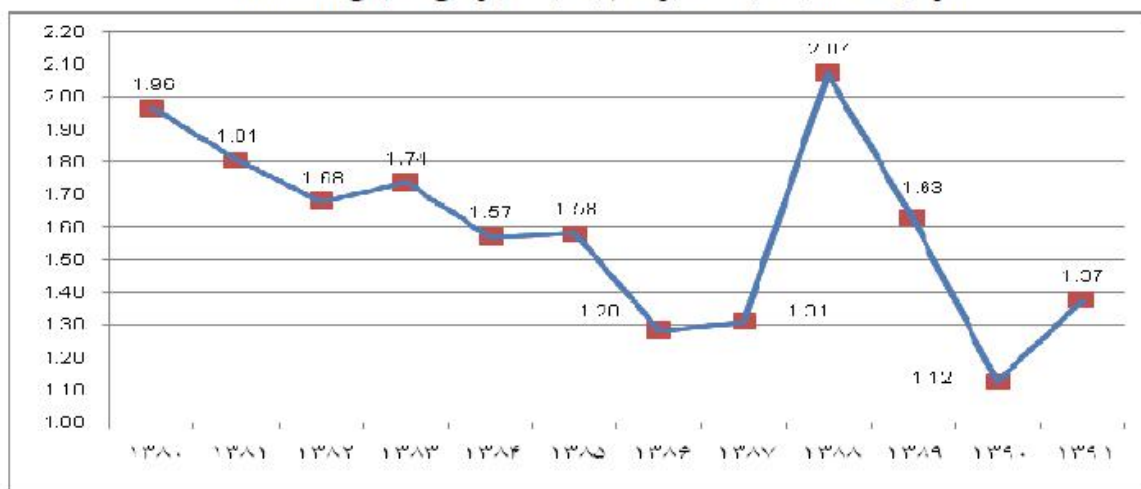
قیمت شیر خام (درب دامداری) در اسفند ماه سال ۱۳۹۰ به فروردین ماه همان سال ۴۵ درصد رشد داشته است این نسبت در سال ۱۳۹۱ حدود ۴۳/۵ درصد بوده است اما در سال جاری قیمت شیر از ثبات نسبی برخوردار بوده بطوریکه قیمت شیر خام در دی ماه سال ۱۳۹۲ نسبت به فروردین ماه سال ۱۳۹۲ کمتر از ۱۲ درصد رشد برخوردار بوده است.

جدول (۱۴): وضعیت تولید، تجارت و مصرف سرانه شیر در کشور طی سالهای (۹۱-۱۳۸۱)

سال											شرح
۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	
۷۹۵۱	۷۶۸۵	۷۴۲۷	۷۲۰۲	۷۰۲۳	۸۲۱۲	۷۷۴۱	۷۱۷۹	۶۷۲۰	۵۸۷۷	۵۸۷۷	تولید(هزارتن)
۲۳۵	۱۱۶	۱۲۲	۲۵۵۶	۱۴۷	۱۲۷	۲۰۰	۱۰۰	۱۰۴	۱۲۹	۵۱۳	واردات(هزارتن)*
۲۷۳	۵۱۹۲	۴۲۳	۲۶۷۳	۲۴۲۶	۲۱۶۴	۱۲۲	۴۱	۲۵	۸	۲۲	صادرات(هزارتن)
۷۹۱۳	۷۲۸۲	۷۱۴۶	۷۱۹۱	۶۹۲۷	۸۲۲۳	۷۸۰۹	۷۲۲۸	۶۸۲۲	۵۹۹۸	۵۹۰۶	مصرف داخلی(هزارتن)
۷۶۱۲۶	۷۵۱۵۰	۷۴۷۳۳	۷۳۶۵۱	۷۲۵۸۴	۷۱۵۳۲	۷۰۴۹۶	۶۹۳۹۰	۶۸۳۴۵	۶۷۳۱۵	۶۶۳۰۰	جمعیت کشور(هزارنفر)
۱۰۴	۹۷	۹۶	۹۸	۹۵	۱۱۵	۱۱۱	۱۰۴	۱۰۰	۸۹	۸۹	مصرف سرانه(کیلوگرم)

مأخذ: ۱- معاونت امور تولیدات دامی وزارت جهاد کشاورزی ۲- گمرگ جمهوری اسلامی ایران
* - معادل شیر خام

نمودار (۳): نسبت قیمت شیر خام به قیمت جو طی سالهای (۹۱-۱۳۸۰)

نسبت قیمت شیر به علوفه به عنوان شاخصی مناسب برای تعیین سودآوری تولیدکننده تلقی می شود چرا که حدود ۷۰ درصد از هزینه های تولید مربوط به قیمت علوفه می باشد لذا هر چه نسبت قیمت محصول (شیر خام) به علوفه بیشتر باشد، تولیدکننده در وضعیت مناسبی قرار دارد بررسی ها نشان می دهد که طی دوره فوق متوسط نسبت شیر خام به جو حدود ۱/۵۷ برابر بوده است در سال ۱۳۸۸ به دلیل کاهش شدید قیمت‌های جهانی علوفه و واردات بی رویه جو قیمت داخلی جو کاهش و نسبت قیمت شیر به گوشت به بالاترین میزان یعنی به ۲/۰۷ برابر رسید اما در سالهای بعد به دلیل واردات بی‌رویه شیرخشک و تثبیت قیمت شیر داخلی این نسبت کاهش و در سال ۱۳۹۰ به کمترین میزان در دوره فوق رسید که تبعات منفی آن در تولید گوشت و شیر حتی برای جامعه مصرف کننده قابل لمس بوده است.

۱۰- جمع بندی:

هند بزرگترین تولیدکننده شیر در جهان در سال ۲۰۱۱ حدود ۱۴/۴ درصد از تولید جهانی را به خود اختصاص داده است این کشور بزرگترین تولیدکننده شیر گاو میش و بز نیز محسوب می‌شود. در بین کشورهای جهان سومالی بزرگترین تولیدکننده شیر شتر، چین بزرگترین تولیدکننده شیر گوسفند و آمریکا بزرگترین تولیدکننده شیر گاو به حساب می‌آیند.

طی سالهای ۲۰۰۲ الی اکتبر ۲۰۱۳ متوسط رشد قیمت جهانی کره ۱۲/۹ درصد پنیر ۸/۹ درصد و شیر خشک ۱۱/۱ درصد رشد داشته است.

ده شرکت بزرگ تولیدکننده محصولات لبنی جهان حدود ۱۸ درصد از فرآوری شیر جهان را در اختیار دارند. تولید شیر و صنایع فرآوری شیر در ایران عمدتاً در حاشیه شهرهای بزرگ و پر جمعیت از جمله استانهای اصفهان، تهران، خراسان رضوی، آذربایجان شرقی و مازندران متمرکز شده است.

براساس آمارهای منتشره توسط مراجع آماری کشور تفاوت معنی داری بین تولید آمار شیر کشور وجود دارد. هزینه تولید شیر در آرژانتین به جهت دسترسی به مراتع و چراگاههای وسیع، نسبت به سایر کشورهای مورد مطالعه بسیار پائین است. اما بالاترین میزان هزینه تولید برای شیر مربوط به ژاپن می‌باشد استرالیا، آمریکا و اتحادیه اروپا بالاترین مصرف سرانه شیر و فیلیپین و چین کمترین میزان مصرف سرانه شیر را در اختیار دارند.

مکزیک بزرگترین واردکننده شیر خشک، آلمان بزرگترین واردکننده پنیر و فرانسه بزرگترین واردکننده کره جهان می‌باشد.

جمهوری اسلامی ایران با واردات ۵۱/۴ هزارتن کره در سال ۲۰۱۱ مقام هشتم جهان را در واردات این محصول دارا است.

براساس آمارهای منتشره توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مصرف سرانه شیر در بین خانوارهای شهری حدود ۱۰۶ کیلوگرم برآورد شده است.

ایران به جهت برخورداری از پتانسیل های بالای تولید قابلیت دستیابی به خود کفایی و صدور محصولات لبنی به کشورهای منطقه می‌باشد.

منابع و مأخذ:

1. www.fao.org
2. <http://wikipedia.org>
3. قیمت صادراتی محصولات لبنی فوب اقیانوسیه www.fao.org
4. <http://www.clal.it>
5. the babcock institute for International Dairy Research and Developme
۶. معاونت امور تولید دامی وزارت جهاد کشاورزی
۷. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری سال ۱۳۹۰
۸. گمرگ جمهوری اسلامی ایران

علیرضا جیران

موسسه‌ی پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

چشم‌انداز جهانی تولید، تجارت و مصرف گوشت قرمز در سال ۲۰۱۴

براساس آخرین گزارش فائو پیش‌بینی می‌شود تولید جهانی انواع گوشت با ۱/۱ درصد رشد از ۳۰۸/۵ میلیون تن (شامل گوشت گاو، خوک، مرغ، گوسفند و بز) در سال ۲۰۱۳ به ۳۱۱/۸ میلیون تن در سال ۲۰۱۴ برسد. میزان تولید انواع گوشت در سال ۲۰۱۴ نسبت به سال ۲۰۱۳ حدود ۳/۳ میلیون تن افزایش خواهد یافت.

رشد تولید گوشت عمدتاً در کشورهای در حال توسعه متمرکز شده است با توجه به افزایش روند تقاضا در بازارهای جهانی، قیمت گوشت در همان سطوح باقی خواهد ماند به طوری که شاخص قیمت جهانی گوشت در آوریل سال ۲۰۱۴ (فروردین ماه ۱۳۹۳) نسبت به ماه مشابه سال گذشته بدون تغییر باقی مانده است. اگرچه کاهش قیمت خوراک و دان، موجبات کاهش قیمت گوشت مرغ و خوک را فراهم نموده است اما قیمت گوشت گاو و گوسفند ثابت مانده و این به دلیل محدود بودن حجم این محصولات در تجارت جهانی است. از سوی دیگر روند کشتار گاو در امریکای جنوبی (برزیل و آرژانتین) در حال افزایش است اما تعداد تولد گوساله در امریکا، استرالیا و نیوزیلند به دلیل خشکسالی کاهش یافته است. روند تولید و تجارت گوشت خوک در سال ۲۰۱۴ افزایش خواهد یافت و قیمت آن به دلیل کاهش هزینه‌های خوراک تنزل می‌یابد. سیاست‌های حمایتی چین از تولید گوشت خوک موجبات افزایش تولید می‌شود. حدود ۴۸ درصد از تولید جهانی گوشت خوک در چین صورت می‌گیرد. حجم تجارت گوشت گوسفند و بز در سال ۲۰۱۴ حدود ۳/۵ درصد کاهش می‌یابد. استرالیا و نیوزیلند ۸۵ درصد از تجارت جهانی گوشت گوسفند و بز را در اختیار دارند.

برآورد می‌شود تجارت گوشت با ۱/۴ درصد رشد به ۳۱/۳ میلیون تن در سال ۲۰۱۴ افزایش یابد. روند تجارت گوشت مرغ و گاو روند افزایشی و تجارت گوشت گوسفند و خوک روند کاهشی خواهد داشت. میزان تجارت گوشت مرغ در سال ۲۰۱۴ بالغ بر ۱۳/۵ میلیون تن برآورد شده است که حدود ۴۳ درصد از کل تجارت گوشت را به خود اختصاص داده است. تجارت گوشت گاو (۹/۱ میلیون تن) گوشت خوک (۷/۴ میلیون تن) و گوشت گوسفند (یک میلیون تن) در رتبه بعدی قرار دارند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول (۱) تولید و چشم‌انداز جهانی گوشت طی سالهای ۱۴-۲۰۱۲

درصد تغییر ۲۰۱۴ به ۲۰۱۳	سال			شرح
	۲۰۱۴ پ	۲۰۱۳ ب	۲۰۱۲	
۱/۱	۳۱۱/۸	۳۰۸/۵	۳۰۴/۲	کل تولید گوشت (میلیون تن)
.۵	۶۸	۶۷/۷	۶۷	تولید گوشت گاو (میلیون تن)
۱/۶	۱۰۸/۷	۱۰۷	۱۰۵/۴	تولید گوشت مرغ (میلیون تن)
۱/۱	۱۱۵/۵	۱۱۴/۳	۱۱۲/۴	تولید گوشت خوک (میلیون تن)
.۵	۱۴	۱۳/۹	۱۳/۷	تولید گوشت گوسفند (میلیون تن)
۱/۴	۳۱/۳	۳۰/۹	۲۹/۷	کل تجارت گوشت (میلیون تن)
۳/۵	۹/۴	۹/۱	۸	تجارت گوشت گاو (میلیون تن)
۲/۴	۱۳/۵	۱۳/۲	۱۳	تجارت گوشت مرغ (میلیون تن)
-۲/۱	۷/۲	۷/۴	۷/۵	تجارت گوشت خوک (میلیون تن)
	۱	۱	۱/۸	تجارت گوشت گوسفند (میلیون تن)
	۴۲/۹	۴۲/۹	۴۲/۹	مصرف سرانه جهانی گوشت (کیلوگرم)
۰/۳	۷۶/۱	۷۵/۹	۷۶/۲	سرانه کشورهای توسعه یافته (کیلوگرم)
	۳۳/۷	۳۳/۷	۳۳/۵	سرانه کشورهای در حال توسعه (کیلوگرم)
	۱۸۴	۱۸۴	۱۸۲	شاخص قیمت جهانی گوشت (۲۰۰۴-۲۰۰۲=۱۰۰)

ماخذ: Food Outlook BIENNIAL REPORT ON GLOBAL FOOD MARKETS, May 2013

ب آمارهای سال ۲۰۱۳ برآورد سازمان FAO است.

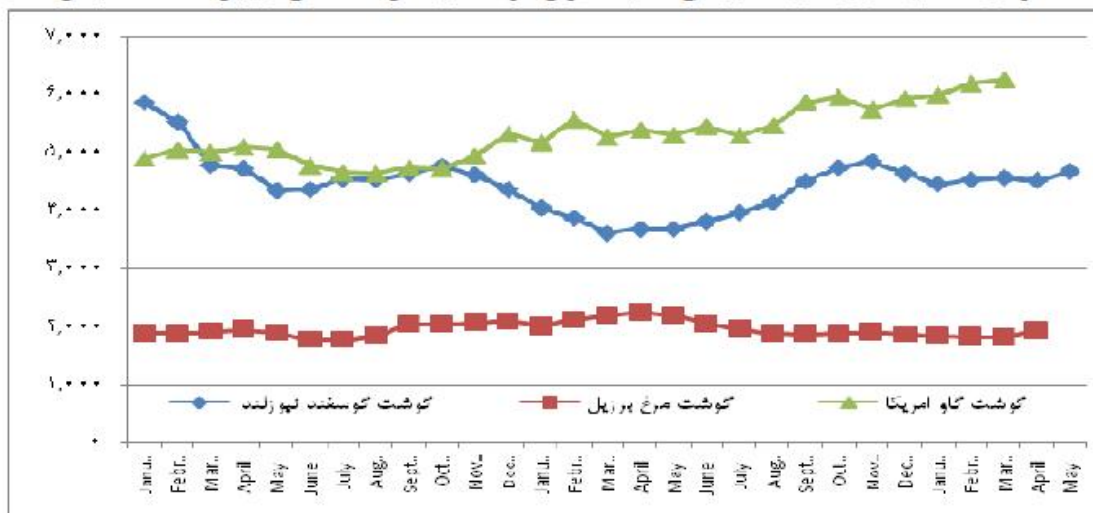
پ آمارهای سال ۲۰۱۴ پیش‌بینی سازمان FAO است.

روند جهانی قیمت انواع گوشت

بررسی‌ها نشان می‌دهد در بازه زمانی ۲۰۱۲ لغایت آوریل ۲۰۱۴ (برابر با فروردین ۱۳۹۳) متوسط قیمت جهانی گوشت مرغ ۱۹۵۵ دلار، گوشت گوسفند نیوزیلند ۴۶۷۴ دلار و گوشت گاو آمریکا ۵۳۲۶ دلار به ازای هر تن بوده است. متوسط قیمت گوشت گاو صادراتی آمریکا نسبت به قیمت گوشت گوسفند صادراتی نیوزیلند حدود ۱۹ درصد بالاتر بوده است. همچنین قیمت گوشت صادراتی آمریکا حدود ۲/۷۲ برابر قیمت گوشت مرغ صادراتی برزیل در دوره فوق‌الذکر بوده است (جدول شماره ۲). به عبارت دیگر نسبت قیمت گوشت مرغ به گوشت گاو در بازارهای جهانی حدود ۲/۷ برابر است اما این نسبت در ایران و در شرایط فعلی بیش از ۴ برابر است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

نمودار (۱) مقایسه روند قیمت جهانی ماهیانه انواع گوشت از سال ۲۰۱۲ تا آوریل ۲۰۱۴ (دلار/تن)

ماخذ: <http://www.fao.org/economic/est/prices/CIWPQueryServlet>

جدول (۲) روند قیمت گوشت در ایران از فروردین سال ۱۳۹۲ الی اردیبهشت سال ۱۳۹۳
(ریال/کیلوگرم)

دوره	گوشت مرغ	گوشت گوسفند	گوشت گاو	
۱۳۹۲	فروردین	248055	255003	55272
	اردیبهشت	246978	259001	53994
	خرداد	243851	259417	57980
	تبر	240559	256873	62461
	مرداد	240796	256326	65174
	شهریور	243048	256837	64379
	مهر	245888	257087	67323
	آبان	248981	259169	68335
	آذر	250553	261157	69665
	دی	245412	257874	66077
	بهمن	253337	262508	65240
	اسفند	255353	263701	63097
۱۳۹۳	فروردین	256317	263752	65667
	اردیبهشت	257494	264697	64029
	متوسط قیمت دوره	248330	259529	63478

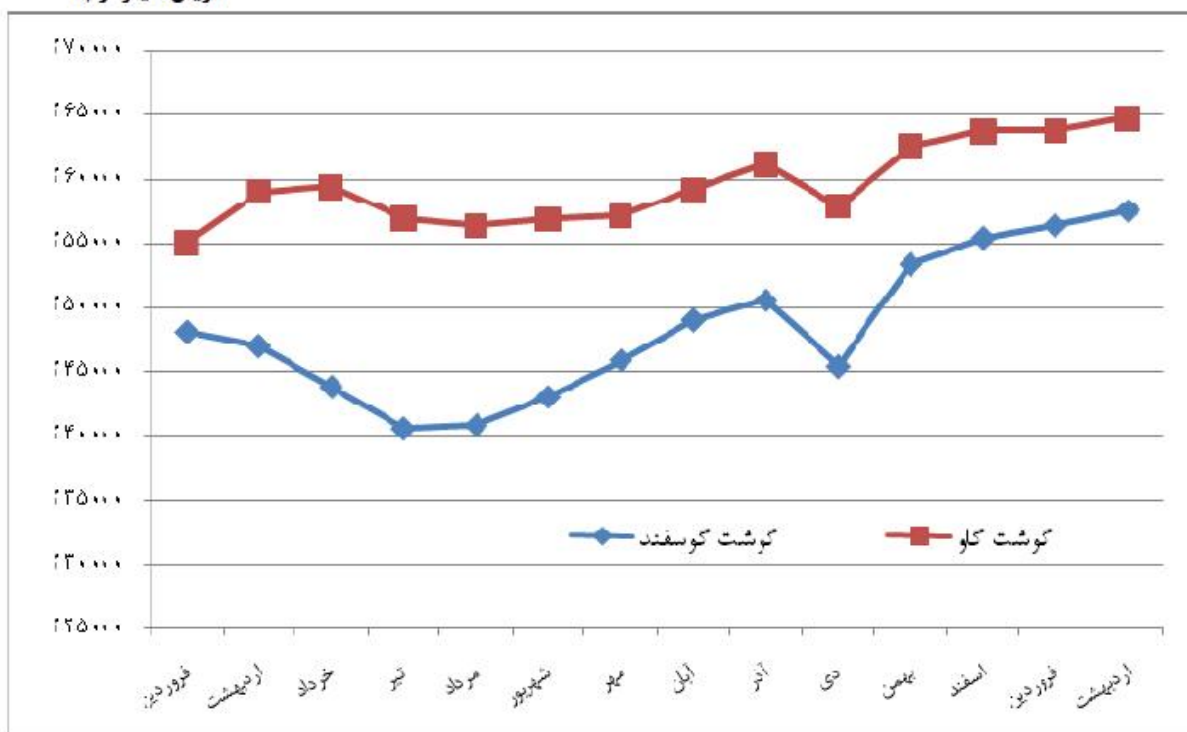
ماخذ: سایت اینترنتی شرکت پشتیبانی امور دام <http://www.iranslal.com/market-ir/yearly/93-1-y.htm>

طی فروردین ماه ۱۳۹۲ الی اردیبهشت ماه ۱۳۹۳ متوسط قیمت داخلی گوشت مرغ حدود ۶۳۴۷۸ ریال بوده است. همچنین متوسط قیمت گوشت گاو در این دوره ۲۵۹۵۲۹ ریال و قیمت گوشت گوسفند ۲۴۸۳۳۰ ریال برای هر کیلوگرم بوده است. در همین دوره متوسط قیمت هر کیلوگرم گوشت گاو حدود ۴/۰۹ برابر گوشت مرغ بوده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

ضمن اینکه گوشت گاو حدود ۴ درصد بیشتر از قیمت گوشت گوسفند بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که قیمت گوشت مرغ در همین دوره از ۱۵/۸ درصد رشد برخوردار بوده است. همچنین قیمت گوشت گوسفند و گاو طی دوره فوق از حدود ۳/۸ درصد رشد برخوردار بوده است. این در حالی است که قیمت نهاده‌های اصلی مانند علوفه (جو) در دوره فوق ۴۲ درصد رشد داشته است. عدم تناسب قیمت نهاده‌ها و قیمت محصول در بلندمدت بر انگیزه‌های تولید و سرمایه‌گذاری، اثر نامطلوب خواهد گذاشت. بخش عمده‌ای از این عدم تعادل (عدم تناسب قیمت نهاده یا علوفه و محصول - گوشت) ناشی از اجرای سیاست‌های نامناسب به منظور تنظیم بازار محصول نهایی بوده‌است که با واردات بی‌رویه گوشت بدون توجه به مقوله تنظیم بازار نهاده‌ها صورت گرفته‌است.

نمودار ۲) روند قیمت گوشت گاو و گوسفند از فروردین سال ۱۳۹۲ الی اردیبهشت ماه ۱۳۹۳ (ریال/کیلوگرم)

ماخذ: همان ماخذ قبلی

واردات گوشت قرمز

میزان واردات گوشت قرمز در سالهای اخیر از یک منطق و برنامه مدونی پیروی نمی‌کند. بی‌ثباتی در سیاست‌های تجاری، موجب ایجاد نوسانات شدید در حجم واردات گوشت شده است. از سوی دیگر واردات بی‌رویه گوشت قرمز در سال‌های اخیر ضربات جبران‌ناپذیری به بخش تولید وارد نموده است. بررسی حجم واردات گوشت در دو ماهه اول سال ۱۳۹۳ و مقایسه آن با دوره‌های مشابه در سالهای ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ (جدول ۳) نشان می‌دهد که میزان واردات گوشت قرمز در دو ماهه اول سال ۱۳۹۳ نسبت به ماه‌های مشابه در سال ۱۳۹۲ بالغ بر ۳ برابر شده است. در همین دوره حجم واردات گوشت گاو حدود ۳/۵ برابر شده است. این در حالیست که تاریخ مصرف حدود ۴۰۰۰ تن از ذخایر گوشت کشور در آستانه اتمام بوده و شرکت پشتیبانی امور دام به عنوان واردکننده این گوشت با اخذ موافقت دولت در پی عرضه این محصول در بازار است لذا با عنایت به همزمانی فصل تولید گوشت قرمز در کشور (عرضه برده‌های تولیدی دام سبک) و مزاد عرضه گوشت وارداتی، این سیاست در تقابل با بخش تولید بوده و اثرات مخرب آن بر تولید غیرقابل انکار است. بنابراین در شرایطی که قیمت نهاده‌های تولید گوشت از جمله جو در یک سال اخیر ۴۲ درصد رشد داشته است، واردات گوشت بدون توجه به هزینه‌های تولید گوشت داخلی و سرکوب قیمت داخلی گوشت از طریق واردات، به بهانه تنظیم بازار، عمدتاً منجر به سرکوب تولید داخلی خواهد شد. تجربه‌ای که در سالهای اخیر به کرات تکرار شده و هیچ وقت تجربه‌ای اندوخته نشده است؛ چرا که متولی تنظیم بازار، امور تنظیم بازار داخلی را از سهل‌الوصول‌ترین روش یعنی با اتکا به واردات و بدون توجه به تولید داخلی پیگیری می‌کند.

جدول ۳: مقایسه آمار ماهانه واردات گوشت در دو ماهه اول سال‌های (۱۳۹۱-۱۳۹۳)

دو ماهه اول سال ۱۳۹۳		دو ماهه اول سال ۱۳۹۲		دو ماهه اول سال ۱۳۹۱		واردات گوشت
واردات	قیمت	واردات	قیمت	واردات	قیمت	
(تن)	(دلار/تن)	(تن)	(دلار/تن)	(تن)	(دلار/تن)	
۲۳۸۴۵	۵۲۴۳	۷۱۴۳	۵۳۳۱	۱۳۸۶۳	۵۷۳۵	کل واردات ماهانه
۲۳۱۴۹	۵۲۰۷	۶۵۹۸	۴۹۸۹	۱۲۳۵۱	۵۲۶۹	گوشت گاو
۶۹۵	۶۴۵۳	۵۴۵	۹۴۷۳	۱۵۱۲	۹۵۴۰	گوشت گوسفند

ماخذ: سایت اینترنتی گمرک جمهوری اسلامی ایران <http://www.irica.gov.ir/Portal/Home/Default.aspx?CategoryID>

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

جدول ۴) مقایسه روند قیمت جهانی و قیمت داخلی گوشت در اردیبهشت ماه سالهای (۹۳-۱۳۹۱)

درصد تغییرات قیمت اردیبهشت ۹۳ به ۹۲		اردیبهشت ۱۳۹۳		اردیبهشت ۱۳۹۲		اردیبهشت ۱۳۹۱		واردات گوشت
		قیمت داخلی	قیمت جهانی	قیمت داخلی	قیمت جهانی	قیمت داخلی	قیمت جهانی	
		(ریال کیلوگرم)	(دلار/تن)	(ریال کیلوگرم)	(دلار/تن)	(ریال کیلوگرم)	(دلار/تن)	
۲.۲	۸.۱۱	۲۶۴۶۹۷	۴۲۵۲	۲۵۹۰۰۱	۳۸۰۴	۱۵۰۹۷۴	۴۰۸۶	گوشت گاو
۳.۴	۹.۲۶	۲۵۷۴۹۴	۴۶۷۴	۲۴۶۹۷۹	۳۶۸۴	۱۸۲۶۱۴	۴۳۵۱	گوشت گوسفند

ماخذ: ۱- سایت اینترنتی گمرگ جمهوری اسلامی ایران

<http://www.irica.gov.ir/Portal/Home/Default.aspx?CategoryID>

۲- سایت اینترنتی شرکت پشتیبانی امور دام [http://www.iranslal.com/market-ir/yearly/93-](http://www.iranslal.com/market-ir/yearly/93-1-y.htm)

1-y.htm

باتوجه به شرایط اقتصادی کشور و میزان تورم، نسبت تغییرات قیمت داخلی گوشت قرمز با قیمت‌های جهانی عمدتاً همسو نبوده و سطح افزایش قیمت‌های داخل فراتر از قیمت‌های جهانی است. اما در سال اخیر برای گوشت قرمز این تغییرات برعکس است. اراده سیاست‌گذار برای تنظیم بازار گوشت با اتکا به واردات و تزریق ارز دولتی برای واردات گوشت، همراه با افزایش حجم واردات گوشت قرمز، منجر به سرکوب قیمت‌های داخلی این محصول شده است به طوری که علیرغم افزایش سطح عمومی قیمت‌ها در داخل (حدود ۳۵ درصد)، افزایش قیمت‌ها برای گوشت گوسفند ۴/۳ درصد و برای گوشت گاو ۲/۲ درصد بوده است. طبیعتاً این شرایط می‌تواند در بلندمدت مشکلات جدی برای تولید فراهم آورد. یعنی اگر متوسط افزایش نسبی قیمت‌ها ۳۵ درصد است پس گوشت قرمز هم باید همین حدود اضافه شود.

منابع و ماخذ:

۱- سایت اینترنتی شرکت پشتیبانی امور دام <http://www.iranslal.com/market-ir/yearly/93-1-y.htm>

۲- سایت اینترنتی گمرگ جمهوری اسلامی ایران <http://www.irica.gov.ir/Portal/Home/Default.aspx?CategoryID>

۳- <http://www.fao.org/economic/est/prices/CIWPQueryServlet>

۴- **FAO Food Outlook BIENNIAL REPORT ON GLOBAL FOOD MARKETS, May 2013**

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

فصل هشتم: پتانسیل تجارت محصولات کشاورزی در مورد ایران و کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی

حسین کریمی هسنیجه
گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان

مقدمه

در سالهای اخیر وابستگی متقابلی میان کشورهای مختلف جهان مشاهده می‌شود که با سرعت بسیار زیادی در حال گسترش است. رشد سریع تکنولوژی، گسترش بازارهای مالی و حرکت سریع اقتصاد جهانی در قالب جهانی شدن اقتصاد که موجب رشد سریع تجارت جهانی و تقسیم کار بین المللی گردیده، به این وابستگی و همبستگی اقتصادهای ملی دامن زده و ضمن گسترش سریع رقابت بین المللی، زمینه همکاری متقابل و وسیع اقتصادی را برای کشورهای مختلف جهان، خصوصاً کشورهایی که دارای ویژگیهای مشترک می‌باشند، به همراه آورده است.

یکپارچگی اقتصادی تحت تاثیر وسعت وابستگی اقتصادی و فرایند جهانی شدن اقتصاد، از بهم پیوستن مجموعه ای از کشورهای مختلف با ویژگیها و مشخصات مشترک یا قرابت و نزدیکی منطقه ای حاصل می‌شود که ضمن همکاری متقابل اقتصادی با یکدیگر و تمایل بیشتر به همکاریهای اقتصادی و تجاری، آزاد سازی تجاری را تجربه می‌نمایند و در زمینه های گوناگون از قبیل تجارت، سرمایه گذاری، نقل و انتقال سرمایه، تولید بین المللی، دسترسی به بازارهای مصرف بزرگتر و دسترسی به پتانسیل تجاری بالا در سطح منطقه ای و جهانی مشارکت می‌نمایند و با تاکید بر کشور ایران به عنوان عضو اصلی و برجسته، کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (OIC)¹ با ویژگیهای زبان، دین و فرهنگ مشترک، پتانسیل لازم برای تشکیل یکپارچگی اقتصادی را دارا می‌باشند. این مسئله خصوصاً با توجه به متغیرهای اندازه اقتصاد (GDP)²، اندازه بازار (POP)³، صادرات و واردات این کشورها شکل مهمتری به خود می‌گیرد و پیامد وجود پتانسیل بالای تجاری را نوید می‌دهد. به علاوه وجود کشورهای مختلف به لحاظ سطح توسعه در این سازمان، می‌تواند از نقاط مثبت دیگری باشد که تشکیل یکپارچگی اقتصادی آنها را قوت ببخشد و مزایای متعدد ایستا و پویای تجارت را برای آنها به همراه آورد و مسیر رشد و توسعه اقتصادی آینده آنها را خصوصاً در روند فرایند جهانی شدن اقتصاد، هموار نماید.

کشور ایران و سایر کشورهای اسلامی عضو سازمان کنفرانس اسلامی میتوانند در قالب یکپارچگی بزرگ اقتصادی، تجارت خارجی میان یکدیگر را افزایش دهند و با توسعه و گسترش صادرات و واردات خود، حجم بالایی از مبادلات دو جانبه را به نمایش گذارند و پتانسیل تجاری خود را افزایش دهند. این مسئله خصوصاً در مورد صادرات و واردات کالاهای خاصی که این کشورها در آنها مزیت نسبی بیشتری دارند، اهمیت دو چندانی پیدا می‌کند و سبب می‌شود مزیت رقابتی این کشورها در مقیاس جهانی و بین المللی افزایش یابد. از آنجا که عمده کشورهای اسلامی عضو سازمان کنفرانس اسلامی از گروه کشورهای در حال توسعه بوده و بیشترین

¹ -Organization of Islamic Conference

² -Gross Domestic Product

³ -Population

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

محصولات صادراتی آنها، کالاهای کشاورزی است، پتانسیل تجاری مناسبی در این یکپارچگی بزرگ اقتصادی جهت تمرکز بر تجارت کالاهای کشاورزی وجود خواهد داشت. به علاوه وجود مزیت نسبی در تولید اکثر کالاهای کشاورزی، وجود نیروی کار، متخصص و ارزان، گستره وسیع زمین های کشاورزی، آب و هوای مناسب و مصرف بالای محصولات کشاورزی از جمله ویژگیهای است که وجود پتانسیل تجاری مناسب محصولات کشاورزی را در این یکپارچگی بزرگ اقتصادی تضمین می نماید. همچنین وجود مزیت رقابتی در محصولات کشاورزی این یکپارچگی اقتصادی، می تواند صادرات به کشورهای غیر عضو را نیز افزایش دهد و مزایای مختلفی را برای کشورهای صادرکننده محصولات کشاورزی به همراه داشته باشد.

مقاله حاضر سعی دارد پتانسیل تجاری محصولات کشاورزی کشور ایران و سایر کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی را طی سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ مورد برآورد قرار دهد که در این راستا به برآورد مدل جاذبه تعمیم یافته^۱ با استفاده از روش داده های تابلویی^۲ میپردازد. لازم به ذکر است که داده ها و اطلاعات مورد استفاده از منابع معتبر بین المللی نظیر بانک جهانی^۳، سازمان تجارت جهانی^۴ و سالنامه های آماری بین المللی استخراج گردیده است.

در بخشهای بعدی مقاله ابتدا موضوع یکپارچگی اقتصادی کشورهای OIC و پتانسیل تجاری آنها بررسی می گردد و در ادامه به توضیح صادرات و واردات محصولات کشاورزی OIC پرداخته می شود. در قسمت بعدی مدل معرفی می گردد و پس از آن نتایج تجربی به بحث و بررسی گذاشته می شود و بدنبال آن بخش نتیجه گیری مطرح می شود و در بخش انتهایی مقاله توصیه های سیاستی آورده شده است.

روش پژوهش: یکپارچگی اقتصادی OIC و پتانسیل تجاری

یکپارچگی اقتصادی نقطه شروعی برای ادغام اقتصادی کشورها در یک مقیاس کوچک می باشد که در آن رقابت، تقسیم کار بین المللی، تولید در مقیاس بالا، انتقال تکنولوژی، تحول فراملی سرمایه، پیشرفتهای مربوط به حمل و نقل و ارتباطات و فعالیت شرکتهای فراملی دیده می شود و ارتباط پیوسته ای را میان فرایند تولید، بازارهای مصرف و تجارت خارجی برقرار می نماید. با گسترش مبادلات تجاری، منطقه ای و فرا منطقه ای و نزدیکتر شدن روابط بازرگانی میان کشورها در یک ناحیه از جهان، راه توسعه اقتصادی برای آنها هموار می شود و هر یک از اعضا با توجه به توانمندیها و استعدادهای اقتصادی، که همان مزیتهای نسبی در تولید کالا و خدمات است، با هزینه کمتری نسبت به تامین نیازهای دیگر اعضا گام بر می دارد و با برخورداری از یک بازار

¹ - Generalized Gravity Model

² - Panel Data

³ - World Bank

⁴ - WTO

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

وسیع مصرف، مراحل رشد و توسعه اقتصادی را سریع‌تر طی نموده و متقابلاً مسیر رشد و توسعه اقتصادی مجموعه یکپارچگی اقتصادی را به شکل پویا هموار می‌کند.

از آنجا که همکاریهای منطقه‌ای دارای ابعاد کوچکتری نسبت به اقتصاد جهانی است، به نظر می‌رسد شرکت کنندگان در آن با مشکلات کمتر اقتصادی و تجاری مواجه باشند. اینک کشورهای در حال توسعه نیز به یکپارچگی‌های اقتصادی و منطقه‌ای روی می‌آورند تا از این طریق اقتصاد خود را در مقابل مشکلات جهانی حفظ کرده و مسائل تجاری و اقتصادی را در مقیاس منطقه‌ای حل و فصل نموده و نهایتاً مزیت‌های نسبی و رقابتی خود را افزایش دهند (طیبه و معلمی، ۲۰۰۳).^۱ حال در صورتی که شرکای تجاری دارای همکاریهای منطقه‌ای و ساخت مشابه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، و... باشند، آنگاه منابع حاصل از تجارت خارجی مشترک به نحو مطلوبی بین کشورهای شریک تقسیم می‌گردد.

کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (OIC) با ساختارهای اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی مشابه و مشترک می‌توانند از پتانسیل تجاری بالایی برخوردار باشند در صورتی که تشکیل یکپارچگی اقتصادی OIC موجب شود کشورهای عضو حجم تجارت خارجی خود را افزایش دهند و با توسعه جریان‌های تجاری دو جانبه از سایر منافع یکپارچگی اقتصادی نیز بهره‌کافی ببرند.^۲ ویژگیهای مثبت کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی را، که می‌تواند در تشکیل یکپارچگی اقتصادی و افزایش پتانسیل تجاری مفید باشد، می‌توان در موارد ذیل خلاصه نمود:

- ۱- سازمان کنفرانس اسلامی از نظر تعداد اعضا بعد از سازمان ملل و سازمان تجارت جهانی از رتبه سوم برخوردار است.
- ۲- پیوندها و علائق مشترک فرهنگی میان کشورهای اسلامی وجود دارد. خصوصاً با احاطه‌ای که تاثیر دین مشترک بر تمام ساختارهای اقتصادی و اجتماعی ایجاد نموده است.
- ۳- از لحاظ وسعت، کشورهای اسلامی منطقه وسیعی از جهان را تشکیل می‌دهند به طوری که وسعت آنها حدود یک چهارم وسعت جهان است.
- ۴- از نظر جمعیتی کشورهای اسلامی حدود یک پنجم جمعیت جهان را دارا می‌باشند که این مسئله شاخص مناسبی جهت بازار مصرف محسوب می‌شود. جوان بودن جمعیت این کشورها نیز از ویژگی مهم آن محسوب می‌شود.

^۱ -Tayyebi & Moallemi (2003)

۲- سازمان کنفرانس اسلامی مشتمل بر ۵۷ کشور اسلامی در سال ۱۹۶۷ تأسیس شد که طی اجلاس مختلفی در طول سالهای گذشته، در سال ۱۹۸۴ کمیته همکاری اقتصادی و تجاری برنامه کوتاه مدتی را برای پیشرفت تجارت میان کشورهای عضو اجرا نمود. همین کمیته نیز چارچوب توافق نامه تأسیس سیستم ترجیح تجاری میان کشورهای عضو را اتخاذ نمود. در دسامبر ۱۹۹۴، طرح عمل همکاری اقتصادی میان اعضا اتخاذ شد که زمینه‌های کشاورزی، توسعه روستایی، صنعت، انرژی، تجارت خارجی، حمل و نقل و ارتباطات، توریسم، پول و بانکداری، وجوه سرمایه، تکنولوژی و همکاریهای فنی، توسعه منابع انسانی و محیط زیست را شامل می‌شد (پیراسته و همکاران، ۱۳۸۵).

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

- ۵- بیش از یک سوم منابع جهان و ۷۰ درصد منابع نفتی دنیا در کشورهای اسلامی قرار دارد.
- ۶- وسعت سرزمین‌های اسلامی در چهار قاره قرار گرفته که علیرغم این گستردگی، این سرزمین به صورت یک توده همجوار می‌باشد.^۱
- ۷- ترکیب بیشتر کشورهای اسلامی، از گروه در حال توسعه می‌باشد که بیشترین فعالیت اقتصادی آنها در قالب تولید محصولات کشاورزی است و قریب به اکثر آنها صادر کننده نفت و مواد خام می‌باشند و حجم واردات کالاهای صنعتی آنها زیاد است.
- ۸- مهمترین بخش اقتصادی در این کشورها کشاورزی و خدمات است (گزارش توسعه انسانی، ۲۰۰۰).

ویژگیهای عمومی مذکور بیان می‌کند که کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی می‌توانند در قالب یکپارچگی اقتصادی به شاخصهای بالای اقتصادی دست یابند و با گسترش مبادلات دوجانبه و چند جانبه به حجم بالایی از پتانسیل تجاری دست یابند. این مسئله خصوصاً در مورد محصولات کشاورزی نتیجه مطلوبی را حاصل می‌نماید چرا که بیشتر کشورهای اسلامی تولید کننده محصولات کشاورزی بوده و پتانسیل تجاری مناسبی را در مورد این محصولات ایجاد می‌نمایند.

شاخصهای اقتصادی کشورهای اسلامی نیز بیان می‌کند که کشورهای مذکور می‌توانند با حضور در یکپارچگی اقتصادی OIC، منابع اقتصادی مختلفی را به اقتصادهای ملی خود اختصاص دهند. وجود بازار مصرف گسترده از امکانات وسیعی است که کشورهای اسلامی را با صادرات بالایی مواجه می‌نماید. این مسئله در مورد محصولات کشاورزی اهمیت دو چندان می‌یابد چرا که فرهنگ خاص کشورهای اسلامی که بر مصرف محصولات کشاورزی استوار شده، امکان وسعت پتانسیل تجاری محصولات کشاورزی را فراهم می‌آورد. میانگین تولید ناخالص ملی کشورهای اسلامی در دوره مورد مطالعه حدود ۲۶۵۷/۲ میلیون دلار بوده به طوری که سهم کشاورزی در GDP این کشورها نیز به ۲۵/۵۷ درصد بالغ شده است. در مورد بعضی از کشورهای عضو نیز این سهم به ۵۴ درصد می‌رسد. همچنین درآمد سرانه این کشورها به طور متوسط با میانگین ۲۲۱۳ دلار سطح مناسبی را نشان می‌دهد. شاخص درجه باز بودن اقتصاد برای این کشورها در دوره مورد بررسی ۶۲٪ می‌باشد (پیراسته و همکاران، ۱۳۸۵). سهم کل تجارت کشورهای عضو OIC از تجارت جهان در سال انتهایی مطالعه به ۸/۳۳ درصد می‌رسد به طوری که سهم صادرات این کشورها از صادرات جهانی در همین سال ۹/۴۳ درصد و سهم واردات آنها از واردات جهانی به ۷/۲۶ درصد می‌رسد. در همین راستا می‌توان اشاره نمود که کل صادرات OIC به جهان در سال انتهایی مورد

۱- کشورهای اسلامی با ۲۶ کشور در آفریقا، ۵ کشور در آسیای میانه، ۱۴ کشور در غرب آسیا و خاورمیانه و ۸ کشور در شمال و شرق آسیا وسعت گسترده‌ای دارا می‌باشند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

بررسی ۷۶۸/۴ میلیارد دلار بوده در حالیکه کل صادرات OIC به کشورهای اسلامی OIC در همین سال مقدار ۹۵/۱ میلیارد دلار را نشان می‌دهد (صادقی و حسینی، ۱۳۸۵). ارقام اخیر نشان می‌دهد که همچنان بیشتر تجارت کشورهای OIC با کشورهای غیر اسلامی صورت می‌پذیرد و این پتانسیل وجود دارد که کشورهای OIC نسبت به افزایش حجم تجارت خارجی میان خود اقدام نمایند و حجم جریانات دو طرفه تجارت را افزایش دهند. این مسئله با توجه به شاخصهای اقتصادی و عمومی این کشورها دور از واقعیت نخواهد بود، خصوصاً اینکه این همکاریها در مورد کالاها و خدمات قابل تجارتی باشد که کشورهای اسلامی در آن دارای مزیت نسبی و رقابتی می‌باشند. به طور خاص می‌توان در این مورد به محصولات کشاورزی اشاره نمود که می‌تواند پتانسیل تجاری بالایی را برای کشورهای اسلامی به همراه داشته باشد.

صادرات و واردات محصولات کشاورزی OIC

کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی به لحاظ توزیع جغرافیایی، دارای آب و هوای متفاوتی هستند که زمینه تولید کالاهای مختلف کشاورزی را فراهم آورده است. به علاوه وجود زمین‌های مرغوب، نیروی کار فراوان و ارزان و اختصاص سهم عمده‌ای از GDP به تولیدات بخش کشاورزی می‌تواند تولید کالاهای کشاورزی را در کشورهای اسلامی تقویت نماید.

کشور ایران نیز به لحاظ موقعیت طبیعی و گستردگی خود در امتداد طول جغرافیایی، دارای قابلیت و تنوع آب و هوایی بسیار بالایی برای تولید انواع محصولات کشاورزی هستند. به رغم بالا بودن مصرف داخلی و میزان ضایعات سالانه (حدود ۱۰ درصد)، حجم بالایی از این محصولات به گروه صادرات غیر نفتی کشور می‌پیوندد. با بررسی دقیق مشخص می‌شود که کشورهای OIC مهمترین طرف تجاری کشور ایران در جذب این گروه از کالاهای کشاورزی است. روند صادرات محصولات کشاورزی کشور ایران به کشورهای OIC در سالهای گذشته روند صعودی داشته به طوری که در مورد کشورهای OIC نیز مشاهده می‌شود، واردات محصولات کشاورزی این کشورها روند صعودی داشته است (محمودی و ولدییگی، ۱۳۸۰).

مهمترین گروه از محصولات کشاورزی مورد مبادله در کشورهای اسلامی عضو OIC و از جمله کشور ایران شامل پسته، سیب زمینی، سیب درختی، مرکبات، خربزه، پیاز و سیر و گوجه فرنگی می‌باشد. نگاهی به این محصولات نشان می‌دهد که همه این محصولات می‌توانند در کشورهای اسلامی به بهترین کیفیت تولید شوند و با کمترین هزینه و قیمت نام شده در عرصه تجارت بین‌الملل، مقدمات حضور کشورهای

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

تولید کننده اسلامی در یکپارچگی اقتصادی محصولات کشاورزی فراهم آورند. تا علاوه بر وجود پتانسیل تجاری بالا مزایای مختلف حاصل از صادرات این محصولات به کشورهای عضو و غیر عضو را به کشورهای اسلامی سرازیر نماید. در این خصوص می‌توان به دو معیار تشابه صادرات-صادرات و تشابه واردات-صادرات محصولات کشاورزی کشورهای اسلامی اشاره نمود که به ترتیب از میانگین ۰/۲۲۶ و ۰/۲۲۸ تا قبل از سال ۲۰۰۴ برخوردارند (پیراسته و همکاران، ۱۳۸۵). این ارقام بیانگر تشابه تجاری کشورهای اسلامی در محصولات کشاورزی است که می‌تواند پتانسیل حضور این کشورها را در بلوک بندیها و یکپارچگی های اقتصادی به نمایش گذارد.

پتانسیل بالای تولید محصولات کشاورزی، وجود امکانات و عوامل اولیه تولید محصولات کشاورزی، وجود بازار مصرف وسیع و الگوهای مصرفی مشترک برای محصولات کشاورزی، وجود ویژگیهای مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تشابه ساختار اقتصادی و... میان کشورهای اسلامی عضو سازمان کنفرانس اسلامی از جمله ویژگیهای مثبت و مناسبی که می‌تواند تشکیل یکپارچگی اقتصادی محصولات کشاورزی را برای کشور ایران و کشورهای اسلامی نوید دهد و پتانسیل تجاری مناسبی را برای آنها به ارمغان آورد.

معرفی مدل

مدل جاذبه^۱ از مدلهای بسیار مناسبی است که در توضیح جریانهای تجاری دو جانبه اهمیت زیادی داشته و بیان مناسبی از پتانسیل تجاری را به نمایش می‌گذارد. کنترل پذیر بودن داده‌ها و تعداد متغیرهای مناسب از جمله مزیت‌های مربوط به مدل جاذبه است. این مدل جریان تجاری از کشور i به کشور j را به وسیله اندازه اقتصادی کشورهای صادر کننده و وارد کننده و فاصله جغرافیایی بین آنها توضیح می‌دهد که شکل کلی آن به صورت زیر است:

$$X_{ij} = F(GPP_i, GDP_j, D_{ij}) \quad (1)$$

ه طوری که جریانهای تجاری دو جانبه تابعی مستقیم از اندازه اقتصاد دو کشور و تابع معکوسی از فاصله جغرافیایی میان دو کشور مورد نظر می‌باشد.

از آنجا که در این مدلها فرض می‌شود عرض از مبدا برای همه شریکهای تجاری همگن و یکسان است، در مرحله تخمین دچار نوعی اربب می‌شوند (ایگر، ۲۰۰۰)^۲. به عبارت دیگر واحدهای انفرادی که می‌توانند شامل مصرف کنندگان، تولید کنندگان و یا کشورهای عضو یک یکپارچگی اقتصادی و منطقه‌ای باشند، اهمگن هستند و ممکن است از نظر ویژگیهای تاریخی، فرهنگی، قومی، سیاسی و... دارای اختلافات

¹-Gravity Model

²- Egger (2006)

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

بسیاری با یکدیگر باشند که بر سطح تجارت تاثیر گذاشته و با متغیرهای اصلی مدل همبستگی داشته باشند. یکی از راههای غلبه بر ناهمگنی و کنترل آن از نظر لحاظ کردن اثرات این ناهمگنی، استفاده از روش داده‌های تابلویی است که طی فرآیند آن برای هر یک از کشورهای شریک عرض از مبدا مشخصی در نظر گرفته می‌شود (چنگ و وال، ۱۹۹۹)^۱. به جهت آنکه اریب ناشی از اثرات انفرادی^۲ از میان برود و پارامتر سادگی در مدل کاملاً کم‌رنج گردد، متغیرهای جمعیت؛ معرف اندازه کشور و بازار مصرف، ساختار اقتصادی و زیربنایی و متغیرهای مجازی متعددی نیز به مدل اضافه شده تا مدل جاذبه تعمیم یافته حاصل گردد (کریمی، ۱۳۸۲).

تعاملات بین‌المللی و وابستگی اقتصادی شدیدی که امروزه میان کشورهای مختلف جهان مشاهده می‌شود، توانسته زنجیره‌های اتصال اقتصادهای ملی را بر پایه پارامترها و مؤلفه‌های اقتصادی نظیر بازارهای مالی و سرمایه، سرمایه‌گذاری خارجی، اندازه اقتصاد، اندازه بازار تجارت خارجی، تولید بین‌المللی و ... قرار دهد و زمینه یکپارچگی و ادغام اقتصادی را فراهم آورد. در این میان نقش یکپارچگی‌های اقتصادی، کاملاً روشن و حائز اهمیت است، چرا که تمایل فزاینده به تشکیل یکپارچگی اقتصادی، منافع مختلفی را به همراه خواهد آورد که اقتصادهای ملی را در رسیدن به اهداف اقتصادی کمک می‌نماید.

یکپارچگی‌های اقتصادی - منطقه‌ای می‌تواند اثرات مثبت زیادی بر جریان‌های تجاری دو جانبه، رشد اقتصادی و رفاه جامعه داشته باشد و توان رقابتی کشورهای عضو را در بوته آزمایش قرار دهد و آنها را در مقیاسی کوچکتر جهت رقابت جهانی آماده سازند و با بروز مزیت‌های نسبی کشورهای عضو، آنها را در مباحث تجارت بین‌الملل کمک نمایند. در این مبحث حضور کشور ایران و سایر کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی در یکپارچگی اقتصادی محصولات کشاورزی OIC مورد توجه قرار گرفت و نتایج مناسبی را در مسیر تقویت پتانسیل تجاری محصولات کشاورزی حاصل نمود.

کشورهای عضو با توجه به ویژگی‌ها و شاخص‌های اقتصادی از یکسو و توانمندیها و مزیت‌های نسبی و رقابتی در محصولات کشاورزی از سوی دیگر می‌توانند با حضور در یکپارچگی اقتصادی OIC، منافع مختلفی را در مورد محصولات کشاورزی، برای اقتصادهای ملی خود به همراه آورند. حضور در یکپارچگی اقتصادی OIC می‌تواند پتانسیل تجاری محصولات کشاورزی کشورهای عضو را تا میزان ۵۱ درصد افزایش داده و اثرات ایستا و پویای تجارت را برای آنها به ارمغان آورد.

نتایج مقاله حاضر نشان می‌دهد که کشورهای عضو OIC و کشور ایران، از مؤلفه‌ها و شاخص‌های اقتصادی مناسبی برای تشکیل یکپارچگی اقتصادی محصولات کشاورزی برخوردارند. خصوصاً اندازه متغیر جمعیت در این یکپارچگی نشان می‌دهد که پتانسیل لازم برای افزایش صادرات محصولات کشاورزی میان کشورهای عضو OIC وجود دارد.

توجه به توانمندیهای تولید محصولات کشاورزی و مزیت نسبی و رقابتی کشورهای عضو OIC در محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که یکپارچگی اقتصادی OIC می‌تواند تا حد تجارت نرمال جهانی حرکت نماید و از منافع مربوط به این یکپارچگی اقتصادی و ادغام اقتصادهای ملی بهره‌کافی ببرد. به علاوه کشورهای OIC می‌توانند با کشورهای غیر عضو نیز تجارت دو جانبه در محصولات کشاورزی داشته باشند. نتایج برآورد مدل جاذبه نشان می‌دهد که تحت تأثیر یکپارچگی اقتصادی OIC صادرات محصولات کشاورزی کشورهای عضو OIC می‌تواند به میزان ۳۶ درصد به کشورهای غیر عضو افزایش یابد و واردات محصولات

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

کشاورزی آنها نیز به میزان ۲۸ درصد از کشورهای غیر عضو افزایش یابد. اگر این میزان واردات بتواند صرف کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای کشاورزی گردد، نتیجه مطلوب مناسبی عاید کشورهای عضو خواهد شد. از سوی دیگر نتایج برآورد مدل جاذبه به روش داده‌های تابلویی مشخص نمود که روش‌های برآورد اثرات ثابت و اثرات تصادفی نسبت به برآورد معمولی مدل مذکور، امکان رسیدن به نتایج مطلوب را افزایش می‌دهد و مطالعه را از برخورد با نتایج دارای اریب‌رهایی می‌بخشد. چرا که اثرات انفرادی مربوط به کشورهای شریک تجاری می‌تواند در حجم تجارت دو جانبه میان آنها کاملاً اثر گذار باشد.

توصیه‌های سیاستی

- بر اساس نتایج حاصل از تحقیق حاضر می‌توان توصیه‌های سیاستی را در موارد ذیل خلاصه نمود:
- حضور کشور ایران و سایر کشورهای اسلامی عضو سازمان کنفرانس اسلامی در یکپارچگی‌های اقتصادی و منطقه‌ای می‌تواند توان رقابتی کشور را در عرصه‌های جهانی و منطقه‌ای مورد آزمایش قرار دهد و به بروز مزیت‌های نسبی کشورها منجر شود.
 - حضور کشور ایران و سایر کشورهای اسلامی عضو سازمان کنفرانس اسلامی در یکپارچگی‌های اقتصادی تخصصی نظیر محصولات کشاورزی، توصیه می‌گردد زیرا وجود پتانسیل و توانمندی‌های تولیدی و مصرفی اینگونه محصولات می‌تواند این کشورها را در زمره شرکای قوی تجاری در جهان قرار دهد و پتانسیل تجاری آنها را افزایش دهد.
 - حضور کشور ایران و سایر کشورهای اسلامی عضو کنفرانس اسلامی در یکپارچگی محصولات کشاورزی توصیه می‌گردد زیرا ویژگی‌های طبیعی و اقتصادی این کشورها نشان از ظرفیت بالای تولید محصولات کشاورزی دارد. به علاوه وجود مصرف بالای این کشورها از محصولات کشاورزی به جهت فرهنگ مشترک، می‌تواند صادرات محصولات کشاورزی این کشورها را شدیداً تحت تاثیر قرار دهد و از آنها شرکای قوی تجاری بسازد.
 - وجود ویژگی‌های مشترک متعدد نظیر دین مشترک می‌تواند زمینه ساز افزایش همگرایی اقتصادی این کشورها باشد و زمینه تشکیل یکپارچگی اقتصادی را میان آنها فراهم آورد.
 - حضور ایران و سایر کشورهای اسلامی در یکپارچگی اقتصادی محصولات کشاورزی مشترک توصیه می‌گردد زیرا علاوه بر افزایش پتانسیل تجاری محصولات کشاورزی دو جانبه میان آنها، توان صادرات این محصولات به کشورهای غیر عضو نیز افزایش می‌یابد و واردات محصولات کشاورزی آنها نیز از سایر کشورهای غیر عضو افزایش می‌یابد. البته افزایش بیشتر صادرات نسبت به واردات بر اساس نتایج مطالعه، حکایت از وجود مزایای بیشتر برای کشورهای اسلامی دارد.

- پیراسته، ح، طیبی، س، ک و هرتمنی، ا، ۱۳۸۵، نقش همجواری در بلوک بندی اقتصادی کشورهای عضو سازمان اسلامی با تکیه بر بخش کشاورزی، مجموعه مقالات همایش ایجاد بازار مشترک اسلامی، دانشگاه اصفهان، صفحات ۲۴-۴۴.
 - صادقی یارندی، س و حسینی سبزواری، م، ۱۳۸۵، بازار مشترک اسلامی، فرصتها و چالشها، مجموعه مقالات همایش ایجاد بازار مشترک اسلامی، دانشگاه اصفهان، صفحات ۱-۳۳.
 - کریمی هسنیجه، ح، آذربایجانی، ک و طیبی، س، ک، ۱۳۸۱: تعیین مناسب ترین ترتیب تجاری منطقه ای برای اقتصاد ایران، بر اساس شاخصهای همگرایی و جهانی شدن، فصلنامه پژوهشهای اقتصادی ایران، شماره ۱۳، صفحات ۷۵-۱۰۷.
 - کریمی هسنیجه، ح، ۱۳۸۲: جهانی شدن، یکپارچگی اقتصادی و مناسب ترین ترتیبات تجاری - منطقه ای برای اقتصاد ایران (فرصتها و چالشها)، پایان نامه دکتری، دانشگاه اصفهان.
 - گجراتی، دامودار، ۱۳۷۱ و ۱۳۷۲: مبانی اقتصاد سنجی، ترجمه حمید ابریشمی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول و دوم.
 - محمودی، ع و ولی بیگی، ح، ۱۳۸۰، ذخیره سازی مطلوب و توسعه صادرات غیر نفتی (فرصتها و تحدی‌ها): مطالعه موردی محصولات فساد پذیر کشاورزی، پژوهشنامه بازرگانی، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، شماره ۱۸، صفحات ۱۶۹-۲۰۷.
- Arnon, Arie & et.al. (1996), "The Potential for Trade Between Israel, the Palestinians and Jordon", The World Economy, Vol.19, No.1, PP. 113-133.
 - Baltagi, B.H. (1995), Econometric Analysis of Panel Data.
 - Bergstrand, J.H. (1986). "The Gravity Equation in International Trade: Some Foundations and Emprical Evidence", The Review of Economics and Statistics, No. 67, PP.474 – 481.
 - Cheng, I.H & Wall, H.J. (2000), "NAFTA & the Changing Pattern of State Export", Federal Reserve Bank of St. Louis.
 - Egger, P. (2000), "A Note on the Proper Econometric Specification of the Gravity Equation", Economics Letters, No.66, PP. 25-31.
 - Hsiao, C. (1986), Analysis of Panel Data, New York, Cambridge University Press.
 - IMF (2000, 2004), Direction of Trade Statistics Year book, New York, International Monetary fund.
 - Kalbasi, Hassan. (2001), "the Gravity Model and Global Trade Flows," Policy Modeling for European and Global Issues, Brussels, July 5-7.
 - McCallum, J. (1995), "National Borders Matter: Canadn – U.S. Regional Trade Patterns", the American Economic Review.
 - Sologa, I & Winters, L.A. (1999), "Regional in 1990s : What Effect on Trade?", Development Research Group of World Bank.

مقدمه

تولید بادام ایران طی دوره‌ی 10 ساله‌ی 1379 الی 1388 از 89637 به 128464 تن افزایش یافته است. در دوره‌ی مشابه، تولید 20 کشور عمده‌ی تولیدکننده‌ی بادام بیش از $1/5$ برابر افزایش و از 1437627 به 2335957 تن رسیده است. بررسی آمار تولید بادام نشان می‌دهد که سهم ایران از $6/2$ به $5/5$ درصد کاهش یافته که دلیل اصلی آن، افزایش قابل توجه در میزان تولید آمریکا می‌باشد. چنانچه تولید بادام آمریکا در نظر گرفته نشود، تولید جهانی بادام 1173757 تن و سهم ایران $10/9$ درصد خواهد بود. ارزش بادام تولیدی ایران در سال 1388، 379 میلیون دلار بوده که در میان محصولات کشاورزی رتبه‌ی 15ام و بعد از انگور، سیب، پسته، خرما و پرتقال، رتبه‌ی ششم را در میان محصولات باغی دارد. بررسی نحوه‌ی تخصیص بادام تولیدی میان بازارهای داخلی و خارجی، بیانگر آن است که بیشتر بادام تولیدی در داخل کشور مصرف و سهم ایران از صادرات جهانی بادام در حال کاهش می‌باشد. بادام با پوست¹ (هسته‌ی بادام) یا بدون پوست² (مغز بادام) صادر می‌شود که سهم ایران از بازار جهانی بادام با پوست و بدون پوست به ترتیب از $1/2$ به $0/8$ و $1/1$ به $0/7$ درصد کاهش یافته است. مجموع صادرات بادام با و بدون پوست 20 کشور عمده‌ی صادرکننده‌ی بادام در سال 1388 به ترتیب 203446 و 561048 تن بوده که نسبت به سال 1379 از لحاظ وزنی $2/8$ و 4 برابر افزایش داشته است. کشور آمریکا بزرگترین صادرکننده‌ی بادام در جهان می‌باشد که 66 و 69 درصد صادرات بادام با و بدون پوست را در سال 1388 به خود اختصاص داده است. بررسی لیست کشورهای عمده‌ی صادرکننده‌ی بادام بیانگر آن می‌باشد که کشورهایی چون امارات متحده‌ی عربی، بلژیک، آلمان، مکزیک، تایلند، رومانی، هلند، فرانسه و لیتوانی با آنکه جزء تولیدکنندگان عمده‌ی بادام نمی‌باشد ولی گاه‌ها سهمی بیشتر از ایران در صادرات جهانی بادام دارند (پایگاه اینترنتی سازمان خوار و بار جهانی، 2012). لذا، ضروری است به منظور حفظ موقعیت ایران در بازار جهانی بادام، تلاش‌هایی در خصوص بهبود وضعیت تولید این محصول انجام گیرد. یکی از راه‌کارهای پیشنهادی، سرمایه‌گذاری در تحقیقات کشاورزی می‌باشد. در این زمینه مطالعات فراوانی انجام یافته که هر کدام کوشیده‌اند به بررسی آثار اقتصادی تحقیقات کشاورزی بپردازند که در ادامه به نتایج تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

نورتون و همکاران (1987) منافع تحقیق و ترویج را بررسی و نشان دادند که تأثیر فعالیت‌های تحقیق و ترویج در طول زمان ایجاد شده و انتقال منحنی تقاضا می‌تواند نقش قابل توجهی در تعیین قیمت و مقدار تعادلی داشته باشد. مطالعه به بررسی منافع اقتصادی تحقیقات در مورد پنج محصول برنج، ذرت، گندم، سیب-زمینی و لوبیا در حالت انتقال غیرموازی منحنی عرضه در کشور پرو پرداخت و تأثیر سیاست‌های قیمتی دولت بر منافع ایجادشده را بررسی نمود. نتایج نشان داد که منافع کل تحقیق و ترویج برنج نسبت به کشش تقاضا، حساسیت اندکی داشته و انتقال تقاضا در مورد سیب‌زمینی باعث افزایش نرخ بازده سرمایه‌گذاری در تحقیق و

¹ Almond with shell

² Almond shelled

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

توسعه از 22 به 34 درصد می‌گردد. همچنین نتایج مشخص کرد که انتقال موازی تابع عرضه با ثبات منحنی تقاضا باعث افزایش نرخ بازده سرمایه‌گذاری در تحقیق و ترویج سیب‌زمینی از 22 به 42 درصد شده و چنانچه امکان افزایش سطح زیرکشت به‌میزان یک درصد در سال فراهم باشد، در آن صورت منافع تحقیق و ترویج برنج بیش از دو برابر خواهد بود. بررسی توزیع منافع بیانگر آن بود که تولیدکنندگان از تحقیق و ترویج محصولاتی که در بازارهای جهانی داد و ستد می‌شوند سود بیشتری برده، اما ایجاد محدودیت‌های تجاری باعث انتقال منافع به مصرف‌کنندگان می‌شود. چنانچه دولت تلاش در حفظ قیمت دریافتی تولیدکننده در سطح بازارهای جهانی را داشته باشد در آن صورت تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان سود و مالیات‌دهندگان زیان خواهند دید. توزیع منافع نسبت به کشش، حساس بوده و با افزایش کشش قیمتی تقاضا، سهم تولیدکنندگان از منافع افزایش و با کاهش آن تولیدکنندگان در انتقال غیرموازی منحنی عرضه، زیان می‌بینند. منافع تولیدکنندگان نسبت به نوع انتقال منحنی عرضه حساس بوده ولی منافع مصرف‌کنندگان مستقل از نوع انتقال است.

حسینی و همکاران (1385) با بررسی نرخ بازده سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های تحقیق و توسعه در مؤسسه‌ی چغندرقد در یک دوره‌ی 16 ساله نشان دادند که توسعه و معرفی رقم رسول، سالانه بازدهی معادل با 117 درصد داشته است. در این پژوهش تابع تقاضا خطی و جایجایی منحنی عرضه به‌صورت غیر موازی در نظر گرفته شد. حجم صرفه‌جویی ارزی در نتیجه‌ی کاهش واردات شکر، سالانه 29 میلیون دلار برآورد و عمر مفید رقم رسول در پژوهش، شش سال در نظر گرفته شد. پیش‌بینی گردید که در طول سال‌های 1381 الی 1385 سالانه 35 میلیارد ریال به پذیرندگان رقم رسول انتقال یابد. این در حالی است که کل هزینه‌های تحقیقاتی موسسه‌ی چغندرقد در طول هشت سال کمتر از 0/5 میلیارد ریال و 1/5 درصد منافع سالانه می‌باشد.

حسینی و حسن‌پور (1385) نرخ بازده سرمایه‌گذاری در تحقیقات چغندرقد را در طول سال‌های 1350 الی 1395، بررسی کردند. در این مطالعه اقتصاد، باز و سهم ایران از واردات جهانی، اندک فرض گردید. نتایج نشان داد که در طول دوره‌ی مورد مطالعه، دولت قیمت شکر وارداتی را بالاتر از قیمت جهانی قرار داده، لذا معرفی ارقام اصلاح‌شده‌ی چغندرقد باعث کاهش درآمدهای مالیاتی دولت گردیده و به‌دلیل ثبات قیمت، کلیه‌ی منافع ناشی از پذیرش فن‌آوری به کشاورزان منتقل شده است. ارزش حال منافع انتقال‌یافته به تولیدکنندگان شامل چغندرکاران و کارخانجات فراوری در بهترین حالت ممکن برابر با 232 میلیارد ریال بوده است. در نتیجه‌ی تحقیقات، درآمد مالیاتی دولت به میزان 99 میلیارد ریال کاهش و با احتساب 25 میلیارد ریال برای مخارج تحقیقاتی، ارزش خالص منافع اجتماعی تحقیقات چغندرقد، 108 میلیارد ریال و نرخ بازده داخلی 34 درصد برآورد گردید.

حسینی و همکاران (1386) تأثیر تحقیقات چغندرقد را بر بهره‌وری تولید بررسی کردند. نتایج مطالعه نشان داد که تحقیقات به‌طور میانگین، منحنی عرضه‌ی شکر را هفت درصد به سمت راست انتقال داده و هزینه‌ی تمام‌شده‌ی شکر چغندری را کاهش داده است. نتایج پژوهش بیانگر تأثیرپذیری بیشتر ارقام اصلاح‌شده‌ی چغندر از شرایط آب و هوایی نسبت به ارقام سنتی می‌باشد به‌طوری‌که شیوع آفات و بیماری‌ها و وقوع خشکسالی باعث کاهش بیشتر عملکرد و عیار چغندرقد در ارقام اصلاح‌شده می‌شود. همچنین توسعه‌ی کشت ارقام جدید، امکان جانشینی عوامل تولید را محدود کرده است. نتایج پژوهش بیانگر آن بود که آثار اقتصادی

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

یافته‌های پژوهشی در مناطق مختلف یکسان نمی‌باشد به‌طوری‌که اختلاف میان ایستگاه‌های تحقیقاتی تا 22 درصد گزارش گردید.

خاکسار آستانه و کرباسی (1389) در یک دوره‌ی 27 ساله (1357 الی 1383) به مطالعه‌ی تأثیر عوامل مؤثر بر بهره‌وری کل عوامل تولید در بخش کشاورزی پرداختند. نتایج نشان داد که شاخص بهره‌وری در طول سال‌های مورد مطالعه به‌طور میانگین $0/53$ درصد رشد داشته و در تعدادی از سال‌ها منفی بوده است. به‌عبارت دیگر، نسبت منافع به هزینه‌ها در بعضی از سال‌ها کاهش یافته است. مطالعه نشان داد که میزان بهره‌وری در بخش کشاورزی به‌ترتیب اهمیت، تابع سرمایه‌گذاری سالانه در تحقیقات، شرایط آب و هوایی و تولید ناخالص داخلی بدون احتساب درآمدهای نفتی می‌باشد. به‌طوری‌که افزایش یک درصدی در بودجه‌ی تحقیقات کشاورزی، قرار گرفتن در شرایطی با بارندگی بیشتر از میانگین کشوری (243 میلیمتر) و رشد تولید ناخالص ملی به‌ترتیب باعث افزایش بهره‌وری کل عوامل تولید به‌میزان $0/15$ ، $0/03$ و $0/02$ درصد می‌گردد. به‌طوری‌که سرمایه‌گذاری در تحقیقات کشاورزی $7/5$ برابر تولید ناخالص داخلی کشور بر رشد بهره‌وری در بخش کشاورزی تأثیر می‌گذارد. مهربابی بشرآبادی و جاودان (1390) تأثیر عوامل مؤثر بر رشد و بهره‌وری در بخش کشاورزی را بررسی کردند. نتایج مطالعه نشان داد که مخارج سالانه‌ی اختصاص‌یافته به سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر رشد ارزش افزوده‌ی واقعی و افزایش بهره‌وری در بخش کشاورزی در بلندمدت و کوتاه‌مدت می‌باشد. به‌طوری‌که یک درصد افزایش در مخارج سالانه‌ی سازمان تحقیقات، ترویج و آموزش کشاورزی در طول دوره‌ی 1353 الی 1386 توانایی افزایش رشد و بهره‌وری را به‌ترتیب به‌میزان $0/1$ و $0/008$ درصد در بلندمدت و $0/05$ و $0/003$ درصد در کوتاه‌مدت را دارد. نکته‌ی قابل توجه این است که تأثیر بلندمدت سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه نسبت به تأثیر کوتاه‌مدت بر افزایش بهره‌وری بیشتر از متغیرهای ضریب مکانیزاسیون، ارزش تولید بخش کشاورزی و مصرف انرژی می‌باشد. به‌عبارت دیگر تحقیق و توسعه نسبت به سایر متغیرهای مؤثر بر افزایش بهره‌وری، آثار بلندمدت بیشتری دارد.

شهنوازی و حسینی (1390) با برآورد پارامتر جابجایی نشان دادند که توسعه و معرفی ارقام دیرگل، با کم کردن انتقال منحنی عرضه به سمت چپ، زیان اقتصادی سرمای دیررس بهاره را کاهش و مازاد اقتصادی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را تغییر داده است. یافته‌های پژوهش، مشخص نمود که مجموع ارزش حال تغییر در مازاد تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان در شرایط وقوع سرمای دیررس بهاره، به‌ترتیب برابر با $8/09$ و $11/27$ میلیارد ریال بوده و سهم مصرف‌کنندگان از منافع توسعه و معرفی ارقام بادام دیرگل، 58 درصد می‌باشد. همچنین در این پژوهش ارزش خالص حال منافع اجتماعی ناشی از سرمایه‌گذاری در توسعه و معرفی ارقام اصلاح‌شده‌ی بادام دیرگل در ایران با توجه به هزینه‌های تحقیق و ترویج، $10/7$ میلیارد ریال و نرخ بازده داخلی سرمایه‌گذاری 15 درصد محاسبه شد.

با توجه به اهمیت تولید بادام در ایران، تلاش برای رفع محدودیت‌های موجود در تولید آن ضروری می‌باشد. یکی از عوامل محدودکننده‌ی تولید بادام در کشور، پائین بودن عملکرد آن نسبت به میانگین جهانی است. چنانچه به عملکرد بادام در کشورهای همسایه چون افغانستان، آذربایجان، عراق، قزاقستان، سوریه و ترکیه توجه شود مشخص می‌گردد، همگی این کشورها با عملکردی به‌ترتیب 4995، 1211، 1382، 3125، 1638 و 3230

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

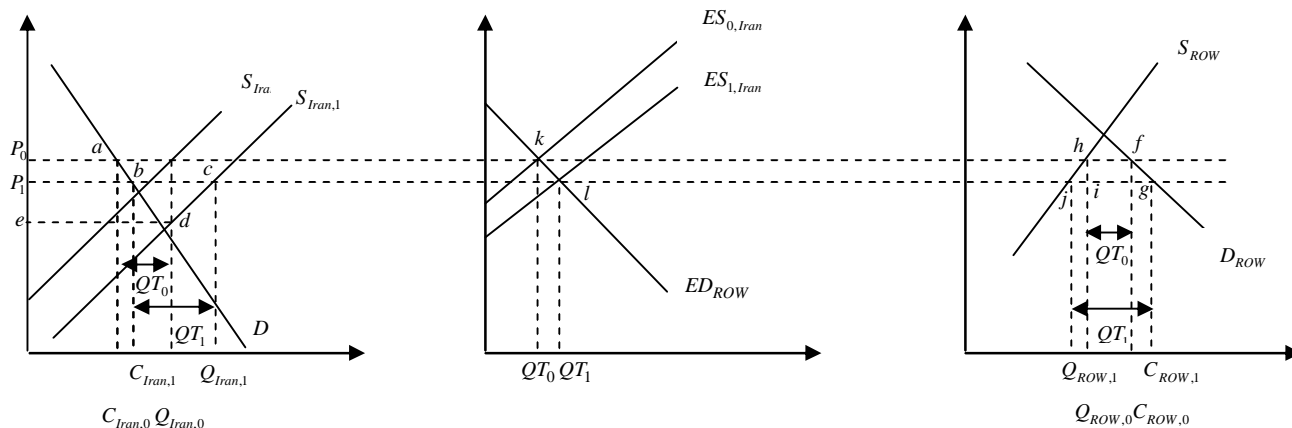
کیلوگرم، تولیدی بیشتر از ایران دارند که در میان آنها افغانستان، سوریه و ترکیه از تولیدکنندگان عمده بوده و دارای صادراتی بیش از ایران می‌باشند، این واقعیت همراه با افزایش هزینه‌ی تولید و قیمت تمام‌شده، همه ساله موجب کاهش رقابت‌پذیری و سهم ایران در بازار جهانی می‌گردد (پایگاه اینترنتی سازمان خوار و بار جهانی، 2012). وظیفه‌ی توسعه و معرفی راه‌کارهایی برای افزایش عملکرد و کاهش قیمت تمام‌شده بر عهده‌ی نهادهای مسئول از جمله سازمان تحقیقات، ترویج و آموزش کشاورزی می‌باشد. منافع ایجاد شده ناشی از فعالیت‌های تحقیقاتی تابعی از حجم بازار، ویژگی‌های هزینه‌ای و تولیدی یافته‌های جدید بوده و در شرایطی که تمام شرایط ثابت باشند، منافع ایجادشده با توجه به درجه‌ی باز بودن بازار و سهم‌های تخصیص‌یافته از تولید به بازارهای داخلی و خارجی متفاوت خواهد بود (نورتون و همکاران، 1987). در این مطالعه، آثار اقتصادی فعالیت‌های پژوهشی بادام و نحوه‌ی توزیع منافع انتظاری میان مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان داخلی و خارجی با استفاده از الگوی مازاد اقتصادی بررسی می‌شود.

مواد و روش‌ها

نحوه‌ی ارتباط میان سرمایه‌گذاری در تحقیقات کشاورزی و بهره‌وری با استفاده از الگوی مازاد اقتصادی، در ادبیات موضوع به‌خوبی نشان داده شده است (آلستون و همکاران، 1995). در این الگو، تغییر در منافع اقتصادی ناشی از پذیرش نوآوری با انتقال منحنی عرضه و در ارتباط با منحنی عرضه‌ی قدیمی مشخص می‌شود. به‌طوریکه با مقایسه‌ی نقاط تعادلی جدید و قدیم، امکان اندازه‌گیری و بررسی چگونگی توزیع منافع میان مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان فراهم می‌گردد. انعطاف‌پذیری و قابلیت بررسی شرایط مختلف از ویژگی‌های الگوی مازاد اقتصادی است (ریکت و دورفمن، 2002). بسیاری از پارامترهای مورد استفاده در این الگو دقیق نبوده و عدم حتمیت در تعیین روند زمانی اجرا و تکمیل مراحل تحقیق، هزینه و نرخ پذیرش نوآوری‌ها، قیمت‌ها، درآمدها و کشش‌ها وجود دارد. به‌طوریکه هر تخمینی از منافع تحقیق، نیازمند در اختیار داشتن تعدادی برآورد یا فرض در مورد متغیرهای مورد مطالعه است (آلستون و همکاران، 1995). با این وجود نتایج مطالعات، همواره کارایی رهیافت مازاد اقتصادی در محاسبه‌ی آثار اقتصادی تحقیقات را نشان داده‌اند (بوآکی، 2003). الگوی مازاد اقتصادی از این حقیقت که مصرف‌کننده‌ی نهایی کمتر از میزانی که تمایل دارد، می‌پردازد و تولیدکننده، توانایی تولید در قیمتی کمتر از قیمت فروش را دارد، استفاده می‌کند. الگوی مازاد اقتصادی، چگونگی کاهش قیمت در نتیجه‌ی تغییر در هزینه‌ی تولید هر واحد محصول ناشی از فعالیت‌های تحقیقاتی و نحوه‌ی توزیع منافع میان گروه‌های مختلف اجتماعی را نشان می‌دهد.

از آنجائیکه ایران از تولیدکنندگان عمده‌ی بادام در سطح جهان می‌باشد، لذا ضروری است مدل معرفی‌شده، به گونه‌ای توسعه یابد که شرایط تجارت بادام را نیز در نظر بگیرد. تحقیقات بادام در ایران، باعث تغییر در قیمت جهانی از طریق صادرات شده و انتظار می‌رود در سایر کشورها تولیدکنندگان از کاهش قیمت، زیان و مصرف‌کنندگان از انتقال تابع عرضه‌ی بادام ایران، سود ببرند. در شکل 1، توزیع منافع ناشی از تحقیقات بادام در ایران با فرض وجود تجارت و انتقال موازی و غیر موازی تابع عرضه نشان داده شده است.

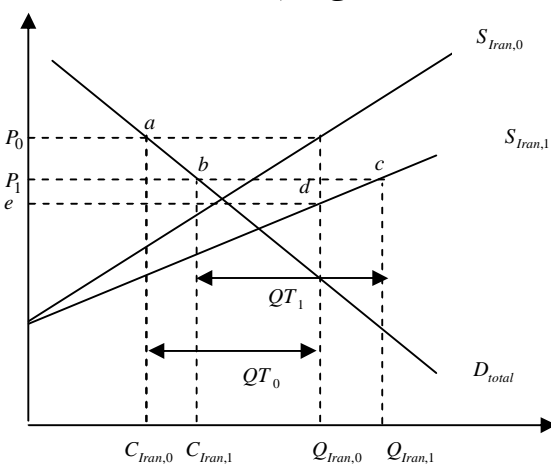
تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

(الف) تولید و مصرف بادام در ایران

(ب) بازار جهانی بادام

(ج) تولید و مصرف بادام در سایر نقاط جهان

(د) توزیع منافع در وضعیت انتقال غیرموازی تابع عرضه با وجود تجارت

شکل 1 - توزیع منافع ناشی از پذیرش یافته‌های پژوهشی بادام با وجود تجارت (منسا، 2005)

قسمت (الف) شکل 1، عرضه و تقاضای بادام در ایران، قسمت (ب)، مزاد عرضه‌ی بادام ایران (صادرات) و مزاد تقاضای سایر نقاط جهان (واردات) را مشخص و قسمت (ج)، عرضه و تقاضای سایر نقاط جهان برای بادام را نشان می‌دهد. با پذیرش یافته‌های پژوهشی بادام در ایران، منحنی عرضه‌ی داخلی از $S_{Iran,0}$ به $S_{Iran,1}$ انتقال-یافته و به‌دنبال آن، منحنی مزاد عرضه‌ی ایران در بازار جهانی از $ES_{Iran,0}$ به $ES_{Iran,1}$ منتقل می‌شود. بنابراین تولید ایران از $Q_{Iran,0}$ به $Q_{Iran,1}$ ، صادرات از QT_0 به QT_1 و مصرف داخلی از $C_{Iran,0}$ به $C_{Iran,1}$ افزایش می‌یابد. از طرف دیگر تولید سایر مناطق جهان از $Q_{ROW,0}$ به $Q_{ROW,1}$ کاهش و مصرف آن از $C_{ROW,0}$ به $C_{ROW,1}$ افزایش می‌یابد. در شکل 1، ناحیه‌ی P_0abP_1 تغییر در مزاد رفاهی مصرف‌کنندگان در ایران، P_1cde تغییر در مزاد رفاهی تولیدکنندگان ایرانی، P_0fghP_1 تغییر در مزاد رفاهی مصرف‌کنندگان سایر کشورها و P_0hijP_1 تغییر در مزاد رفاهی تولیدکنندگان سایر کشورها می‌باشد. تغییر خالص در مزاد رفاهی سایر کشورها با استفاده از ناحیه‌ی P_0hijP_1 به‌دست می‌آید. قسمت (د) شکل 1، توزیع منافع ناشی از پذیرش یافته‌های پژوهشی را با فرض انتقال غیرموازی در تابع عرضه

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

نشان می‌دهد. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش شامل مقدار تولید و مصرف بادام در ایران و سایر کشورهای جهان، کشش قیمتی عرضه و تقاضا و همچنین مقدار پارامتر جابجایی می‌باشند که در جدول 1، ارائه شده‌اند.

جدول 1 - اطلاعات مورد استفاده در برآورد پارامتر جابجایی و مازادهای اقتصادی

متغیر	نشانه	مقدار	واحد	ارزش جهانی (دلار)	سال	توضیح
تولید کشور	$Q_{Iran,0}$	158050	تن	466400000	1389	فائو
تولید سایر کشورها	$Q_{ROW,0}$	2398766	تن		1389	فائو
تولید جهانی	$Q_{Iran,0} + Q_{ROW,0}$	2556816	تن		1389	فائو
مصرف بادام با پوست ایران	$C_{Iran,0}$	155622	تن		1389	فائو
مصرف بادام با پوست سایر کشورها	$C_{ROW,0}$	2401194	تن		1389	فائو
صادرات بادام با پوست ایران		245	تن	1491000	1389	فائو
صادرات مغز بادام ایران	QT_0	1212	تن	13283000	1389	فائو و معادل 2183 تن بادام با پوست
سطح زیر کشت بادام ایران		170000	هکتار		1389	فائو
سطح زیر کشت بادام سایر نقاط جهان		1514746	هکتار		1389	فائو
عملکرد هر هکتار بادام در ایران	$Y_{Iran,0}$	930	کیلوگرم		1389	فائو
عملکرد هر هکتار بادام در جهان		1584	کیلوگرم		1389	فائو
قیمت هر کیلو بادام با پوست	P_0	26286	ریال		1389	فائو و قیمت دریافتی تولیدکننده
هزینه‌ی سالانه‌ی هر هکتار بادام	AC_0	9000000	ریال		1390	شهنوازی (1390)
کشش قیمتی عرضه‌ی بادام ایران	e_{Iran}	0/7			1390	شهنوازی (1390)
کشش قیمتی تقاضای بادام ایران	h_{Iran}	-0/5 الی -0/1			1389	هژبر کیانی و غلامی (1389)
کشش قیمتی عرضه‌ی سایر کشورها	e_{ROW}	0/7 الی 0/2			2008	روسو و همکاران (2008)
کشش قیمتی تقاضای سایر کشورها	h_{ROW}	-1/1 - (ایالات متحده‌ی آمریکا)، -0/5 - (آلمان)، -0/6 - (هلند)، -0/4 - (فرانسه)، -0/5 - (بریتانیا)، -0/2 - (ایتالیا)، -0/4 - (ژاپن)			1993	آلستون و همکاران (1993)

نتایج و بحث

مدیریت منافع ناشی از کاربرد یافته‌های تحقیقات کشاورزی با شناسایی عوامل تأثیرگذار بر میزان آن، امکان‌پذیر است. آثار اقتصادی پذیرش یافته‌های پژوهشی در محصولات مختلف کشاورزی با توجه به حجم تولید، قیمت محصول، ویژگی‌های بازارهای مرتبط و خصوصیات اقتصادی یافته‌های پژوهشی یکسان نمی‌باشد (آلستون و همکاران، 1995). تأثیرگذاری سیاست‌های مختلف بر یکدیگر و وضعیت منحصر به فرد بازارهای داخلی و خارجی محصولات کشاورزی، ضرورت بررسی و شناسایی راه‌کارهایی برای افزایش منافع اقتصادی تحقیقات کشاورزی در کوتاه‌مدت و بلندمدت را می‌طلبد. بدین منظور باید سیاست‌هایی همسو با اثرگذاری مثبت بر

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

یکدیگر برای پروژه‌های در دست اجرا تنظیم و اولویت‌بندی‌های پژوهشی با توجه به شرایط بازار، صورت پذیرد. اغلب مطالعات انجام‌یافته در داخل کشور توجه خود را بیشتر به بازارهای داخلی معطوف نموده‌اند. درحالی‌که موفقیت اقتصادی، نیازمند توجه همزمان به بازارهای داخلی و خارجی و سیاست‌های در دست اجرا در کلیه سطوح می‌باشد. در جدول 1، خلاصه‌ی اطلاعات مورد نیاز به‌منظور تحلیل آثار اقتصادی سیاست‌های کشاورزی در یک اقتصاد باز ارائه شده است. بدیهی است هر اندازه‌ی کیفیت اطلاعات در دسترس بهتر و به‌روزتر باشند، تحلیل سیاستی دقیق‌تر خواهد بود.

میزان تولید، مصرف، قیمت و کشش‌های عرضه و تقاضا علاوه بر اینکه عناصر تشکیل‌دهنده‌ی بازار می‌باشند به‌نوعی نشان‌گر محدودیت‌ها نیز هستند. سطح زیر کشت بادام ایران در سال 1389 برابر با 170 هزار هکتار بوده که از آن توانسته 158 هزار تن بادام با پوست تولید نماید. عملکرد بادام ایران 930 کیلوگرم و کمتر از میانگین عملکرد جهانی (1584 کیلوگرم) و 59 درصد آن است (پایگاه اینترنتی سازمان خوار و بار جهانی، 2012). لذا، مساله‌ی اصلی صنعت بادام ایران پائین بودن عملکرد است و افزایش تولیدی که از بهبود عملکرد مورد انتظار است فراتر از توسعه‌ی سطح زیر کشت می‌باشد. این امر با انتقال دانش و فناوری به باغ‌های بادام کشور امکان‌پذیر بوده و تلاشی در جهت افزایش بهره‌وری است. برای این منظور کوشش‌های تحقیقاتی‌ای در مورد بادام انجام یافته یا در دست اجرا می‌باشند. در حال حاضر، 98/5 درصد تولید بادام ایران در داخل کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد و صادرات آن به دو صورت با پوست و مغز (بدون پوست) اتفاق می‌افتد. آمار نشان می‌دهد که صادرات مغز بادام ایران از لحاظ وزن و ارزش بیشتر از صادرات بادام با پوست است. در سال 1389، صادرات بادام به‌شکل مغز و با پوست به‌ترتیب 1212 و 245 تن بوده و در مجموع درآمد ارزی معادل 15 میلیون دلار ایجاد کرده است که سهم مغز بادام از این درآمد، 90 درصد است. در این پژوهش به‌منظور یکنواخت نمودن محصولات صادراتی بادام، معادل بادام با پوست برای صادرات مغز بادام، محاسبه گردید. بدین منظور با در اختیار داشتن ارزش و مقدار صادرات بادام با پوست و ایجاد تناسب با ارزش صادرات مغز بادام، معادل بادام با پوست، برای مغز بادام صادراتی محاسبه گردید. در نتیجه کل صادرات بادام ایران بر مبنای بادام با پوست، 2428 تن محاسبه گردید. به‌عبارت دیگر تنها 1/5 درصد بادام تولیدی کشور به بازارهای جهانی منتقل می‌شود. لذا ایران در بازار جهانی بادام صادرکننده بوده و دارای درجه‌ای از رقابت‌پذیری می‌باشد. تولید بادام سایر نقاط جهان کمتر از مصرف آنها بوده و سالانه 0/1 درصد مصرف بادام سایر کشورها توسط صادرات ایران تأمین می‌گردد. در سال 1389 قیمت دریافتی تولیدکننده‌ی بادام به‌ازای هر کیلو بادام با پوست، 26286 ریال بوده است (جدول - 1). چنانچه هزینه‌ی هر هکتار بادام نه میلیون ریال باشد در آن صورت، قیمت تمام‌شده‌ی هر کیلو بادام ایران 9677 ریال خواهد بود که بیانگر وجود مزیت نسبی در تولید بادام ایران است (عزیزی و یزدانی، 1383).

از اطلاعات تأثیرگذار در تحلیل آثار اقتصادی سیاست‌های کشاورزی، کشش‌های عرضه و تقاضای محصول مورد نظر در بازارهای داخلی و خارجی می‌باشد. اطلاعات مربوط به کشش‌های محصولات کشاورزی در مطالعات موجود اندک، پراکنده و برای فاصله‌های زمانی مختلف، ارائه شده‌اند. در پژوهش حاضر، کشش قیمتی عرضه‌ی بادام، 0/7 و تقاضای آن 0/3- در نظر گرفته شد. کشش قیمتی عرضه و تقاضای بادام سایر کشورها نیز با استفاده از یافته‌های مطالعات پیشین به‌ترتیب 0/5 و 0/5- به‌دست آمد که میانگینی از کشش‌های گزارش شده می‌باشند.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

با در اختیار داشتن اطلاعات مورد نیاز و روابط معرفی شده، منافع مورد انتظار در نتیجه‌ی هر گونه انتقال در منحنی عرضه‌ی بادام ایران با فرض ثبات سایر شرایط بررسی گردید که در ادامه نتایج در دو قسمت تغییر در عملکرد و تغییر در هزینه، ارائه می‌شود.

الف) تغییر در عملکرد

در این قسمت آثار اقتصادی افزایش عملکرد در هر هکتار با فرض عدم تغییر هزینه بر میزان منافع تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی و خارجی و نحوه‌ی توزیع آن بررسی می‌شود. در جدول 2، خلاصه‌ی محاسبات انجام‌یافته گزارش شده است.

**جدول 2 - تغییرات رفاهی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی و خارجی بادام
در نتیجه‌ی افزایش عملکرد به میزان یک درصد در باغ‌های بادام ایران**

گروه‌های همسود	تغییر مازاد در انتقال موازی (ریال)	تغییر مازاد در انتقال غیر موازی (ریال)	قیمت (ریال)	مقدار (کیلوگرم)	پارامتر جابجایی	تغییر نسبی قیمت	کشش قیمتی عرضه	کشش قیمتی تقاضا
تولیدکننده‌ی داخلی	56793476912	27150905434	26286	158050000	0/014	0/00062	0/7	0/3
مصرف‌کننده‌ی داخلی	2529615660	2529615660	26286	155622000	0/014	0/00062	0/7	0/3
مجموع داخل	59323092572	29680521095						
تولیدکننده‌ی خارجی	-38994044563	-38994044563	26286	2398766000	0/014	0/00062	0/5	0/5
مصرف‌کننده‌ی خارجی	39033513832	39033513832	26286	2401194000	0/014	0/00062	0/5	0/5
مجموع خارج	39469269	39469269						
مجموع جهانی	59362561841	29719990364						

مأخذ: یافته‌های پژوهش

تغییرات رفاهی ناشی در دو وضعیت انتقال موازی و غیرموازی منحنی عرضه بررسی شد. برای محاسبه‌ی این تغییرات نیاز به اطلاعات قیمتی، تولیدی، مصرفی، پارامتر جابجایی، تغییر نسبی قیمت، کشش عرضه و تقاضای می‌باشند. از میان این پارامترها، دو جزء پارامتر جابجایی و تغییر نسبی قیمت، ترکیبی از عوامل دیگر می‌باشند. پارامتر جابجایی (K) در این قسمت صرفاً شامل افزایش یک درصدی عملکرد بوده و از تقسیم آن به کشش عرضه‌ی بادام ایران محاسبه می‌شود ولی تغییر نسبی قیمت متأثر از کشش قیمتی عرضه و تقاضای بادام ایران، سهم مصرف بادام ایران از تولید داخل و کشش تقاضای صادرات بادام ایران می‌باشد. کشش تقاضای صادرات از کشش قیمتی عرضه و تقاضای سایر نقاط جهان، میزان صادرات ایران و تولید سایر نقاط جهان تشکیل یافته است. سهم مصرف بادام ایران از تولید داخل برابر با $98/5$ درصد می‌باشد و بیانگر این است که با آنکه ایران تولیدکننده‌ی عمده‌ی بادام در جهان است ولی همزمان یکی از مصرف‌کنندگان عمده‌ی جهانی بادام نیز می‌باشد. کشش تقاضای صادرات بادام ایران در این پژوهش 988 محاسبه گردید که بیانگر کشش بالای منحنی تقاضای صادرات برای بادام ایران می‌باشد. این مطلب به معنای تأثیر اندک تغییر حجم صادرات ایران بر قیمت‌های جهانی است که خود را در مقدار تغییر نسبی در قیمت جهانی بادام (Z) مشخص می‌سازد. کاهش نسبی قیمت در نتیجه‌ی افزایش یک درصدی عملکرد ($9/3$ کیلوگرم در هکتار)، $0/00062$ محاسبه شده است.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

لذا انتظار می‌رود با افزایش یک درصدی در عملکرد باغ‌های بادام ایران و انتقالی موازی در منحنی عرضه، 59/3 میلیارد ریال منفعت اجتماعی ایجاد گردد که از این مقدار 56/8 میلیارد ریال به تولیدکنندگان و 2/5 میلیارد ریال به مصرف‌کنندگان بادام در ایران منتقل می‌شود. در نتیجه سهم تولیدکنندگان از منافع 95/8 درصد بوده و انتقال فناوری به باغ‌های بادام به سود تولیدکنندگان بادام در ایران می‌باشد. همچنین با کاهش قیمت جهانی و عدم انتقال فناوری³، تولیدکنندگان بادام در سایر کشورها به اندازه‌ی 39 میلیارد ریال، زیان برده ولی مصرف‌کنندگان سایر کشورها به میزان 39/03 میلیارد ریال سود می‌برند. تأثیر کلی انتقال عرضه‌ی بادام ایران بر سایر کشورها در مجموع اندک و برابر با 0/03 میلیارد ریال می‌باشد. در سطح جهانی بهبود عملکرد در باغ‌های بادام ایران، 59/6 میلیارد ریال منفعت ایجاد نموده که سهم ایران از این منافع 99/8 درصد می‌باشد. در انتقال غیرموازی، تغییری در آثار رفاهی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان سایر نقاط جهان ایجاد نمی‌شود ولی مقدار مطلق منافع داخلی از 59/3 به 29/7 میلیارد ریال کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر مجموع منافع در انتقال غیر موازی، نصف منافع در حالت انتقال موازی است. تولیدکنندگان داخلی با 27/1 میلیارد ریال، 91 درصد منافع را به خود اختصاص می‌دهند که این مطلب بیانگر تأثیر منفی انتقال غیر موازی تابع عرضه بر میزان مطلق و سهم تولیدکنندگان می‌باشد. منافع مصرف‌کنندگان داخلی در انتقال غیرموازی نسبت به وضعیت پیشین تغییری نکرده ولی سهم آنها به نه درصد افزایش می‌یابد.

ب) تغییر در هزینه

راه کار دیگر برای انتقال منحنی عرضه به سمت راست، کاهش هزینه‌های سالانه‌ی هر هکتار بادام می‌باشد. در این قسمت به بررسی این موضوع پرداخته شده است که چنانچه یک درصد هزینه‌های سالانه‌ی بادام با انتقال یافته‌های پژوهشی کاهش داده شود در آن صورت تغییرات رفاهی مورد انتظار در مقایسه با تغییرات ناشی از افزایش عملکرد چگونه خواهد بود. همانطور که نتایج جدول 3، نشان می‌دهد تفاوت قابل توجه‌ای میان آثار اقتصادی یک درصد افزایش در عملکرد با یک درصد کاهش در هزینه، وجود دارد. نقطه‌ی شروع این تفاوت، پارامتر جابجایی و تأثیر آن بر تغییر نسبی قیمت بادام می‌باشد. همانطور که مشاهده می‌شود میزان انتقال منحنی عرضه در حالت کاهش هزینه به اندازه‌ی 0/004 (0/4 درصد) کمتر از وضعیت پیشین بوده و همین مقدار، کافی است تا در منافع مورد انتظار سالانه، 18 میلیارد ریال اختلاف ایجاد گردد. پیدایش این پدیده به کشش‌ناپذیر بودن عرضه‌ی بادام ایران برمی‌گردد. چنانچه عرضه‌ی بادام دارای کشش قیمتی بیشتر از یک بود با فرض ثبات سایر شرایط، تأثیر کاهش هزینه بیشتر از افزایش عملکرد می‌شد. با کاهش یک درصدی در هزینه‌ی هر هکتار باغ بادام و انتقال موازی منحنی عرضه، مجموع منافع تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی به اندازه‌ی 41/5 میلیارد ریال افزایش می‌یابد که سهم تولیدکنندگان 95/9 درصد می‌باشد. میزان منافع منتقل شده به تولیدکنندگان 39/7 میلیارد ریال بوده که به میزان 17/1 میلیارد ریال کمتر از وضعیت پیشین است. همین کاهش ولی به مقدار کمتر در منافع مصرف‌کنندگان داخلی نیز مشاهده می‌شود. در مقابل زیان تولیدکنندگان خارجی از 39 به 27/3 میلیارد ریال کاهش و همزمان منافع انتقالی به مصرف‌کنندگان خارجی

³ Technology Transfer

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

نیز کاهش می‌یابد. در نتیجه کل منافع منتقل شده به سایر کشورها ناچیز و 0/03 میلیارد ریال خواهد بود. با انتقال غیرموازی منحنی عرضه در نتیجه‌ی کاهش هزینه‌های هر هکتار باغ بادام، مزادهای سایر نقاط جهان و مصرف‌کنندگان داخلی نسبت به انتقال موازی، تغییری نکرده ولی از منافع مورد انتظار تولیدکنندگان داخلی کاسته می‌شود. میزان کاهش برابر با 20/7 میلیارد ریال بوده و سهم تولیدکنندگان را از 95/7 به 91/3 درصد، کاهش می‌دهد. کل منافع منتقل شده به تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی، 20/8 میلیارد ریال بوده که 49/8 درصد منافع مورد انتظار در انتقال موازی، می‌باشد.

جدول 3 - تغییرات رفاهی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی و خارجی بادام

در نتیجه‌ی کاهش هزینه به میزان یک درصد در باغ‌های ایران

گروه‌های همسود	تغییر مزاد در انتقال موازی (ریال)	تغییر مزاد در انتقال غیر موازی (ریال)	قیمت (ریال)	مقدار (کیلوگرم)	پارامتر جابجایی	تغییر نسبی قیمت	کشش قیمتی عرضه	کشش قیمتی تقاضا
تولیدکننده‌ی داخلی	39752853298	19004527090	26286	158050000	0/01	0/00043	0/7	0/3
مصرف‌کننده‌ی داخلی	1770681697	1770681697	26286	155622000	0/01	0/00043	0/7	0/3
مجموع داخل	41523534995	20775208786						
تولیدکننده‌ی خارجی	-27294565557	-27294565557	26286	2398766000	0/01	0/00043	0/5	0/5
مصرف‌کننده‌ی خارجی	27322192764	27322192764	26286	2401194000	0/01	0/00043	0/5	0/5
مجموع خارج	27627207	27627207						
مجموع جهانی	41551162202	20802835994						

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

به‌منظور ایجاد ارزش اقتصادی باید به‌طور پیوسته و مدیریت‌شده، منحنی عرضه‌ی محصولات به سمت راست انتقال یابند. این انتقال به سمت راست بیانگر افزایش کارایی و بهره‌وری بوده و از دو راه کاهش هزینه‌های تولید یا افزایش عملکرد اتفاق می‌افتد. با آنکه افزایش بهره‌وری همواره باعث رشد اقتصادی و بهبود رفاه جامعه می‌گردد ولی تأثیر آن بر سودآوری به ویژگی‌های بازار بستگی دارد. در این پژوهش نشان داده شد که در هر حالت، تولیدکنندگان داخلی، بیشترین نفع را از کاربرد یافته‌های پژوهشی می‌برند. همچنین میزان منافع ایجاد شده به نوع انتقال تابع عرضه بستگی داشته و یافته‌هایی که کمتر تحت تأثیر توانایی مدیریتی و کیفیت سایر منابع تولیدی باغدار باشند، از لحاظ اجتماعی مطلوب‌تر می‌باشند. همچنین با افزایش سهم صادراتی ایران در بازارهای جهانی، کشش تقاضای صادرات ایران کاهش یافته، در نتیجه امکان کاهش قیمت جهانی بادام بیشتر فراهم می‌گردد که این موضوع به نفع مصرف‌کنندگان بادام و زیان تولیدکنندگان خواهد بود. واقعیت موجود در مورد توزیع منافع تحقیقات کشاورزی، این است که سهم مصرف‌کنندگان (داخلی و خارجی) در مجموع بیشتر از تولیدکنندگان (داخلی و خارجی) می‌باشد.

از آنجائیکه ارزش اقتصادی مورد انتظار از کوشش‌های تحقیقاتی، یکسان نمی‌باشد، لذا توجه به مهندسی اقتصادی در اولویت‌بندی‌های پژوهشی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، می‌تواند به استفاده‌ی

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

بهینه‌ی از منابع پژوهشی کمک نماید. از آنجا که در حال حاضر بیشتر اطلاعات مربوط به فعالیت‌های پژوهشی به گونه‌ای نیستند که در مطالعات اقتصادی کاربرد داشته باشند، لذا انتقال داده‌های اقتصادی مورد نیاز در گزارشات پژوهشی در قالب جداول این مطالعه، هزینه‌ی بررسی آثار اقتصادی یافته‌های پژوهشی را کاهش و گامی در جهت بهینه‌سازی تحقیقات خواهد بود. همچنین ضروری است تفکر "عملکرد محور" در سازمان تحقیقات، ترویج و آموزش کشاورزی به تفکر "بهره‌وری محور" تغییر یافته و توجه گردد که گاهاً عدم توجه به ویژگی‌های هزینه‌ای باعث کاهش منافع مورد انتظار از بهبود عملکرد می‌گردد. همانطور که مطالعه‌ی حسینی و همکاران (1386) نیز نشان داد، کاربرد یافته‌های پژوهشی با کاهش امکان جانشینی میان عوامل تولید، گزینه‌های تصمیم‌گیری و انتخاب را برای کشاورزان محدود می‌سازند. این مهم به گونه‌ای دیگر در نوع انتقال منحنی عرضه خود را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر چنانچه یافته‌ی پژوهشی نسبت به ویژگی خاصی از بهره‌برداران مانند سطح زیر کشت یا درجه‌ی مکانیزاسیون حساس باشد، در نتیجه انتظار اینکه منحنی عرضه به صورت موازی انتقال یابد کاهش خواهد یافت و به دنبال آن درصدی از منافع مورد انتظار با محدود شدن جامعه‌ی هدف و کاهش درصد پذیرش تحقق نخواهد یافت، لذا توجه به هماهنگ‌سازی ویژگی‌های فناوری با جوامع هدف نقش مهمی در افزایش احتمال موفقیت و بازده مورد انتظار از فعالیت‌های پژوهشی دارد. در این مطالعه نشان داده شد که ساختار عرضه و ارتباط آن با ویژگی‌های تقاضا، نقش پایه‌ای در تولید ارزش اقتصادی دارد. به طوریکه هر اندازه عرضه‌ی محصول کشش‌پذیرتر باشد، انتظار می‌رود نقش کاهش هزینه‌ی تولید در بهبود بهره‌وری افزایش یابد. با توجه به اینکه اطلاعات منسجمی در مورد کشش محصولات مختلف در ایران وجود ندارد، لذا سرمایه‌گذاری در شناسایی ویژگی‌های عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی می‌تواند در جهت‌گیری‌های راهبردی سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در زیر بخش‌های زراعت، باغ، دام و شیلات مفید باشد. در مطالعه‌ی حاضر، آن چیزی که مانع زیان تولیدکنندگان داخلی می‌گردد، عدم انتقال فناوری و انجام فعالیت‌های پژوهشی مشابه در سایر کشورها می‌باشد. موضوع دارای اهمیت این است که امکان پیدایش شرایط معکوس نیز وجود دارد و آن زمانی است که انتقال فناوری و در نتیجه انتقال منحنی عرضه در سایر کشورها با نرخ‌ی بیشتر از ایران اتفاق بیافتد که این مسأله در نهایت به کاهش رقابت‌پذیری، سهم صادراتی و تبدیل ایران به واردکننده‌ی بادام منجر خواهد شد. ضروری است در تدوین استراتژی‌های تحقیقات کشاورزی، آثار احتمالی نتایج فعالیت‌های پژوهشی محصولات مختلف در کنار یکدیگر و با در نظر گرفتن سایر سیاست‌های اقتصادی، بررسی و اولویت‌بندی بر اساس منافع احتمالی، انجام گیرد که این خود نیازمند به سرمایه‌گذاری همزمان در مطالعات اقتصاد کشاورزی همراه با سایر فعالیت‌های پژوهشی در عرصه‌ی تحقیقات کشاورزی می‌باشد.

منابع

1. حسینی س. ص. و حسن‌پور الف. 1385. ارزیابی اقتصادی تحقیقات کشاورزی در ایران؛ مورد چغندر قند. مجله‌ی علوم کشاورزی ایران. 37(1): 75-83.
2. حسینی س. ص.، حسن‌پور الف. و صادقیان س. ی. 1385. برآورد نرخ بازده اجتماعی تحقیقات به‌نژادی چغندر قند: رقم رسول. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی. 10(3): 267-274.

تجارت و بازارهای بین‌المللی و منطقه‌ای محصولات کشاورزی

3. حسینی س. ص.، صادقیان س. ی و حسن‌پور الف. 1386. بررسی اثر تحقیقات چغندرقد روی انتقال عرضه شکر در ایران. چغندرقد. 23(1): 79-92.
4. خاکسار آستانه ح. و کرباسی ع. 1389. بررسی سرمایه‌گذاری در تحقیقات و ترویج کشاورزی ایران. نشریه‌ی اقتصاد و توسعه‌ی کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی). 24(1): 42-48.
5. شهنوازی ع. 1390. بررسی آثار اقتصادی تحقیقات بادام در ایران: مطالعه‌ی موردی ارقام بادام دیرگل ایستگاه باغبانی سهند. رساله‌ی دکتری گروه مهندسی اقتصاد کشاورزی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران.
6. شهنوازی ع. و حسینی س. ص. 1390. ارزیابی منافع اقتصادی تحقیق و ترویج ارقام بادام دیرگل در ایران. مجله‌ی اقتصاد و توسعه‌ی کشاورزی. 25(2): 263-275.
7. عزیزی ج. و یزدانی س. 1383. تعیین مزیت نسبی محصولات عمده‌ی باغبانی ایران. اقتصاد کشاورزی و توسعه، 46: 41-71.
8. مهرابی بشرآبادی ح. و جاودان الف. 1390. تأثیر تحقیق و توسعه بر رشد و بهره‌وری در بخش کشاورزی ایران. نشریه‌ی اقتصاد و توسعه‌ی کشاورزی (علوم و صنایع غذایی). 25(2): 172-180.
9. هژبر کیانی ک. و غلامی ا. 1389. برآورد کشش‌های مواد مغذی با استفاده از تکنیک همجمعی. اقتصاد کشاورزی و توسعه، 70: 155-127.

۱۰. Alston M. A., Christian J., Murua J. R. and Sexton R. J. ۱۹۹۳. Restricting Flow of Almonds to Export Markets May Raise Profits. California Agriculture, November-December, ۷-۱۰.
۱۱. Alston, J. M., Norton G.W. and Pardey P.G. ۱۹۹۵. Science under Scarcity. Ithaca/London: Cornell Univ. Press.
۱۲. Boakye-Yiadom, L. ۲۰۰۳. An Economic Surplus Evaluation of Aflatoxin-Reducing Research: A Case Study of Senegal's Confectionery Groundnut Sector. Thesis. Virginia Polytechnic Institute and State University.
۱۳. Food and Agricultural Organization (FAO). Database (۲۰۱۲). (online: <http://faostat.fao.org>)
۱۴. Masters, A. W., Coulibaly B., Sanogo D., Sidibe M. and Williams A. ۱۹۹۶. The economic Impact of Agricultural Research: A Practical Guide, Department of Agricultural Economics, Purdue University.
۱۵. Mensah, E. C. ۲۰۰۵. The Market Impact of the Simultaneous Adoption of Complementary Agricultural Technologies. PhD Thesis. North Carolina State University.
۱۶. Norton, G. W., Ganoza V. G. and Pomareda C. ۱۹۸۷ Potential Benefits of Agricultural Research and Extension in Peru. American Journal of Agricultural Economics. ۶۹ (۲): ۲۴۷-۲۵۷.
۱۷. Rickett S. A. and Dorfman J. H. ۲۰۰۲. An Economic Evaluation of Cotton and Peanut Research in Southeastern United States. USDA/GIPSA and The University of Georgia.
۱۸. Russo, C., Green R. and Howitt R. E. ۲۰۰۸. Estimation of Supply and Demand Elasticities of California Commodities. Department of Agricultural and Resource Economics, University of California, Working Paper.